

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
9^η Ε.Σ. ΔΙ.ΜΑ.**

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ – ΣΑΟΥΔΙΚΗΣ ΑΡΑΒΙΑΣ ΜΕΤΑ
ΤΗΝ ΡΗΞΗ ΜΕ ΚΑΤΑΡ ΚΑΙ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΚΑΣΟΓΚΙ.»**

ΑΠΟ ΤΟΝ

ΣΜΧΟ (Ι) ΚΥΡΙΑΚΟ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2019

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	- 1 -
1. Γενικά.....	- 1 -
2. Σκοπός.....	- 2 -
A. Ανάλυση των τοπικών δρώντων	- 3 -
1. Ισλαμική Κοινωνία	- 3 -
2. Αραβική Άνοιξη	- 4 -
3. Κατάρ.....	- 7 -
4. Σαουδική Αραβία.....	- 10 -
5. Τουρκία	- 12 -
B. Διμερείς σχέσεις και ιστορικό ρήξης με Κατάρ και Δολοφονία Κασόγκι....	- 16 -
1. Το Δόγμα Νταβούτογλου: Βασικές Κατευθύνσεις.....	- 16 -
2. Σχέσεις Τουρκίας Σαουδικής Αραβίας	- 18 -
3. Τουρκία Ισραήλ	- 19 -
4. Τουρκία Κατάρ	- 20 -
5. Τουρκία Ιράν	- 21 -
6. Το χρονικό της ρήξης με Κατάρ.....	- 22 -
7. Η Δολοφονία Κασόγκι	- 26 -
Γ. Ευρύτερες ισορροπίες και τάσεις	- 30 -
1. Κατάρ Σαουδική Αραβία μετά την ρήξη	- 30 -
2. Τουρκία Σαουδική Αραβία μια πορεία σύγκρουσης.....	- 33 -
3. Άξονας Τουρκίας Κατάρ Ιράν;	- 38 -
4. ΗΠΑ Ιράν.....	- 40 -
5. Η Κινεζική προσέγγιση	- 40 -
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	- 44 -
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	1

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Σμχος (I)
Κυριάκος Κυπριανού
του Φυλακτή (ΑΜ:17840)
Σπουδαστής ΣΕΘΑ
Αθήνα, 22 Ιουν 19

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΘΕΜΑ: Σχέσεις Τουρκίας – Σαουδικής Αραβίας μετά την ρήξη με ΚΑΤΑΡ και δολοφονία Κασόγκι.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γενικά

Για αιώνες η Μέση Ανατολή βρισκόταν κάτω από τον άμεσο ή έμμεσο έλεγχο είτε αυτοκρατορικών δυνάμεων (Οθωμανική αυτοκρατορία, Βρετανική αυτοκρατορία κ.ο.κ) είτε τον δύο μεγάλων δυνάμεων του 20^{ου} Αιώνα (ΗΠΑ, Σοβιετική Ένωση). Κάτω από αυτό τον ασφυκτικό έλεγχο δύσκολα εμφανίζονται εθνικιστικά ή αποσχιστικά κινήματα ή ακόμα και αν υπάρξουν εύκολα ελέγχονται ή και καταπνίγονται. Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου αρχικά η Ρωσία και σταδιακά οι ΗΠΑ χάνουν την επιρροή τους στην περιοχή και έτσι σιγά σιγά αναδύονται τοπικές ηγεμονικές δυνάμεις που προσπαθούν να συμπληρώσουν το χώρο με κυριότερες την Τουρκία, τη Σαουδική Αραβία και το Ιράν¹.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες η ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής έχει υποστεί μια σειρά από στρατιωτικές συγκρούσεις, κατάρρευσης οικονομιών αλλά και ολόκληρων κρατικών δομών, έλλειψη ικανής διακυβέρνησης, επαναστάσεις και κοινωνικές εντάσεις, φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές, εμφάνιση και άνοδο εξτρεμιστικών οργανώσεων με αποκορύφωμα την κατοχή εδαφών, απειλή ή/ και χρήση χημικών όπλων αλλά και απειλή απόκτησης πυρηνικών και τέλος η μαζικότερη εδώ και δεκαετίες μετανάστευση ανθρώπων κυρίως προς την Ευρώπη. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες καθώς και το τεράστιο προσφυγικό κύμα μας έδειξαν ότι η Μέση Ανατολή βρίσκεται πολύ πιο κοντά από ότι θέλαμε, ίσως να πιστεύουμε και απέδειξαν ότι η αστάθεια στην περιοχή έχει άμεσο αντίκτυπο στην εσωτερική ασφάλεια της Ευρώπης.

Όπως θα δούμε ο Μουσουλμανικός κόσμος έχει πολλές ιδιαιτερότητες οι οποίες καθορίζονται από την κυρίαρχη Ισλαμική θρησκεία της οποίας το κανονιστικό πλαίσιο επηρεάζει βαθιά την ζωή του πιστού ακόμα και στην καθημερινότητά του ειδικά αν διαβιεί σε μια μουσουλμανική χώρα. Για αυτό πολλές φορές οι δυτικοί

¹ Robert Kaplan: The Return of Marco Polo's World

αναλυτές πολλές φορές αποτυγχάνουν να κατανοήσουν τα τεκταινόμενα στην περιοχή καθώς τα προσεγγίζουν με μια δυτική ματιά η οποία όμως απέχει παρασάγγας από την Ισλαμική πραγματικότητα.

Η Αραβική Άνοιξη και οι πολιτικοοικονομικές αλλαγές που επέφερε επηρέασαν τις μουσουλμανικές κοινωνίες αλλά και τις σχέσεις πολλών κρατών μεταξύ τους. Η Τουρκία και το Κατάρ αντιμετώπισαν μάλλον θετικά τις εξεγέρσεις, ενώ προσέφεραν και βοήθεια στην Μουσουλμανική Αδελφότητα, τόσο κατά την διάρκεια της άσκησης της εξουσίας στην Αίγυπτο αλλά κυρίως μετά την απώλειά της. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την εχθρική στάση απέναντί τους από πολλές Αραβικές χώρες που θεώρησαν την Άνοιξη ως απειλή με προεξάρχουσα την Σαουδική Αραβία.

Οι δύο κυρίαρχες Μουσουλμανικές χώρες της Μέσης Ανατολής, η Τουρκία και η Σαουδική Αραβία, οι σχέσεις των οποίων θα απασχολήσουν την παρούσα εργασία, θεωρούν, η κάθε μια για τους δικούς της λόγους, ότι τους αξίζει και οφείλουν να ηγηθούν του Μουσουλμανικού κόσμου προωθώντας την δική τους εκδοχή του Ισλάμ τόσο θρησκευτικά αλλά κυρίως πολιτικά και αυτή είναι μια από τις σημαντικότερες αιτίες τριβής μεταξύ τους

Η Σαουδική Αραβία η οποία δεσπάζει στην Αραβική χερσόνησο και συμπεριφέρεται σαν Μοναρχία και εκτός συνόρων, δύσκολα θα αποδεχόταν την προσπάθεια αυτονομησης του Κατάρ και περίμενε την ευκαιρία για να αντιδράσει, χωρίς όπως θα δούμε, να μπορέσει να αναγνώσει ορθά το διεθνές περιβάλλον και τελικά να μην μπορέσει να πετύχει τον σκοπό της, δηλαδή την απομόνωση του Κατάρ (μάλλον το αντίθετο).

Η υπόθεση Κασόγκι τέλος έφερε σε δύσκολη θέση την Σαουδική Αραβία, και έδωσε την ευκαιρία στον Ερντογάν να περάσει στην επίθεση στοχεύοντας κυρίως στον Πρίγκιπα διάδοχο Μοχάμαντ Μπιν Σαλμάν αφήνοντας υπονοούμενα για την εμπλοκή του. Οι στενές σχέσεις ΗΠΑ Σαουδικής Αραβίας καθιστούν το εγχείρημα πολύ δύσκολο και μένει να φανεί τι επιπτώσεις θα έχει για τον Πρίγκιπα στο εσωτερικό της χώρας.

2. Σκοπός

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι να αναλυθούν οι σχέσεις της Τουρκίας με την Σαουδική Αραβία μέσα στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Μέσης Ανατολής αλλά και ευρύτερα του Μουσουλμανικού κόσμου, υπό το πρίσμα αφ ενός της ρήξης της Σαουδικής Αραβίας με το Κατάρ αλλά και της δολοφονίας του δημοσιογράφου Τζαμάλ Κασόγκι η οποία πυροδότησε εξελίξεις στις σχέσεις των δύο χωρών, καθώς και μια προσπάθεια προσέγγισης στο πως θα εξελιχθούν οι σχέσεις αυτές.

A. Ανάλυση των τοπικών δρώντων

1. Ισλαμική Κοινωνία

Θα ήταν παράλειψη, αν θέλουμε να ασχοληθούμε και να αναλύσουμε τα τεκταινόμενα στην Μέση Ανατολή, να μην κάνουμε μια μικρή αναφορά στα θέματα θρησκείας και οργάνωσης της Αραβικής – Ισλαμικής κοινωνίας καθώς παίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο που λειτουργούν, ενώ πολύ συχνά αυτά αναλύονται μόνο από την οπτική του Δυτικού κόσμου χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες και οι διαφορές του με τον Ισλαμικό.

Το Ισλάμ είναι μονοθεϊστική θρησκεία, με πολύ αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο, η οποία διαμορφώθηκε με το κήρυγμα και τη δράση του Προφήτη Μωάμεθ (Μουχάμαντ) στις αρχές του 7ου αιώνα και εκτιμάται ότι σήμερα αριθμεί περί τα 1,6 δισεκατομμύρια πιστούς. Σύμφωνα με site Ελλήνων μουσουλμάνων:

«Η αραβική λέξη «Ισλάμ» σημαίνει υποταγή και υπακοή (προς τις θεϊκές εντολές). Ο τρόπος ζωής που λέγεται Ισλάμ είναι η ολοκληρωτική αποδοχή των διδαγμάτων και της καθοδήγησης του Θεού όπως αποκαλύφθηκε στον τελευταίο του Προφήτη, τον Μουχάμαντ.

Ο Μουσουλμάνος είναι αυτός που πιστεύει στον Θεό και αγωνίζεται για μια ολική αναδιοργάνωση της ζωής του σύμφωνα με τη καθοδήγηση και τα λεγόμενα του Προφήτη Μουχάμαντ (Σούννα) η οποία είναι θεόπνευστη. Επίσης, ένας Μουσουλμάνος εργάζεται για την οικοδόμηση μιας κοινωνίας ίδιου επιπέδου.»² Είναι άμεσα κατανοητό από τις δύο μόνο αυτές παραγράφους ότι το Ισλάμ για τον πραγματικά πιστό δεν είναι απλά μια θρησκεία αλλά ένα πλήρες κοινωνικοπολιτικό σύστημα που καθορίζει απόλυτα τον τρόπο ζωής του.

Κατά τις αρχές του, το Ισλάμ αποτελεί μια ενιαία θρησκευτική και πολιτική κοινότητα (ούμμα), η οποία συνενώνει θρησκευτική και πολιτική εξουσία. Το Κοράνιο αναφέρει ρητώς ότι «οι πιστοί είναι αδέρφια» και ότι χρέος του πιστού μουσουλμάνου είναι να συμφιλιώνει τους διαιρεμένους μουσουλμάνους και να καλεί σε αλληλεγγύη τους αδελφούς μουσουλμάνους μεταξύ τους. Αυτή είναι και η περίφημη πολεμική κραυγή των Αδελφών Μουσουλμάνων «Αλ Ισλάμ ντίν ουά ντάουλα», δηλαδή «το Ισλάμ είναι θρησκεία και πολιτεία», ρήση με την οποία ταυτίστηκε η ιδεολογία των Αδελφών Μουσουλμάνων, αρχικά της Αιγύπτου (1928 και έπειτα), οι οποίοι κατανοούν το μουσουλμανικό κράτος ως ενιαία και αδιαίρετη θρησκευτικοπολιτική οντότητα.³

Μετά τον θάνατο του προφήτη Μωάμεθ ακολούθησε η ίδρυση του πρώτου χαλιφάτου και η σταδιακή μετατροπή του Ισλάμ σε πολιτικό καθεστώς. Η θρησκεία χρησιμοποιήθηκε ως όπλο στο πλαίσιο του αγώνα για την εξουσία μεταξύ των

² <https://islamforgreeks.org/islam/> Το ορθόδοξο Ισλάμ με ορθόδοξη κατανόηση «Τι είναι το Ισλάμ;»

³ Πρακτικά συνεδρίου «Θρησκεία και πολιτική» επιμέλεια Σταύρος Ζουμπουκλάκης εκδόσεις Άρτος Ζωής Αθήνα 2016 σελ 75

συνεχιστών του προφήτη. Μεταξύ του ενιαίου αρχικά συνόλου των πιστών ξέσπασαν έριδες και βίαιες συγκρούσεις με στόχο την εξουσία. οι οποίες συναντώνται μέχρι και σήμερα στον ανταγωνισμό μεταξύ των κυρίαρχων κρατών των σιιτών και σουνιτών, Ιράν και Σαουδικής Αραβίας. Παρ όλες τις διαιρέσεις και τις συγκρούσεις εντός του μουσουλμανικού κόσμου, στην Ισλαμική παράδοση παραμένει ισχυρή η ιδέα της ούμμα, της κοινότητας των πιστών ως ενιαία έκφραση της θρησκευτικής και πολιτικής εξουσίας. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η θρησκεία στο Ισλάμ βιώνεται ως ο πυρήνας της πολιτικά οργανωμένης κοινότητας όλων των Μουσουλμάνων. Το Κοράνιο, ο νόμος του Θεού, αποτελεί τόσο τον θρησκευτικό όσο και τον πολιτικό κανόνα που καθορίζει την ζωή του κάθε πιστού.⁴ Είναι εξάλλου χαρακτηριστικό ότι ο Μωάμεθ δεν είναι μόνο ο προφήτης του Θεού αλλά και ο πολιτικός αρχηγός της κοινότητας των μουσουλμάνων. Το Ισλάμ απέκτησε έτσι ιδεολογική αλλά επίσης και συγκρουσιακή διάσταση (εσωτερική αρχικά που στην συνέχεια επεκτάθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο) και το Κοράνιο άρχισε να ερμηνεύεται με βάση τα συμφέροντα των αλληλοσυγκρουόμενων ομάδων και φατριών. Έτσι κάπως γεννήθηκε η κουλτούρα των Χαντίθ (μεταγενέστερα κείμενα με λόγους που αποδίδονται στον προφήτη) και της αλ- ίτζμα (συναίνεση της κοινότητας).

Σύμφωνα με τον Σύριο ποιητή και μελετητή του Ισλάμ Άδωνι⁵ τρεις είναι οι κυρίαρχες αντιλήψεις στο αραβικό Ισλάμ όσον αφορά τον Άνθρωπο και τον κόσμο:

«Ο Προφήτης του Ισλάμ είναι ο τελευταίος από τους προφήτες, το επιστέγασμά τους. Ο ίδιος ο Μωάμεθ έλεγε: μετά από εμένα ουδείς προφήτης»

«Οι αλήθειες που εμπεριέχονται στον λόγο και στο έργο του προφήτη, αναφορικά με το επέκεινα αλλά και με τη ζωή στη γη, είναι οι έσχατες αλήθειες. Καμιά άλλη αλήθεια δεν θα μπορούσε να τις αμφισβητήσει. Μόνον ότι δεν αντιφάσκει με αυτές τις αλήθειες και δεν τις αμφισβητεί μπορεί να γίνει δεκτό».

«Ο άνθρωπος δεν μπορεί να τροποποιήσει ή να αλλάξει την εξ αποκαλύψεως αλήθεια. Καθήκον του είναι μόνον να πιστεύει, Να υπακούει και να εφαρμόζει όσα αναγράφονται στα ιερά κείμενα. Αν προεκτείνουμε ακόμα περισσότερο αυτή την λογική, μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχει κάτι άλλο να αποκαλυφθεί από τον θεό. Την «τελευταία λέξη» Του την είπε στον τελευταίο προφήτη του: «Το Ισλάμ είναι η θρησκεία»⁶.

2. Αραβική Άνοιξη

Όταν στις 17 Δεκεμβρίου του 2010, στην πόλη Σίντι Μπουζίντ της Τυνησίας, ένας υπαίθριος πωλητής φρούτων και λαχανικών αυτοπυρπολούταν σε ένδειξη διαμαρτυρίας γιατί η αστυνομία του είχε κατάσχει το εμπόρευμα που πουλούσε χωρίς άδεια, κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί την μετέπειτα εξέλιξη των γεγονότων που ξεκίνησαν ως διαμαρτυρία εναντίον του Τυνησιακού καθεστώτος και

⁴ ibid σελ. 78-79.

⁵ Ψευδώνυμο του Αλί Άχμαντ Σαίντ Εσμπέρ που γεννήθηκε στην Συρία και από το 1985 ζει και εργάζεται στο Παρίσι

⁶ Άδωνις «Βία και Ισλάμ» Συζητήσεις με τη Χουρία Αμπντελουάχεντ Αθήνα 2016 εκδόσεις Πατάκη σελ.243

κατέληξαν στην ανατροπή του, αλλά και σε τεράστιες κοινωνικές και γεωπολιτικές αλλαγές σε όλο τον Αραβικό κόσμο⁷ με τις επιπτώσεις της να γίνονται ιδιαίτερα αισθητές και στην Ευρώπη (τρομοκρατία- μεταναστευτικό). Ο όρος Αραβική Άνοιξη αναφέρεται σε ένα κύμα πολιτικοοικονομικών αλλαγών, οι οποίες αναδύθηκαν σαν αποτέλεσμα ενεργοποίησης εσωτερικών κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων που επιζητούσαν απόκτηση ή αναδιανομή της εξουσίας. Οι όροι εμπλοκής σε αυτήν την πολύπλευρη αλληλεπίδραση πολλαπλών εμπλεκομένων, καθορίζεται μεταξύ άλλων και από τον βαθμό ομογενοποίησης του Αραβικού κόσμου και το επίπεδο διαχωρισμού σε ένα υποθετικά συμπαγές, από άποψη συμπεριφορών και αντιλήψεων, περιβάλλον⁸. Τα αιτήματα δεν ήταν αντιδυτικά ή θρησκευτικά αλλά είχαν να κάνουν με την απαίτηση για μια καλύτερη ζωή με ισότητα, χωρίς καταπίεση και περισσότερες ευκαιρίες. Προέρχονταν κυρίως από νέους μορφωμένους ανθρώπους ενώ η χρήση της νέας τεχνολογίας (διαδίκτυο, κοινωνικά δίκτυα) ήταν μαζική και καταλυτική. Δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι τα καθεστώτα που κυβέρνησαν τις χώρες αυτές για δεκαετίες άφησαν μια βαριά κληρονομιά στρεβλώσεων της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής, προκειμένου να διατηρήσουν την εξουσία τους επενδύοντας τεράστια ποσά στις δυνάμεις ελέγχου και ασφάλειας και όχι σε υποδομές και ανάπτυξη για τους πολίτες.⁹ Όταν λοιπόν η πτώση των τιμών του πετρελαίου και η οικονομική κρίση έπληξε τις οικονομίες της περιοχής σε συνδυασμό με την δυσκολία ανεύρεσης εργασίας κυρίως στους νέους το αποτέλεσμα ήταν μάλλον αναπόφευκτο. Είναι χαρακτηριστικό ότι από το 1990 έως το 2011 ο πληθυσμός των νέων από 15 έως 29 ετών έχει αυξηθεί κατά 50% στην Λιβύη, 65% στην Αίγυπτο και 125% στην Υεμένη ενώ ταυτόχρονα η ανεργία ανάμεσα στους νέους παραμένει διπλάσια από τον παγκόσμιο μέσο όρο στο 23% το 2009. Στο σύνολο του Αραβικού κόσμου υπολογίζεται ότι μέχρι το 2020 θα απαιτηθούν 50 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας για να απορροφήσουν τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας¹⁰ και τα καθεστώτα της περιοχής δεν φαινόταν να κάνουν και πολλά γι αυτό. Η διαφορετική αντιμετώπιση του φαινομένου από τα κράτη της ευρύτερης περιοχής επηρέασε, όπως θα δούμε, και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Ένα από τα αποτελέσματα του φαινομένου ήταν και η επανεμφάνιση στο προσκήνιο του πολιτικού Ισλάμ, το οποίο είναι ένα πολιτικό σύστημα που εκφράζεται μέσω κομμάτων (ΑΚΡ Τουρκία, Ενάχντα Τυνησία, Μουσουλμανική Αδελφότητα) που πρεσβεύουν την επιστροφή στην αρχική αγνή μορφή της θρησκείας και ανάλογα με τον βαθμό αποδοχής των δημοκρατικών θεσμών, τον αλλόθρησκων και γενικά του ξένου μπορεί να χωριστεί σε μετριοπαθές ή

⁷ Με τον όρο Αραβικός κόσμος εννοείται η περιοχή που περιλαμβάνει τις χώρες της Βορείου Αφρικής –Αλγερία, Αίγυπτος, Λιβύη, Μαρόκο και Τυνησία), τις Αραβικές χώρες του Λεβάντε (Ιορδανία, Λίβανος, Συρία, και οι Παλαιστινιακές περιοχές), οι χώρες της Αραβικής χερσονήσου (Μπαχρέιν, Κουβέιτ, Ομάν, Κατάρ, Σ. Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και Υεμένη) και το Ιράκ. «After the Arab Spring» Economic Transitions in the Arab World Oxford University Press Magdi Amin κ.α New York 2012 σελ. 1

⁸ George Voskopoulos The Arab World in a transition process through the Arab Spring phenomenon Researchgate Dec. 2015

⁹ [Yeziid Sayigh «Who made the Arab spring into Arab crisis» <http://carnegie-mec.org/2016/11/20/who-made-arab-spring-into-arab-crisis-pub-66207> προσπέλαση 1/12/216](http://carnegie-mec.org/2016/11/20/who-made-arab-spring-into-arab-crisis-pub-66207)

¹⁰ «Beyond the Arab Spring» The Evolving Ruling Bargain in the Middle East Oxford University Press, Mehran Kamrava Editor, New York 2014 σελ.24

ριζοσπαστικό. Το πολιτικό Ισλάμ, κατά κύριο λόγο, δεν πήρε μέρος στις εξεγέρσεις για δύο κυρίως λόγους: πρώτον από φόβο καθώς στις περισσότερες χώρες βρισκόταν για δεκαετίες υπό διωγμό από τα κοσμικά αυταρχικά καθεστώτα και δεύτερον και μάλλον πιο σημαντικό, η εξέγερση προς τον ηγεμόνα, όσο αυταρχικός και αν είναι, δεν είναι συμβατή με την Μουσουλμανική θρησκεία.¹¹ Η υπακοή προς τον Μουσουλμάνο Κυβερνήτη αποτελεί υποχρέωση για ένα Μουσουλμάνο: «Ω! Σεις που πιστεύετε! Υπακούτε στον Αλλάχ κι υπακούετε τον Απεσταλμένο, και σε όσους ανάμεσά σας, έχουν εξουσία πάνω σας. Αν διαφωνήσετε σε κάτι, αναφέρετέ το στον Αλλάχ»¹² Το πολιτικό Ισλάμ παρόλο που δεν παίρνει μέρος στις εξεγέρσεις βγαίνει κερδισμένο (εκλογική νίκη σε Αίγυπτο και Τυνησία) και αυτό γιατί οι εξεγέρσεις είχαν ως κύριο στόχο την ανατροπή των αυταρχικών καθεστώτων αλλά καθώς δεν ήταν οργανωμένες κεντρικά και δε υπήρχε μια ενιαία ηγεσία, δεν είχαν και κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό στόχο για την επόμενη ημέρα.

Η Μουσουλμανική Αδελφότητα, το Ισλαμιστικό κίνημα με την μεγαλύτερη επιρροή και διάδοση στον μουσουλμανικό κόσμο δημιουργήθηκε το 1928 στην Αίγυπτο και γρήγορα διαδόθηκε σε πολλές μουσουλμανικές χώρες αλλά και στην Ευρώπη. Το πολιτικό Ισλάμ και οι ιδέες του, τις οποίες πρέσβευε, γρήγορα το έφεραν σε ρήξη με τα κοσμικά μουσουλμανικά καθεστώτα με αποτέλεσμα τα μέλη του να βρίσκονται υπό διωγμό. Η Αραβική Άνοιξη έδωσε την ευκαιρία στην Αδελφότητα να έρθει πάλι στο προσκήνιο με αποκορύφωμα την νίκη στις εκλογές στην Αίγυπτο, η οποία όμως δεν διήρκεσε πολύ, καθώς η Κυβέρνηση ανατράπηκε από τις αιγυπτιακές ένοπλες δυνάμεις.

Με την άνοδο των Αδελφών Μουσουλμάνων στην εξουσία στην Αίγυπτο οι σχέσεις της χώρας με την Τουρκία του ΑΚΡ αναβαθμίζονται άμεσα και οι εξωτερικές τους πολιτικές ταυτίζονται σε πολλά θέματα, όχι μόνο λόγω κοινών συμφερόντων και υψηλής στρατηγικής αλλά κυρίως λόγω των κοινών τους ισλαμιστικών καταβολών. Η συμπόρευση των δύο πολυπληθέστερων κρατών του Μουσουλμανικού κόσμου δημιούργησε πρόβλημα ασφαλείας στις υπόλοιπες χώρες της περιοχής και δεν είναι παράδοξο που η Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και το Κουβέιτ ήταν οι κύριοι υποστηρικτές του πραξικοπήματος στην Αίγυπτο που ανέτρεψε τον πρόεδρο Μόρσου¹³. Έκτοτε οι σχέσεις Τουρκίας Αιγύπτου βρίσκονται στο χειρότερο σημείο τους μέχρι και σήμερα

Οι σχέσεις του Κατάρ με την Μουσουλμανική αδελφότητα ξεκινούν από την δεκαετία του 1930 καθώς τα μέλη της Αδελφότητας που ήταν υπό διωγμό έψαχνα ένα ασφαλή τόπο καταφυγής ενώ ταυτόχρονα το Κατάρ μετά την ανακάλυψη

¹¹ Κ. Κυριακίδης Το πολιτικό Ισλάμ και η Αραβική Άνοιξη στο «Η Αραβική Άνοιξη» Μελέτες διεθνών σχέσεων, επιμέλεια Ηλίας Κουσκουβέλης εκδόσεις ΠΑΜΑΚ Θεσσαλονίκη 2012 σελ 50.

¹² Κοράνιο 4:59 «Το Ιερό Κοράνιο και μετάφραση των εννοιών Του στην Ελληνική γλώσσα» συγκρότημα του βασιλιά Φαχντ για την εκτύπωση του Ιερού Κορανίου Μεδίνα Σαουδική Αραβία <https://tikaras.files.wordpress.com/2008/05/korani-greek1.pdf> προσπέλαση 10 Οκτωβρίου 2016

¹³ Birol Başkan Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East σελ 140

κοιτασμάτων πετρελαίου χρειάζονταν άμεσα εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό στην προσπάθειά του να δημιουργήσει ένα μοντέρνο εκπαιδευτικό σύστημα και ένα κράτος ικανό να διαχειριστεί τον πλούτο που θα έφερνε το πετρέλαιο. Τα μέλη της αδελφότητας έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε αυτό και οι καλές σχέσεις με το κράτος του Κατάρ δεν διαταράχθηκαν ποτέ. Από την άλλη αυτός ήταν και ένας από τους λόγους για την δημιουργία έντασης μεταξύ του Κατάρ της Αιγύπτου και της Σαουδικής Αραβίας. Ταυτόχρονα το Κατάρ έδωσε βήμα στην Μουσουλμανική Αδελφότητα με εκπομπές στο Al Jazeera μέσω των οποίων μπορούσαν να διαδώσουν τα μηνύματα τους σε ολόκληρο τον Μουσουλμανικό κόσμο κάτι που εξόργιζε ακόμα περισσότερο τα δύο κράτη, και για αυτό μια από τις απαιτήσεις, όπως θα δούμε, από το Κατάρ κατά την ρήξη το 2017 ήταν και το κλείσιμο του Al Jazeera¹⁴.

Το Al Jazeera προσέφερε ανάλογη προβολή και στήριξη και την Τουρκία, παρουσιάζοντάς την μέσα από τις εκπομπές τους ως την ιδανική Δημοκρατία που ενσωματώνει τις μουσουλμανικές αρχές. Είναι χαρακτηριστικό ότι το δίκτυο πρόβαλε ντοκιμαντέρ για την ζωή του Ερντογάν, ενώ εξέδωσε και στα Αραβικά το βιβλίο του πρώην Υπουργού εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου «Στρατηγικό Βάθος»¹⁵.

3. Κατάρ

Το Κατάρ, είναι μια μικρή χώρα της Αραβικής χερσονήσου έκτασης 11.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων και μόλις 47.000 κατοίκους το 1960 και 2,7 εκατομμύρια σήμερα¹⁶, εκ των οποίων λιγότερο από το 15% αποτελούν πολίτες της χώρας ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό αποτελείται από ξένους εργάτες από 100 διαφορετικές εθνικότητες, φτωχή σε υπόγεια ύδατα και καλλιεργήσιμες εκτάσεις αλλά πολύ πλούσια σε κοιτάσματα υδρογονανθράκων¹⁷. Όπως τα περισσότερα μικρά κράτη της Αραβικής χερσονήσου ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπιζε ήταν η προσπάθεια καθορισμού εξωτερικής πολιτικής ανεξάρτητης από την Σαουδική Αραβία η οποία δεσπόζει την περιοχή. Μέσω πολιτικών κατευνασμού και εξισορρόπησης αλλά κυρίως μέσω της προσκόλλησης σε μια μεγάλη δύναμη το Κατάρ προσπάθησε να προφυλάξει την ανεξαρτησία του απέναντι σε μια «επιθετική» Σαουδική Αραβία. Ένας επιπλέον στόχος που τέθηκε τα τελευταία είκοσι χρόνια είναι και η σταδιακή ανάπτυξη και άλλων πηγών εσόδων πλην του πετρελαίου. Για το λόγω αυτό το 2005 δημιούργησε την Αρχή Επενδύσεων του Κατάρ ένα κρατικό επενδυτικό ταμείο το οποίο διαχειρίζεται ποσό της τάξης των 320

¹⁴ Qatar crisis: Why the Saudis want Al Jazeera gone <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/qatar-crisis-why-saudis-want-al-jazeera-gone>

¹⁵ ALJAZEERA PUBLICATIONS Strategic Depth <http://studies.aljazeera.net/en/publications/2012/01/2012123105355265230.html>

¹⁶ Qatar population Sources include: World Bank, United Nations <https://www.google.com/search?q=%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%81+%CF%80%CE%BB%CE%B7%CE%B8%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82&sq=%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%81+%CF%80%CE%BB%CF%85%CE%B8%CF%85%CF%83&aqs=chrome.69i57j0.6037j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

¹⁷ Qatar Population and Expat Nationalities <https://www.onlineqatar.com/visiting/tourist-information/qatar-population-and-expat-nationalities>

δισεκατομμυρίων δολαρίων και επενδύει στο Κατάρ αλλά κυρίως στο εξωτερικό σε διάφορους τομείς πλην του τομέα ενέργειας της ίδιας της χώρας¹⁸.

Βρετανικό προτεκτοράτο μέχρι το 1971, ισχυρά εξαρτημένο από την Σαουδική Αραβία στην συνέχεια, μέχρι και την δεκαετία του 90 όπου οι ΗΠΑ εμπλέκονται πιο ενεργά στην περιοχή μετά τον πρώτο πόλεμο του κόλπου και η χώρα υπογράφει μαζί τους αμυντική συνεργασία προσφέροντας πλήθος διευκολύνσεων σε μια προσπάθεια να βρουν εκ νέου διεθνή προστάτη.

Η δεκαετία του 90 μοιάζει καθοριστική για την μετέπειτα πορεία της χώρας καθώς από την μια προσπαθεί να βελτιώσει τις σχέσεις της με το Ιράν, μέσα από αλληπάλληλες συμφωνίες και εκατέρωθεν επισκέψεις, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί να δημιουργήσει δίαυλο επικοινωνίας με το Ισραήλ. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Πρόεδρος του Ιράν Μοχάμαντ Χαταμί (Mohammad Khatami) επισκέφθηκε το Κατάρ στην ιστορική περιοδεία του στις Αραβικές χώρες το 1999 (περιοδεία η οποία συμπεριελάμβανε επίσης την Σαουδική Αραβία και την Συρία)¹⁹ ενώ και ο Σιμόν Πέρες (Shimon Peres) επισκέφτηκε επίσημα την χώρα το 1996 ως πρόεδρος και το 2007 ως αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης του Ισραήλ²⁰.

Στο ίδιο διάστημα, το 1995 ξεσπά πραξικόπημα του Σείχη Χαμάντ (Hamad) εναντίον του πατέρα του Σείχη Καλιφά (Khalifa), ο οποίος ανταπαντά με αποτυχημένο πραξικόπημα το 1996²¹. Μετά την επικράτησή του, ο Σείχης Χαμάντ συνεχίζει την πολιτική πολύπλευρης προσέγγισης με τα κράτη της περιοχής και της ΗΠΑ, ενώ το 1996 προχωράει ίσως στην σημαντικότερη ενέργειά προς την προσπάθειά του για διεθνοποίηση της χώρας, την δημιουργία του τηλεοπτικού δικτύου Al Jazeera²². Το κανάλι είχε ως στόχο την παροχή πληροφόρησης σε όλο των Αραβικό κόσμο, κάτι που με την πάροδο του χρόνου κατάφερε, αυξάνοντας κατά πολύ την ακροαματικότητά του σε παγκόσμιο επίπεδο. Αν και πολλές φορές δημιούργησε προβλήματα στη χώρα καθώς παρουσίαζε απόψεις που απείχαν πολύ από τις αποδεκτές από τους Άραβες θέσεις, αύξησε κατά πολύ την ήπια ισχύ (soft power) της χώρας καθώς και το διεθνές της αποτύπωμα²³.

Ο νέος Σείχης προσπαθεί να χαράξει μια αυτόνομη εξωτερική πολιτική που να του επιτρέπει να αποφύγει τον σφιχτό εναγκαλισμό της Σαουδικής Αραβίας η οποία παραδοσιακά ενεργεί ως ο απόλυτος άρχων της περιοχής. Σε όλη την δεκαετία του 2000 το Κατάρ επενδύει στην βελτίωση των σχέσεων του και με το

¹⁸ Qatar Investment Authority <https://www.swfinstitute.org/profile/598cdaa60124e9fd2d05bc5a>
Bloomberg Company Overview of Qatar Investment Authority

<https://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=27869250>

¹⁹ Middle East Khatami concludes historic Gulf tour http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/349033.stm

²⁰ Vice Premier Peres Arrives in Qatar for First Visit Since 1996 <https://www.haaretz.com/1.4955776>,
Israeli deputy premier begins rare Qatar visit <https://www.reuters.com/article/us-israel-qatar-peres/israeli-deputy-premier-begins-rare-qatar-visit-idUSL2975296720070129>

²¹ Emir of Qatar deposed by his son <https://www.independent.co.uk/news/world/emir-of-qatar-deposed-by-his-son-1588698.html>.

New details revealed on 1996 coup attempt against Qatar <https://www.aljazeera.com/news/2018/03/al-jazeera-reveals-details-1996-coup-attempt-qatar-180304200532130.html>

²² Al Jazeera Middle Eastern news network <https://www.britannica.com/topic/Al-Jazeera>,
Our Story is Telling <https://network.aljazeera.com/about-us/timeline>

²³ Birol Başkan Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East, σελ. 42

Ιράν, όχι μόνο γιατί μοιράζονται από κοινού ένα από τα μεγαλύτερα κοιτάσματα φυσικού αερίου στον κόσμο, αλλά γιατί και σε πολλά σημεία οι πολιτικές τους προς τον αραβικό κόσμο ταυτίζονται (ενίσχυση παλαιστινίων, προβληματικές σχέσεις με την Σαουδική Αραβία). Έτσι έχουμε πολλές εκατέρωθεν επισκέψεις σε υψηλό επίπεδο που συνοδεύονται από δηλώσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης και φιλίας²⁴.

Στα πλαίσια της αναμόρφωσης και της ίδιας της κοινωνίας δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στον εκδημοκρατισμό των κρατικών δομών (οι πρώτες δημοτικές εκλογές διεξήχθησαν το 1999)²⁵ αλλά και στη θέση της γυναίκας στην Καταριανή κοινωνία, και έτσι οι γυναίκες απέκτησαν την δυνατότητα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι καθώς και την δυνατότητα της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση. Έτσι το Κατάρ έγινε η πρώτη Αραβική χώρα που απέκτησε γυναίκα Υπουργό και γυναίκα Πρύτανη πανεπιστημίου²⁶. Όταν λοιπόν μετά τα χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου οι ΗΠΑ προώθησαν μια πολιτική εκδημοκρατισμού της Μέσης Ανατολής το Κατάρ βρισκόταν ήδη στην πρωτοπορία του εγχειρήματος σε αντίθεση με άλλες ισλαμικές μοναρχίες που έδειχναν να ενοχλούνται.

Με αφορμή τις επιθέσεις των ΗΠΑ σε Αφγανιστάν και Ιράκ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, το Κατάρ βρήκε να ευκαιρία να συσφίξει ακόμα περισσότερο τη στρατιωτική τους συνεργασία προσφέροντας βάσεις στο έδαφος του, από τις οποίες διεξήχθησαν οι επιχειρήσεις. Με τον τρόπο αυτό το Κατάρ ενίσχυε την ασφάλειά του εναντίον πιθανών εχθρικών ενεργειών από γειτονικές χώρες, ενώ μέχρι σήμερα έχουν εξελιχθεί στην μεγαλύτερη στρατιωτική βάση των ΗΠΑ στην Μέση Ανατολή²⁷.

Άλλος ένας τομέας μέσω του οποίου το Κατάρ προσπάθησε να αναμορφώσει την κοινωνία αλλά και να αυξήσει την αλληλεξάρτηση με τις ΗΠΑ είναι η εκπαίδευση. Έτσι πολλά αμερικανικά πανεπιστήμια άνοιξαν παραρτήματα ή εκτέλεσαν εκπαιδευτικά προγράμματα στο Κατάρ συμβάλλοντας έτσι στην αναμόρφωση όλου του εκπαιδευτικού συστήματος²⁸.

Το Κατάρ σε μια προσπάθεια να διαφοροποιήσει τις πηγές εσόδων της αλλά και να αποφύγει την εξάρτηση από τις γειτονικές χώρες στην μεταφορά φυσικού αερίου προς τις καταναλώτριες χώρες επένδυσε μεγάλα ποσά ήδη από την δεκαετία του 90 στις τεχνολογίες και υποδομές παραγωγής υγροποιημένου φυσικού αερίου LNG. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 τα Κατάρ να γίνει ο μεγαλύτερος παραγωγός LNG στον κόσμο με εξαγωγές που καλύπτουν το 30% της παγκόσμιας παραγωγής. Το Κατάρ έχει καταφέρει να εξάγει σε 23 διαφορετικές χώρες (το 2001 το 47% του αερίου κατευθυνόταν στην Ασία και στις

²⁴ Qatar-Iran Foreign Relations <https://www.criticalthreats.org/analysis/qatar-iran-foreign-relations>

²⁵ Louay Bahry Elections in Qatar: A Window of Democracy Opens in the Gulf <https://www.mepc.org/journal/elections-qatar-window-democracy-opens-gulf>

²⁶ Louay Bahry, Phebe Marr, Qatari Women: A New Generation Of Leaders? <https://mepc.org/journal/qatari-women-new-generation-leaders>

²⁷ D.O.D: U.S. and Qatar Sign MOU Reaffirming Qatar's Commitment to Supporting U.S. Military Activities at Al Udeid Air Base <https://dod.defense.gov/News/News-Releases/News-Release-View/Article/1731648/us-and-qatar-sign-mou-reaffirming-qatars-commitment-to-supporting-us-military-a/>

²⁸ List of 25 best universities in Qatar <https://www.edarabia.com/universities/qatar/>, Universities Directory <https://www.onlineqatar.com/directory/universities-432>

χώρες του Ειρηνικού και το 42% στην Ευρώπη) με στόχο να ελαχιστοποιηθούν οι πιθανότητες οικονομικών απωλειών λόγω προβλημάτων σε κάποιον αγοραστή²⁹. Η κατεύθυνση των εξαγωγών της χώρας προς το LNG είχε τεράστια επίδραση στα οικονομικά της χώρας που οδήγησε σε ραγδαία αύξηση του κατακεφαλήν ΑΕΠ αλλά έδωσε και μεγάλα χρηματικά αποθέματα στο κράτος το οποίο με αυτό τον τρόπο χρηματοδότησε πλήθος προγραμμάτων που αφορούσαν την εκπαίδευση, την υγεία και τον πολιτισμό και ταυτόχρονα μετέτρεψαν το Κατάρ σε έναν από τους μεγαλύτερους επενδυτές παγκοσμίως. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1995, χρονιά ανάληψης της εξουσίας από τον Σεΐχη Χαμάντ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας ήταν 15.850 USD (ΑΕΠ ΗΠΑ την ίδια χρονιά 28.780 USD) και το 2017 εκτοξεύτηκε στα 63.505 USD (ΑΕΠ ΗΠΑ την ίδια χρονιά 59.531 USD)³⁰.

Αγοραστής επίσης είναι η Τουρκία, η οποία έχει συνάψει από το 2014 συμφωνία με το Κατάρ για ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων της μιας χώρας στο έδαφος της άλλης, αλλά – κυρίως – μακροχρόνια Σύμβαση προμήθειας LNG. Αυτή η σύμβαση υπεγράφη το Δεκέμβριο του 2015, διάστημα που οι σχέσεις Τουρκίας – Ρωσίας ήταν στη χειρότερη καμπή τους λόγω της κατάρριψης του ρωσικού Μινγκ. Η Τουρκία, προσβλέπει στη σταθερή φιλία με το Κατάρ για την εξασφάλιση εναλλακτικών πηγών τροφοδοσίας της εξαρτημένης από φυσικό αέριο οικονομίας της³¹.

4. Σαουδική Αραβία

Η Σαουδική Αραβία, η οποία εκτείνεται σε όλη τη βόρεια και κεντρική Αραβική Χερσόνησο, είναι μια σχετικά νέα χώρα που είναι όμως κληρονόμος μιας πλούσιας ιστορίας ως το λίκνο του Ισλάμ και ο τόπος των πιο λατρευτικών πόλεων του, της Μέκκας και της Μεδίνας. Στα ανατολικά, κατά μήκος του Περσικού Κόλπου, βρίσκονται τα άφθονα πετρελαϊκά πεδία της χώρας, που από τη δεκαετία του 1960 έχουν καταστήσει τη Σαουδική Αραβία συνώνυμη με τον πετρελαϊκό πλούτο. Αυτά τα τρία στοιχεία, η θρησκεία, ο φυλετισμός και ο άφθονος πλούτος, τροφοδότησαν τη σύγχρονη ιστορία της χώρας.³² Η ανάδειξη της δυναστείας των Σαούντ, ξεκίνησε στην κεντρική Αραβία το 1744. Εκείνη τη χρονιά ο Μοχάμεντ Ιμπν Σαούντ, ηγεμόνας της πόλης Αντ Ντιριγιάχ κοντά στο Ριάντ, ένωσε τις δυνάμεις του με έναν διάσημο μουσουλμάνο λόγιο και ιμάμη, τον Μοχάμεντ Ιμπν Αμπντ Αλ Γουαχάμπ, ώστε να δημιουργήσουν μαζί, μία νέα πολιτική οντότητα. Και οι δύο βρήκαν κοινά ενδιαφέροντα, και ενώθηκαν με την επιθυμία να επαναφέρουν όλους τους αραβικούς πληθυσμούς της χερσονήσου, στην άσκηση του ορθόδοξου ισλαμισμού. Αυτή η συμμαχία του 18ου αιώνα, αποτελεί και τη βάση της σημερινής δυναστείας της Σαουδικής Αραβίας.

²⁹ Qatar LNG Boom "Phenomenal" <https://www.lngworldnews.com/qnb-group-qatar-lng-boom-phenomenal/>

³⁰ World Bank

<https://www.google.com/search?q=qatar+gdp+per+capita&og=qata+gdp&aqs=chrome..69i57j0l5.8649j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

³¹ Turkey, Qatar sign liquefied natural gas agreement <https://www.dailysabah.com/energy/2015/12/02/turkey-qatar-sign-liquefied-natural-gas-agreement>

³² Εγκυκλοπαίδεια Μπριτάνικα www.britannica.com/place/Saudi-Arabia

Μόνο με την άνοδο της οικογένειας Αλ Σαούντ, από την οποία πήρε το όνομά της η χώρα και την εδραίωση της εξουσίας της στις αρχές του 20ου αιώνα, η Σαουδική Αραβία άρχισε να διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά μιας σύγχρονης χώρας. Η επιτυχία των Σαούντ δεν ήταν καθόλου μικρή, λόγω της παρακινητικής ιδεολογίας του Ουαχαμπισμού³³, αυτής της αυστηρής μορφής του Ισλάμ που υιοθετήθηκε από τους πρώτους οικογενειακούς ηγέτες και που έγινε η κρατική πίστη. Αυτός ο βαθύς θρησκευτικός συντηρητισμός, συνοδεύεται από έναν διαδεδομένο φυλετισμό, στον οποίο οι ανταγωνιστικές οικογενειακές ομάδες αγωνίζονται για πλούτο και εξουσία. Ο τεράστιος πλούτος του πετρελαίου πυροδότησε γρήγορα μεγάλες επενδύσεις στην υποδομή της Σαουδικής Αραβίας. Πολλοί κάτοικοι έχουν επωφεληθεί από αυτή την ανάπτυξη, αλλά ιδιαίτερα οι γενάρχες της κυρίαρχης οικογένειας οι οποίοι έχουν δημιουργήσει ένα κατεστημένο πολυτελούς τρόπου ζωής, που οδηγεί τους συντηρητικούς και φιλελεύθερους δημοκράτες να διατυπώνουν τη δυσαρέσκειά τους για σπατάλη και κακή διαχείριση του πλούτου της χώρας. Επιπλέον, μετά τον Πόλεμο του Περσικού Κόλπου (1990-91), αυξήθηκε η πολιτική δυσαρέσκεια για τους στενούς δεσμούς της χώρας με τη Δύση, που συμβολίζουν κυρίως τα στρατεύματα των Η.Π.Α. που στάθμευαν στη Σαουδική Αραβία.³⁴

Τα κράτη της Αραβικής χερσονήσου αν και συγκεντρώνουν μεγάλη οικονομική δύναμη λόγω των κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου δεν έχουν καταφέρει να αναπτύξουν, σε ανάλογο ποσοστό, την διπλωματική και πολιτική τους δύναμη στο διεθνές σύστημα, είτε γιατί δεν αφέθηκαν είτε γιατί δεν το επεδίωξαν είτε, μάλλον, και για τους δύο λόγους μαζί. Στον αντίποδα από γεωγραφική, δημογραφική και στρατιωτική άποψη τα ίδια κράτη μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες: μικρά (Μπαχρέιν, Κατάρ, Κουβέιτ), μεσαία (Ομάν, ΗΑΕ) και μεγάλα (Σαουδική Αραβία). Λόγω μεγέθους και στρατιωτικής ισχύος τα μικρά και μεσαία κράτη αδυνατούν να αντιπαραθέσουν υπολογίσιμη στρατιωτική ισχύ κύρια απέναντι στην Σαουδική Αραβία αλλά και στους υπόλοιπους τοπικούς ή διεθνείς δρώντες πράγμα που υποχρεωτικά τις κατευθύνει προς την δημιουργία συμμαχιών. Ακόμα και η δυνατή της περιοχής Σαουδική Αραβία υπολείπεται κατά πολύ σε αριθμούς έναντι των άλλων δυνάμεων της περιοχής (Ιράν, Ιράκ, Συρία, Αίγυπτος, Τουρκία) και προσπαθεί να ισοσκελίσει την ανισορροπία ισχύος επιδιόδομη σε μια υπέρ επένδυση σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2017 η Σαουδική Αραβία ήταν τρίτη στον κόσμο σε απόλυτους αριθμούς σε αμυντικές δαπάνες πίσω από την Κίνα και μπροστά από την Ρωσία³⁵. Παρ' όλες τις υπέρογκες στρατιωτικές δαπάνες άλλοι παράγοντες όπως οι προσωπικές στοχεύσεις και αντιπαλότητες αξιωματούχων, ο νεποτισμός, η διαφθορά, ο φυλετισμός αλλά κυρίως ο τρόπος ελέγχου των ενόπλων δυνάμεων από την βασιλική οικογένεια με στόχο την αποτροπή της μετατροπής τους σε

³³ τοικιοτρόπως ως υπερσυντηρητικό, φονταμενταλιστικό, πουριτανικό, ισλαμικό μεταρρυθμιστικό κίνημα, με σκοπό την αποκατάσταση της καθαρής μονοθεϊστικής λατρείας ([ταουχίντ](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%85%CE%B1%CF%87%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82)) από μελετητές και υποστηρικτές, αλλά και ως εξτρεμιστικό ψευδοσουνιτικό κίνημα, από τους αντιπάλους του. Οι υποστηρικτές του κινήματος συχνά αντιτίθενται στον όρο «Ουαχαμπισμός» θεωρώντας τον υποτιμητικό και προτιμούν να αποκαλούνται [Σαλαφιστές](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%85%CE%B1%CF%87%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82) ή μουαχίντ

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%85%CE%B1%CF%87%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

³⁴ Εγκυκλοπαίδεια Μπριτάνικα, (<https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/The-Kingdom-of-Saudi-Arabia> n.d.

³⁵ Έκθεση του Ινστιτούτου Ερευνών για την Ειρήνη (SIPRI) <https://gr.euronews.com/2018/05/02/amyntikes-dapanes-positiva-ksodeuoun-oi-xwres-stous-eksoplismous-tous-sirji>

απειλή, δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη αξιόπιστων ενόπλων δυνάμεων και αυξάνουν την εξάρτηση από ξένες δυνάμεις και κυρίως τις ΗΠΑ³⁶.

Η πολιτική της Σαουδικής Αραβίας στην περιοχή εστιάζεται κυρίως στους εξής άξονες: αντιμετώπιση του Ιράν και του Σιιτισμού γενικότερα, διατήρηση της Μοναρχίας στην χώρα και αντιμετώπιση κάθε σκέψης η προσπάθειας, ακόμα και με την χρήση βίας, για δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις, διατήρηση καλών σχέσεων με τις ΗΠΑ, αντιμετώπιση της τρομοκρατίας που θα μπορούσε να πλήξει την χώρα αν και ταυτόχρονα υπάρχουν και σημάδια υποστήριξης όπου θεωρούν ότι επιβάλλεται και τέλος αντιμετώπιση, μακροπρόθεσμα, του Ισραήλ καθώς στην παρούσα φάση προέχουν άλλα μέτωπα³⁷.

5. Τουρκία

Το Τουρκικό κράτος μετά το 1923, αρχικά με την καθοδήγηση του Κεμάλ αλλά και των Κυβερνήσεων που ακολούθησαν υπήρξε ένα αυστηρά κοσμικό κράτος με εγγυητή της κοσμικότητας αυτής τις ένοπλες δυνάμεις οι οποίες όποτε θεωρούσαν ότι χρειάστηκε έπαιρναν την εξουσία στα χέρια τους. Βασική πολιτική όλων των κυβερνήσεων αποτελούσε η περιθωριοποίηση από την πολιτική του Ισλάμ. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 εμφανίζεται δειλά δειλά στο προσκήνιο ο Νεσμετίν Ερμπακάν (Necmettin Erbakan) εκφραστής του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία, ο οποίος παρά την μεγάλη πίεση και τις συνεχείς απαγορεύσεις των κομμάτων που δημιουργούσε από το Τουρκικό κράτος κατάφερε, το 1994 να κερδίσει τους Δήμους της Άγκυρας και της Κωνσταντινούπολης (δήμαρχος εξελέγη ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν) ενώ στις εθνικές εκλογές του 1995 κατέλαβε την πρώτη θέση και η Τουρκία απέκτησε Πρωθυπουργό για τον οποίο το κοσμικό κράτος δεν ήταν μονόδρομος. Ο Ερμπακάν παρέμεινε στην Πρωθυπουργία για ένα χρόνο ενώ στην συνέχεια το κόμμα το τέθηκε εκτός νόμου από το Συνταγματικό δικαστήριο για ακόμα μια φορά. Το 2001 μετά τη διάσπαση του χώρου του πολιτικού Ισλάμ, η «ανανεωτική πτέρυγα» (με πιο κοσμικό και φιλοδυτικό προσανατολισμό) συνέστησε το κυβερνών σήμερα Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) με αρχηγό τον Ερντογάν, ενώ οι πιστοί στον Ερμπακάν ίδρυσαν το Κόμμα της Ευτυχίας (Saadet Partisi). Το AKP κέρδισε τις εκλογές του 2002 και λόγω εκλογικού κωλύματος του Ερντογάν Πρωθυπουργός έγινε ο στενός συνεργάτης του Αμπντουλάχ Γκιούλ. Στις 14 Μαρτίου 2003 ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν έγινε ο 57ος πρωθυπουργός της Τουρκίας και έκτοτε αργά αλλά σταθερά μέσα από συνεχείς εκλογικές νίκες και ένα αποτυχημένο πραξικόπημα εναντίον του, κατάφερε να περιθωριοποιήσει την δύναμη των Ενόπλων Δυνάμεων και να καταστήσει το πολιτικό Ισλάμ βασικό και μάλλον μοναδικό πολιτικό παράγοντα στην Τουρκία.

36 Birol Başkan Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East, σελ. 25

37 The new geopolitics of the middle east: america's role in a changing region A BROOKINGS INTERVIEW https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/01/FP_20190107_new_geopolitics_of_mena_final.pdf σελ. 10

Τίποτα από όλα αυτά ίσως να μην είχε συμβεί, τουλάχιστον στον ίδιο χρόνο, αν δεν είχε προϋπάρξει στην πολιτική σκηνή ο Τουργκούτ Οζάλ. Ο Οζάλ είναι ο πρώτος νέο Οθωμανός ηγέτης της Τουρκίας ο οποίος για πρώτη φορά μετά τον Κεμάλ εισαγάγει τον Ισλαμισμό στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας και επαναφέρει στο προσκήνιο την Οθωμανική αυτοκρατορική παράδοση χωρίς όμως να διακατέχεται από αυταρχικές τάσεις όπως η σημερινή τουρκική ηγεσία. Η πολιτική που ο Οζάλ ξεκίνησε την δεκαετία του 80 επέτρεψαν στον Ερμπακάν αλλά κυρίως στον Ερντογάν να βρεθούν στο προσκήνιο της Τουρκικής πολιτικής. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν μια πολυεθνική και πολυπολιτισμική Αυτοκρατορία και μέσω αυτής της οπτικής θα ήταν δυνατή τόσο η συνεννόηση με τους επίσης Μουσουλμάνους Κούρδους όσο και με τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Μέσης και της εγγύς Ανατολής τουρκογενείς ή μη³⁸. Ο Οζάλ, Πρωθυπουργός και Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας (1983-89 & 1989-1993 αντίστοιχα), είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας καθώς στην περίοδο διακυβέρνησής του σημειώνεται η πρώτη απομάκρυνση από το κεμαλικό παράδειγμα εξωτερικής και όχι μόνο πολιτικής. Ο Οζάλ, φέρνοντας στο προσκήνιο στην οθωμανική παράδοση, προσπάθησε να αναβιώσει το σύστημα των «μιλλέτ» αναπροσδιορίζοντας την έδρα της τουρκικής εθνικής ταυτότητας από πολιτική σε πολιτιστική και εθνοτική, άρα και μεγαλύτερη των γεωγραφικών συνόρων του τουρκικού κράτους. Αυτός ο νέο-οθωμανισμός, σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, έλαβε μία ενεργητική και πολυδιάστατη έκφραση: θεωρώντας πως η Τουρκία θα πρέπει να αναδειχθεί σε μία Ευρω-ασιατική δύναμη (και όχι μία απομονωμένη ευρωπαϊκή δύναμη αποξενωμένη από τους ανατολικούς γείτονες) και προσπάθησε επίσης να αναβαθμίσει τη θέση της στα υποσυστήματα της Ανατολικής Μεσογείου, Μέσης Ανατολής και Καυκάσου. Με την εμπλοκή της στο πόλεμο του Κόλπου, η Τουρκία πήρε για πρώτη φορά θέση στο μεσανατολικό ζήτημα ενώ παράλληλα ανέπτυξε σχέσεις τόσο με τα τουρκόφωνα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ΕΣΣΔ, όσο με τους βαλκανικούς της γείτονες³⁹.

Από την αρχή της διακυβέρνησης του ΑΚΡ οι πολιτικές της Τουρκίας έχουν αλλάξει πολλές φορές πορεία αλλά παρέμεναν σε ένα ευρύ Δυτικό προσανατολισμό. Τα τελευταία χρόνια φαίνεται ότι και αυτό αλλάζει καθώς η προσέγγιση με την Ρωσία και η αγορά ρωσικών όπλων έχει δημιουργήσει αν όχι ακόμα ρήξη τουλάχιστον σκεπτικισμό. Ο υπηρεσιακός υπουργός άμυνας των ΗΠΑ απέστειλε πρόσφατα επιστολή στον Τούρκο ομόλογό του, ο οποίος δήλωσε ότι η επιστολή δεν διαπνέεται από το πνεύμα συμμάχων χωρών⁴⁰, ενώ είναι χαρακτηριστική η αμηχανία που υπάρχει στην Άγκυρα καθώς η συγκεκριμένη δήλωση έγινε έξι ημέρες μετά την επίδοση της επιστολής.

³⁸ Robert Kaplan: The Return of Marco Polo's World σελ.12-13

³⁹ USAK (2009). Turgut Özal Period in Turkish Foreign Policy: Özalism. *USAK Yearbook of International Politics and Law*, Vol. 2, pp. 153-205. <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=247969>

⁴⁰ Turkish Defense Minister Akar says language of letter from US Defense Minister Shanahan on S-400s not in spirit of alliance <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-defense-minister-akar-says-language-of-letter-from-us-defense-minister-shanahan-on-s-400s-not-in-spirit-of-alliance-144123>

Σύμφωνα με τουρκικές πηγές η επιστολή είναι πιο επιθετική από την επιστολή που είχε στείλει η Ουάσινγκτον στην Άγκυρα το 1964 και με την οποία την απέτρεψε από το να εισβάλλει στην Κύπρο. Οι ίδιες πηγές αναφέρουν ότι οι κυρώσεις στις οποίες θα υποβληθεί η Τουρκία σε περίπτωση αγοράς των S-400 περιλαμβάνουν ακύρωση του προγράμματος εκπαίδευσης Τούρκων χειριστών στα αεροσκάφη F-35, απαγόρευση πρόσβασης σε Τούρκους αξιωματούχους στα γραφεία του προγράμματος από τις 31 Ιουλίου και διακοπή αγορών από τουρκικές εταιρίες από το 2020.

Από το ύφος της επιστολής φαίνεται ότι η ΗΠΑ δεν θα δεχθούν ημίμετρα όπως οι S-400 να αγοραστούν και να μην αναπτυχθούν ή να αναπτυχθούν σε τρίτη χώρα (Κατάρ) και απαιτούν την ακύρωση της αγοράς. Η Άγκυρα δεν αναμένεται να αντιδράσει πριν τις επαναληπτικές εκλογές για τον δήμο Κωνσταντινούπολης στις 23 Ιουνίου ενώ ελπίζει σε μια συνάντηση Τράμπ- Ερντογάν στο συνέδριο των G-20 στις 28-29 Ιουνίου στην Ιαπωνία. Το σίγουρο είναι ότι αν δεν βρεθεί μια κοινά αποδεκτή λύση και η άγκυρα εμμένει στην αγορά υπάρχει σοβαρή πιθανότητα περαιτέρω ρήξης των σχέσεων της Τουρκίας με τις ΗΠΑ αλλά και τον δυτικό κόσμο γενικότερα κάτι που θα έχει σίγουρα επιπτώσεις και στην περιοχή της Μέσης Ανατολής⁴¹.

Οι σχέσεις Τουρκίας Ρωσίας δεν μπορούν επίσης να χαρακτηριστούν κάτι λιγότερο από περιπλοκές. Το Νοέμβριο του 2015 φτάνουν στο χειρότερό τους σημείο, μετά την κατάρριψη του ρωσικού μαχητικού από την Τουρκία. Επτά μήνες μετά ο Τούρκος Πρόεδρος ζήτησε επίσημα συγνώμη από τον Πούτιν τόσο λόγω των οικονομικών κυρώσεων που επέβαλε η Ρωσία όσο και γιατί χρειάζεται την συναίνεσή της για να αντιμετωπίσει δυναμικά τους Κούρδους στη Βόρεια Συρία. Έκτοτε οι σχέσεις τους γίνονται ακόμα στενότερες προκαλώντας αντιδράσεις στις ΗΠΑ αλλά και στο NATO γενικότερα. Παραμένει βέβαια ως αξιοσημείωτο ότι παρ'όλες τις συμφωνίες μεταξύ τους, στο θέμα της Συρίας έχουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις αφού η Ρωσία υποστηρίζει των Άσσαντ ενώ η Τουρκία την αντιπολίτευση.

Σύμφωνα με το Καθηγητή Κεμάλ Κιρίσι (KEMAL KIRIŞCI) του Ινστιτούτου Brookings των ΗΠΑ, η στρατηγική του Ερντογάν (και όχι της Τουρκίας) κινείται μεταξύ δύο χειρονομιών που συνηθίζει να κάνει ο Τούρκος Πρόεδρος όταν μιλάει σε πλήθη. Από το 2012 και μέχρι το 2018 σήκωνε τα τέσσερα δάχτυλα του ενός χεριού στον αποκαλούμενου χαιρετισμό της Ράμπια (Rabia salute) που συμβόλιζε την αλληλεγγύη με την Μουσουλμανική Αδελφότητα και το πολιτικό Ισλάμ γενικότερα, κάτι που τον έφερε πολύ κοντά με το Κατάρ, επίσης υποστηρικτή της Αδελφότητας, αλλά και σε τροχιά σύγκρουσης με χώρες όπως η Αίγυπτος, το Ισραήλ και η Σαουδική Αραβία. Κατά την διάρκεια των προεδρικών εκλογών του 2018 και έχοντας την ανάγκη για ψήφους από την πλευρά των Τούρκων εθνικιστών ύψωσε στο άλλο χέρι τα τέσσερα δάχτυλα συμβολίζοντας τη φράση «ένα κράτος, ένα έθνος, μία

⁴¹ Metin Gurcan Al-Monitor G-20 summit could be last exit before all-out US-Turkey crisis: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/06/turkey-united-states-russia-s400-crisis-three-scenarios.html#ixzz5r3UHlc7v>

σημαία, μία γλώσσα». Η προσέγγιση προς τους Τούρκους εθνικιστές μπορεί να βοήθησε στην εκλογή του Ερντογαν στην προεδρία ταυτόχρονα όμως περιέπλεξε τις εσωτερικές ισορροπίες και στον σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής. Σύμφωνα με την εθνικιστική προσέγγιση τα συμφέροντα της Τουρκίας συνοψίζονται στην επαναπροσέγγιση με το καθεστώς Άσσαντ στην Συρία με στόχο την αποτροπή δημιουργίας αυτόνομης κουρδικής οντότητας στα Βόρεια της χώρας και η ανάγκη για επιστροφή μέρους των 3,5 εκατομμυρίων Σύριων προσφύγων που διαβιούν στην Τουρκία. Επίσης προκρίνουν την επαναπροσέγγιση με το Ισραήλ αλλά κυρίως τις ΗΠΑ, ενώ θεωρούν ότι μια μεγάλη οικονομία όπως η Αίγυπτος δεν μπορεί να μένει αποκλεισμένη⁴². Η ανωτέρω ανάλυση αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό την εσωτερική τουρκική πραγματικότητα, ενώ η ισορροπία ανάμεσα στο πολιτικό Ισλάμ και στις εθνικιστικές βλέψεις είναι λεπτή και μένει να φανεί πιο δρόμο θα επιλέξει να ακολουθήσει ο Τούρκος Πρόεδρος.

⁴² The new geopolitics of the middle east: america's role in a changing region A BROOKINGS INTERVIEW
https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/01/FP_20190107_new_geopolitics_of_mena_final.pdf σελ 11

B. Διμερείς σχέσεις και ιστορικό ρήξης με Κατάρ και Δολοφονία Κασόγκι

1. Το Δόγμα Νταβούτογλου: Βασικές Κατευθύνσεις

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα την πολιτική της Τουρκίας τα τελευταία τουλάχιστον 15 χρόνια στην περιοχή θα πρέπει να κατανοήσουμε τις βασικές αρχές πάνω στις οποίες στηρίχθηκε. Το δόγμα του Στρατηγικού Βάθους, αντλώντας βαθιά από τον «νέο-οθωμανισμό» που θεμελιώθηκε επί εποχής Οζάλ, είναι ένα νέο στρατηγικό όραμα για τη θέση της Τουρκίας στο διεθνές σύστημα. Αρχιτέκτονας αυτού είναι ο Αχμέτ Νταβούτογλου (Ahmet Davutoglu), ακαδημαϊκός, επικεφαλής σύμβουλος του Ερντογάν από το 2002, Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας από το 2009 έως το 2014 και Πρωθυπουργός της χώρας από το 2014 έως το 2016. Η προσέγγιση εξωτερικής πολιτικής που υιοθετεί το AKP υπό την καθοδήγησή του, απομακρύνει εξ ολοκλήρου την Τουρκία από τις κεμαλικές αρχές. Στο βιβλίο του «Στρατηγικό Βάθος» (Stratejik Derinlik)⁴³ παρουσιάζει αναλυτικά το στρατηγικό του όραμα για το τουρκικό κράτος. Θεωρεί πως η Τουρκία κατέχει «στρατηγικό βάθος» λόγω της ιστορίας της και της γεωγραφικής της θέσης και πως ανήκει σε μία μικρή ομάδα κρατών που αποκαλεί «κεντρικές δυνάμεις». Εξαιτίας αυτού υποστηρίζει πως η Τουρκία δεν θα πρέπει να είναι ικανοποιημένη με το περιφερειακό ρόλο που κατέχει στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή και πως θα πρέπει να επιδιώξει να παίξει ηγετικό ρόλο σε διάφορες περιοχές (Μέση Ανατολή, Βαλκάνια, Καύκασος, Κεντρική Ασία, Κασπία, Μεσόγειος, Κόλπος, Μαύρη Θάλασσα), ασκώντας επιρροή και διεκδικώντας έναν παγκόσμιο στρατηγικό ρόλο.

Για τον Νταβούτογλου, η Τουρκία δεν είναι η γέφυρα ανάμεσα στο Ισλάμ και την Δύση, αφού κάτι τέτοιο την υποβιβάζει σε ένα όργανο προώθησης των συμφερόντων άλλων κρατών. Αντί λοιπόν να αφήνει άλλες χώρες να προωθούν δια αυτής τα συμφέροντά τους, η Τουρκία θα πρέπει να αναπτύξει μία ενεργητική πολιτική, ανάλογη με το ιστορικό και γεωγραφικό της βάθος, το οποίο ενισχύεται και από την Οθωμανική κληρονομία. Ο τρόπος για να επιτύχει αυτό τη στόχευση, για τον Νταβούτογλου, είναι να κεφαλαιοποιήσει πλήρως το δυναμικό ήπιας ισχύος που μπορεί να προβάλλει: βασισμένη στις ιστορικές και πολιτισμικές συνδέσεις με όλες τις περιφέρειες που ανήκει, όπως επίσης στους δημοκρατικούς θεσμούς και στην αναπτυσσόμενη οικονομία της. Η Τουρκία θα πρέπει να απομακρυνθεί από τη εικόνα μίας στρατοκρατούμενης χώρας και να αναλάβει πρωτοβουλίες προς την επίλυση περιφερειακών συγκρούσεων και την οικονομική συνεργασία, πράγμα που θα καταστήσει αχρείαστη την παρέμβαση των μεγάλων δυνάμεων.

⁴³ Νταβούτογλου, Α. (2010). *Το Στρατηγικό Βάθος, Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. (Ν. Σαρρής, Επιμ., & Ν. Ραπτόπουλος, Μεταφρ.) Αθήνα: Ποιότητα.

Αναλυτικότερα τώρα, η επιτυχημένη άσκηση της εξωτερικής πολιτικής στα πλαίσια του οράματος του «στρατηγικού βάθους», οφείλει -κατά τον Νταβούτογλου- να κινηθεί στην εφαρμογή των ακόλουθων αρχών⁴⁴:

α. Ισορροπία ανάμεσα σε δημοκρατία και ασφάλεια εντός της Τουρκίας: Η δημοκρατική σταθερότητα στο εσωτερικό αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση ώστε η Τουρκία να επιτύχει την ασφάλεια και τη σταθερότητα στη γειτονιά της.

β. Πολιτική μηδενικών προβλημάτων απέναντι στους γείτονες της Τουρκίας: Ο Νταβούτογλου θεωρεί ότι η Τουρκία τις πρόσφατες δεκαετίες σπατάλησε πολύτιμους πόρους και χρόνο στις συγκρούσεις της με τους γείτονες. Έτσι κρίνει πως προκειμένου να μπορέσει να παίξει τον παγκόσμιο στρατηγικό ρόλο που οραματίζεται, χρειάζεται να υπερβεί τα φοβικά της σύνδρομα και να εδραιώσει εγκάρδιες σχέσεις με όλα τα γειτονικά κράτη. Σε αυτό το πλαίσιο η εξωτερική πολιτική θα πρέπει να στοχεύσει στο να επιλύσει όλες τις εκκρεμείς διαφορές που η αδράνεια της τουρκικής διπλωματίας έχει συσσωρεύσει στο παρελθόν επιτρέποντας κατά αυτόν τον τρόπο στο τουρκικό κράτος να αναζητήσει τον στρατηγικό του ρόλο. Τέτοιες πολιτικές θα μειώσουν όποιους σοβαρούς κινδύνους αντιμετωπίζει η Τουρκία από τις γείτονες χώρες.

γ. Ανάπτυξη σχέσεων με τις γειτονικές περιφέρειες: Η εξωτερική πολιτική θα πρέπει να έχει μία περισσότερο περιφερειακή προσέγγιση, η οποία θα επιτρέψει στην Τουρκία να επηρεάζει όχι μόνο τις διμερείς της σχέσεις, αλλά τις περιφερειακές εξελίξεις ως περιφερειακή δύναμη.

δ. Πολυδιάστατη προσέγγιση στην εξωτερική πολιτική: Προτείνει να αποφεύγονται οι αποκλειστικές συμπλεύσεις, αφού οι Τουρκία θα πρέπει να καλλιεργεί ίσες αποστάσεις και σχέσεις με όλους τους δρώντες (ΗΠΑ, Ρωσία, Μ, Ανατολή, Καύκασο, Κεντρική Ασία, Αφρική).

ε. Ρυθμική διπλωματία: Μία παράλληλη αύξηση της πυκνότητας των διπλωματικών προσπαθειών τόσο σε διμερές όσο και σε πολυμερές επίπεδο. Η ανάπτυξη σχέσεων με τις ανερχόμενες δυνάμεις (Κίνα, Ινδία, Ρωσία, Βραζιλία) θα είναι κλειδί σε αυτή τη διαδικασία. Παράλληλα, κατά τον Νταβούτογλου, η αναζήτηση ενός ηγετικού ρόλου στον διαπολιτισμικό και διαθρησκευτικό διάλογο, θα πρέπει να είναι μία από τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκία, επιτρέποντας της να κεφαλαιοποιήσει την ιστορική και πολιτισμική της κληρονομιά.

Στο Στρατηγικό Βάθος αποτυπώνονται οι ηγεμονικοί σχεδιασμοί του τουρκικού κράτους τόσο στην Ανατολική Μεσόγειο όσο και στη Μέση Ανατολή., η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας διαμορφώνεται προς ένα ξεκάθαρο στόχο: την

⁴⁴ Ahmet Sözen A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges. https://www.researchgate.net/publication/233211160_A_Paradigm_Shift_in_Turkish_Foreign_Policy_Transition_and_Challenges

περιφερειακή ηγεμονία και δια αυτής τη διεκδίκηση ενός παγκόσμιου ρόλου. Το αν και κατά πόσο αυτό θα ευοδωθεί μένει να φανεί. Το σίγουρο είναι ότι η αρχή των μηδενικών προβλημάτων δύσκολα συνδυάζεται με αναθεωρητικές και ηγεμονικές βλέψεις και για αυτό σήμερα η Τουρκία αντιμετωπίζει προβλήματα σχεδόν με το σύνολο των γειτονικών Κρατών⁴⁵.

2. Σχέσεις Τουρκίας Σαουδικής Αραβίας

Στην ιστοσελίδα του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών και κάτω από τον τίτλο «Διμερείς πολιτικές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Σαουδικής Αραβίας» αναγράφεται: «Η Τουρκία διατηρεί στενούς ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με την Σαουδική Αραβία. Το Τουρκο-Σαουδαραβικό συμβούλιο συνεργασίας ιδρύθηκε κατά την διάρκεια της επίσκεψης του Βασιλιά Σαλμάν της Σαουδικής Αραβίας, στην Τουρκία τον Απρίλιο του 2016 και συνεδρίασε για πρώτη φορά τον Φεβρουάριο του 2017 στην Άγκυρα...» Οι αναφορές σταματούν τον Ιούλιο του 2018 με την επίσκεψη Αξιωματούχων από την Σαουδική Αραβία στην τελετή ορκωμοσίας του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ως Προέδρου της Τουρκίας. Με αυτές τις λίγες γραμμές περιγράφονται οι σχέσεις της Τουρκίας με ένα από τα μεγαλύτερα Αραβικά κράτη και ταυτόχρονα την περιοχή σημείο αναφοράς για τους Μουσουλμάνους ανά τον κόσμο⁴⁶.

Οι σχέσεις των δύο κρατών έχουν περάσει πολλές διακυμάνσεις και μέχρι και την δεκαετία του 90 μπορούν να χαρακτηριστούν από αμοιβαία καχυποψία. Η ανάγκη της Τουρκίας για κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών και εισόδου στην Σαουδαραβική αγορά σε συνδυασμό με τις σαουδαραβικές επενδύσεις στην Τουρκία και την διείσδυση των Τουρκικών κατασκευαστικών στην Σαουδική Αραβία Ταυτόχρονα η Σαουδική Αραβία προσπαθεί να προσαρτήσει την Τουρκία στην συμμαχία εναντίον του Ιράν που δημιουργεί ενώ η Τουρκία προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τη θέση της ανάμεσα στους δυο αντιπάλους όσο περισσότερο μπορεί⁴⁷. Το 2006 ο Σαουδάραβας Βασιλείας επισκέπτεται την Τουρκία για πρώτη φορά μετά από 40 χρόνια, ενώ το 2009 ο Τούρκος Πρόεδρος επισκέπτεται την Σ. Αραβία για πρώτη φορά μετά από 25 χρόνια. Οι εμπορικές σχέσεις των δυο χωρών βελτιώνονται σημαντικά, ενώ και σε αρκετά θέματα πολιτικής, όπως η υποστήριξη ίδιων πολιτικών σε Ιράκ και Συρία, οι απόψεις τους ταυτίζονται. Το 2010 οι σχέσεις των δυο χωρών φτάνουν στο απόγειό τους ενώ την ίδια χρονιά η Σαουδική Αραβία απονέμει στον Ερντογάν το «Διεθνές Βραβείο του Βασιλιά Faisal για τις υπηρεσίες του προς το Ισλάμ». Στην δελτίο τύπου της απονομής του βραβείου αναφερόταν ότι ο Ερντογάν «Έθετε ένα παράδειγμα δίκαιης διακυβέρνησης στον Ισλαμικό κόσμο... και χάρη στην ανέκδοτη στάση του σε πολλά θέματα Ισλαμικού αλλά και

⁴⁵ Γ. Τσιμογιάννης Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία: «Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή υπό το Δόγμα Νταβούτογλου» Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου 2014

⁴⁶ Bilateral political relations between Turkey and Saudi Arabia <http://www.mfa.gov.tr/turkey-saudi-arabia-relations.en.mfa>

⁴⁷ Meliha Benli Altunisik Μια πικρή λυκοφιλία Η «περίπου» συμμαχία της Σαουδικής Αραβίας με την Τουρκία <http://www.foreignaffairs.gr/articles/68797/meliha-benli-altunisik/mia-pikri-lykofilia>

παγκόσμιου ενδιαφέροντος κέρδισε τον σεβασμό του συνόλου του Ισλαμικού έθνους αλλά και ολόκληρου του κόσμου»⁴⁸ Οι σχέσεις των δυο χωρών βρίσκονταν ακόμα στην ανέφελη περίοδο.

3. Τουρκία Ισραήλ

Το Ισραήλ αποτελεί μια χώρα βαρόμετρο τόσο για την Μέση Ανατολή όσο και για τις διεθνείς σχέσεις γενικότερα, καθώς πέρα από την δύναμη που το ίδιο διαθέτει και του επιτρέπει να επιβιώνει σε ένα πλήρως εχθρικό περιβάλλον, αποτελεί και τον βασικό σύμμαχο και τοποτηρητή των ΗΠΑ στην περιοχή. Είναι λοιπόν δεδομένο για οποιαδήποτε χώρα τις περιοχής ότι οι καλές σχέσεις με τις ΗΠΑ περνούν μέσα από τις σχέσεις με το Ισραήλ. Στο ξεκίνημα της διακυβέρνησης Ερντογάν οι σχέσεις της Τουρκίας με το Ισραήλ βρίσκονταν σε πολύ καλό σημείο και οι δύο χώρες έδειχναν να προσπαθούν αρκετά γι' αυτό. Το 2005 ο Τούρκος Πρωθυπουργός επισκέφθηκε το Ισραήλ δηλώνοντας ότι ο αντισημιτισμός είναι έγκλημα κατά της ανθρωπότητας και εξέφρασε την υπερηφάνεια του γιατί οι Εβραίοι δεν διώχθηκαν στην Τουρκία⁴⁹. Την περίοδο αυτή φαίνεται ότι η Τουρκία προσπαθεί να χρησιμοποιήσει το Ισραήλ για να επαναπροσεγγίσει τις ΗΠΑ καθώς γνωρίζει ότι οι καλές σχέσεις με τις ΗΠΑ περνούν μέσα από την προσέγγιση με το Ισραήλ⁵⁰.

Σταδιακά όμως η Τουρκία αλλάζει εκ νέου την στρατηγική της και επιλέγει να επαναπροσεγγίσει τον Αραβικό κόσμο, θεωρώντας ότι μπορεί έτσι να εκπληρώσει την επιθυμία της να μετατραπεί σε μια μεγάλη περιφερειακή δύναμη. Η Τουρκία ξεκίνησε σταδιακά την κριτική προς την πολιτική του Ισραήλ στη Μέση Ανατολή με αποκορύφωμα το ξέσπασμα του Ερντογάν μπροστά στις κάμερες στο Οικονομικού φόρουμ του Νταβός το 2009 όπου συμμετέχοντας σε πάνελ, κατηγόρησε τον πρόεδρο του Ισραήλ Σιμόν Πέρες για καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δολοφονίες στην Γάζα εναντίων των παλαιστινίων⁵¹.

Η οριστική ρήξη έρχεται ένα χρόνο μετά όταν Ισραηλινοί κομάντο επιβιβάζονται στο πλοίο Mavi Marmara Το οποίο με έναν στολίσκο κινείται προς την Γάζα μεταφέροντας εφόδια στους Παλαιστινίους. Στο πλοίο ξεκινούν εχθροπραξίες με αποτέλεσμα τον θάνατο δέκα Τούρκων ακτιβιστών. Σαν αποτέλεσμα οι δυο χώρες υποβάθμισαν τις διπλωματικές τους σχέσεις με την Τουρκία να αποσύρει τον Πρέσβη της από το Τελ Αβίβ ενώ μετά την έκδοση της έρευνας από τα Ηνωμένα Έθνη απέλασε και τον Ισραηλινό πρέσβη από την Άγκυρα⁵². Αν και σε πρώτο χρόνο

⁴⁸ <https://kingfaisalprize.org/wp-content/uploads/2013/09/GSA2010-1431HEnglish.pdf>.

⁴⁹ PM Sharon meets with Turkish PM Erdogan <https://mfa.gov.il/mfa/pressroom/2005/pages/pm%20sharon%20meets%20with%20turkish%20pm%20erdogan%201-may-2005.aspx>

⁵⁰ PM Erdogan's Visit to Israel: The View from Turkey Published by TEL AVIV UNIVERSITY The Jaffee Center for Strategic Studies & The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies <http://www.imra.org.il/story.php3?id=25117>

⁵¹ Recep Erdogan storms out of Davos after clash with Israeli president over Gaza <https://www.theguardian.com/world/2009/jan/30/turkish-prime-minister-gaza-davos>

⁵² Mavi Marmara: Why did Israel stop the Gaza flotilla? <https://www.bbc.com/news/10203726>

η Τουρκία ματαίωσε όλες τις συμφωνίες για αμυντικό υλικό με το Ισραήλ, αξίας εκατομμυρίων δολαρίων, οι οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών μακροπρόθεσμα δεν έδειξαν να επηρεάζονται, αποδεικνύοντας για άλλη μια φορά ότι η οικονομική πολιτική μιας χώρας μένει ανεπηρέαστη από την εξωτερική της πολιτική. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2017 οι εξαγωγές της Τουρκίας προς το Ισραήλ έφτασαν τα 2,8 δισεκατομμύρια δολάρια και οι εισαγωγές άγγιξαν τα 1,41 δισεκατομμύρια⁵³.

Η πολιτική αυτή επέφερε ρήξη με το Ισραήλ αλλά ταυτόχρονα εκτόξευσε την δημοφιλία της Τουρκίας και του ίδιου του Ερντογάν στον Αραβικό κόσμο⁵⁴. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε έρευνα που γίνεται σε έξι Αραβικές χώρες (Αίγυπτο, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ιορδανία, Λίβανο και Μαρόκο) υπό την επίβλεψη του Πανεπιστημίου του Maryland στην ερώτηση για το ποιον ηγέτη θαυμάζετε περισσότερο, ο Ερντογάν δεν υπάρχει στην λίστα το 2008, είναι προτελευταίος (μαζί με τον Σαντάμ Χουσεΐν) το 2009 και περνά στην πρώτη θέση το 2010⁵⁵.

4. Τουρκία Κατάρ

Η Τουρκία και το Κατάρ μοιράζονται αρκετά κοινά συμφέροντα που έφεραν τις δυο χώρες πολύ κοντά. Η υποστήριξη που και οι δυο παρείχαν προς την μουσουλμανική αδελφότητα ιδιαίτερα κατά την διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης, τους οδήγησε σε απομόνωση από τους άλλους δρώντες της περιοχής οι οποίοι κατά κύριο λόγο αντιμετώπισαν εχθρικά την προσπάθεια αλλαγών που προσδοκούσε η Άνοιξη, με αποτέλεσμα να υποχρεωθούν σε μια ακόμα στενότερη συνεργασία. Στο διάστημα αυτό οι δύο χώρες ευθυγραμμίζουν την πολιτική τους σε πολλά στρατηγικά θέματα που αφορούν την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής όπως η υποστήριξή τους στην συριακή αντιπολίτευση, η σύσφιξη των σχέσεων με το Ιράν, η υποστήριξη αλλά και η αναγνώριση της Χαμάς (Hammas) ως της νόμιμης εκπροσώπου των Παλαιστινίων καθώς και η οικονομική και διπλωματική υποστήριξη προς την μουσουλμανική αδελφότητα κατά την διάρκεια της άσκησης της εξουσίας στην Αίγυπτο. Τον Δεκέμβριο του 2014 η Τουρκία και το Κατάρ υπέγραψαν αμυντική συμφωνία που μεταξύ άλλων επιτρέπει και την ανάπτυξη τουρκικών δυνάμεων στο έδαφος του Κατάρ για σκοπούς συνεκπαίδευσης και ασκήσεων, ενώ οι πρώτοι Τούρκοι στρατιώτες έφτασαν στο Κατάρ τον Οκτώβριο του 2015. Η ύπαρξη των δυνάμεων αυτών λειτουργεί αποτρεπτικά για κάθε επίδοξο εχθρό και αυξάνει τις αμυντικές δυνατότητες του Κατάρ⁵⁶.

⁵³ Turkey Atlas/ MIT <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/tur/#Destinations>

⁵⁴ Why the Arabs like Erdogan <https://www.middleeastmonitor.com/20180704-why-the-arabs-like-erdogan/>

⁵⁵ Anwar Sadat Chair for Peace and Development- University of Maryland with Zogby International 2010 Annual Arab Public Opinion Survey https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/0805_arabic_opinion_poll_telhami.pdf σελ.64

⁵⁶ Turkish Military in Qatar: Bonds of mutual trust <https://www.dailysabah.com/feature/2018/06/13/turkish-military-in-qatar-bonds-of-mutual-trust>

5. Τουρκία Ιράν

Την Δεκαετία του 2000 η Τουρκία προσπάθησε να μην εμπλακεί στην διαμάχη μεταξύ Σαουδικής Αραβίας και Ιράν και να διατηρήσει ισορροπημένη στάση μεταξύ των δύο μεγάλων αντιπάλων του μουσουλμανικού κόσμου. Την ίδια περίοδο το Ιράν χρειαζόταν στηρίγματα για να ανταπεξέλθει στον απομονωτισμό που επέβαλλαν οι ΗΠΑ αλλά και στην εχθρότητα της Σαουδικής Αραβίας και για αυτό έδωσε ιδιαίτερη σημασία στις σχέσεις του με την Τουρκία αλλά και με το Κατάρ που έδειχναν πρόθυμα. Η Τουρκία επιθυμούσε την συνεργασία με το Ιράν για τους εξής λόγους:

α. το Ιράν αποτελεί μια πολυπληθή και ελεγχόμενη αγορά καταναλωτικών αγαθών και η Τουρκία ήθελε να διεισδύσει στην Ιρανική αγορά

β. Η Τουρκία επιθυμούσε (και ακόμα επιθυμεί) να μετατραπεί σε διαμετακομιστικό ενεργειακό κόμβο και το Ιράν αποτελεί σημαντικό παράγοντα προς αυτή την κατεύθυνση

γ. τέλος η Τουρκία αποτελεί σημαντικό καταναλωτή και εισαγωγέα πετρελαίου και το Ιράν έναν σημαντικό εξαγωγέα⁵⁷.

Το Μάιο του 2010 η Τουρκία προχώρησε ένα βήμα παραπέρα, θέτοντας σε κίνδυνο τις σχέσεις της με τις ΗΠΑ την ΕΕ αλλά και τον Αραβικό κόσμο καθώς προχώρησε σε συμφωνία με το Ιράν και την Βραζιλία για την ανταλλαγή πυρηνικών καυσίμων και την παράδοση στην Τεχεράνη εμπλουτισμένου ουρανίου για χρήση σε ερευνητικό πυρηνικό αντιδραστήρα.⁵⁸ Επιπρόσθετα ένα μήνα αργότερα η Τουρκία, ως μη μόνιμο μέλος του συμβουλίου ασφαλείας των Ηνωμένων εθνών, θα καταψήφισε τις κυρώσεις εναντίον του Ιράν⁵⁹.

Στην μετά το πραξικόπημα του 2016 εποχή οι τριβές που δημιουργούνται μεταξύ των ΗΠΑ και της Τουρκίας και αφορούν στις αιτιάσεις της Τουρκίας για υποκίνηση του πραξικοπήματος από τον ευρισκόμενο στην Αμερική Γκιουλέν, στην συνεχιζόμενη φυλάκιση αμερικανών πολιτών από τους Τούρκους αλλά και στην αυξημένη αμυντική και πολιτική συνεργασία της Τουρκίας με την Ρωσία δημιούργησαν επιπρόσθετα και χώρο για την σύσφιξη των σχέσεων και Ιράν Τουρκίας σε πολιτικοοικονομικά αλλά και στρατιωτικά θέματα⁶⁰.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Τουρκία, και το Ιράν αποτελούν πρώην αυτοκρατορίες και στο συλλογικό υποσυνείδητο τόσο του λαού αλλά κυρίως των ελίτ που διαμορφώνουν τις πολιτικές αυτή η αίσθηση υφίσταται ακόμα και πολλές φορές τις καθοδηγεί. Από την άλλη πλευρά οι Άραβες δεν δημιούργησαν αυτοκρατορία με την στενή έννοια του όρου, κατάφεραν όμως μέσα σε εκατό χρόνια υπό την

⁵⁷ Birol Başkan Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East, σελ. 52

⁵⁸ Iran signs nuclear fuel-swap deal with Turkey http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8685846.stm

⁵⁹ Μοτακί: Θα αντισταθούμε σθεναρά απέναντι στις κυρώσεις <https://www.naftemporiki.gr/story/285777/motaki-tha-antistathoume-sthenara-apananti-stis-kuroseis>

⁶⁰ Ellie Geranmayeh Regional Geopolitical Rivalries in the Middle East: Implications for Europe Istituto Affari Internazionali (IAI) <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1818.pdf> σελ.5

καθοδήγηση της Μουσουλμανικής θρησκείας να μετατραπούν από νομάδες της Αραβικής χερσονήσου σε κυρίαρχους της Μέσης Ανατολής Βορείου Αφρικής μέχρι και την νότια σπανά. Επιπρόσθετα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι Ιρανοί δεν είναι Άραβες, περιτριγυρίζονται όμως από αραβικά κράτη, ενώ ταυτόχρονα φέρουν μια μακρά παράδοση ενός από τους παλαιότερους πολιτισμούς του κόσμου τον περσικό. Επίσης η Ιρανική-Περσική αυτοκρατορική παράδοση, σε αντίθεση με την Οθωμανική, προϋπήρχε του Ισλάμ και ξεκινάει 2500 χρόνια πριν. Οι Ιρανοί νιώθουν πολύ περήφανοι γι αυτό και θεωρούν ότι είναι κάτι που τους διαχωρίζει από τους υπόλοιπους Μουσουλμάνους και ίσως κατά κάποιους ερευνητές να είναι και μια από τις αιτίες για τον διαχωρισμό τους ως Σίιτες από τον υπόλοιπο Σουνιτικό κόσμο.

Επιπρόσθετα το Ιράν μετά την επανάσταση του 1979 νιώθει, και μάλλον είναι, περιτριγυρισμένο από εχθρούς οι οποίοι με αρχηγό τις ΗΠΑ και το Ισραήλ και τοπικό εκφραστή την Σαουδική Αραβία θα επιθυμούσαν την εξαφάνισή του. Με αυτή την προοπτική οι πολιτικές της Χώρας εστιάζουν στην διατήρηση του ισλαμικού καθεστώτος στην εξουσία ενάντια στις επιθυμίες εσωτερικών και εξωτερικών εχθρών αλλά και η εξαγωγή της Ισλαμικής Επανάστασης και σε άλλες χώρες της περιοχής μέσω της πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής υποστήριξης και παροχής βοήθειας σε Κυβερνήσεις ή/και οργανώσεις με τις οποίες μοιράζονται κοινώς στόχους και συμφέροντα όπως το καθεστώς Μπασάρ Αλ Άσσαντ (Bashar al-Assad) στην Συρία και η Χεσμπολάχ (Hezbollah) στην Παλαιστίνη⁶¹.

6. Το χρονικό της ρήξης με Κατάρ

Στις 5 Ιουνίου 2017, Σαουδική Αραβία, Αίγυπτος, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και Μπαχρέιν επέβαλαν εμπάργκο και διέκοψαν τις διπλωματικές και οικονομικές σχέσεις τους με το Κατάρ, κατηγορώντας το ότι υποθάλπει και χρηματοδοτεί την τρομοκρατία. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ αναφέρθηκε θετικά στην εξέλιξη αυτή δημιουργώντας μεγάλα προβλήματα στο επιτελείο του, το οποίο μάλλον πιάστηκε εξ απήνης, καθώς η σχέση με το Κατάρ είναι μεγάλης στρατηγικής αξίας. Την κατάσταση προσπάθησαν να εξισορροπήσουν οι υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας των ΗΠΑ με δηλώσεις για διαμεσολάβηση αλλά και δεσμεύσεις ότι η μάχη εναντίον του Ισλαμικού Κράτους που διενεργείται κυρίως μέσω Κατάρ δεν θα επηρεαστεί. Λίγες ημέρες μετά και ο ίδιος ο Πρόεδρος των ΗΠΑ μιλούσε για την ανάγκη ενότητας μεταξύ των Κρατών του Κόλπου η οποία είναι κρίσιμη στην μάχη κατά της τρομοκρατίας και της σταθερότητας στην περιοχή⁶².

Αφορμή για τη ρήξη στάθηκαν δύο αμφιλεγόμενα περιστατικά. Τον Δεκέμβριο του 2015 μια ομάδα 28 πολιτών του Κατάρ, μεταξύ των οποίων και μέλη της βασιλικής οικογένειας, απαγάγονται ενώ βρίσκονται στο Ιράκ σε κυνήγι με γεράκια. Τον Απρίλιο του 2017, μετά από 16 μήνες σε ομηρία αφήνονται ελεύθεροι και

⁶¹ The new geopolitics of the middle east: america's role in a changing region A BROOKINGS INTERVIEW https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/01/FP_20190107_new_geopolitics_of_mena_final.pdf σελ.9-10

⁶² Trump Takes Credit for Saudi Move Against Qatar, a U.S. Military Partner <https://www.nytimes.com/2017/06/06/world/middleeast/trump-qatar-saudi-arabia.html?module=inline>

επιστρέφουν στο Κατάρ. Η Σαουδική Αραβία κατηγορεί το Κατάρ ότι πλήρωσε πάνω από 1 δισεκατομμύριο δολάρια σε λύτρα σε τρομοκρατικές οργανώσεις στο Ιράκ και στη Συρία αλλά και στους Ιρανούς φρουρούς της επανάστασης μεταξύ άλλων. Το Κατάρ αντέτεινε ότι χρήματα πληρώθηκαν όχι σε τρομοκρατικές οργανώσεις αλλά στο Ιρακινό κράτος, για να διασφαλιστεί η ασφάλεια των ομήρων και αυτά βρίσκονται κατατεθειμένα στην κεντρική τράπεζα του Ιράκ όπως έχει επιβεβαιώσει και ο Πρωθυπουργός της χώρας⁶³.

Ηχητικά και γραπτά μηνύματα μεταξύ του Υπουργού εξωτερικών και του πρέσβη του Κατάρ στο Ιράκ δόθηκαν στην δημοσιότητα από τους Financial Times και το BBC τα οποία όπως αναφέρει το δίκτυο δόθηκαν από Κυβέρνηση εχθρική στο Κατάρ, την οποία δεν κατονομάζει⁶⁴. Αν και δεν αποκαλύφθηκε ποτέ ποιοι είχαν εκτελέσει την απαγωγή μάλλον, σύμφωνα με τα στοιχεία και τα λεγόμενα των ομήρων επρόκειτο για Σίιτες. Εκτός από την απελευθέρωση των ομήρων η συμφωνία προέβλεπε την μεσολάβηση του Κατάρ για κατάπαυση πυρός μεταξύ σουιτών και σιιτών στη Συρία για να επιτραπεί η διακίνηση ανθρωπιστικής βοήθειας και η ασφαλής εκκένωση των αμάχων (συμφωνία των τεσσάρων πόλεων) σε δύο σιιτικές (Fua και Kefraya), και δύο σουιτικές (Madaya και Zabadani) πόλεις που βρίσκονταν αποκλεισμένες από τα αντίπαλα στρατόπεδα. Η πραγματικότητα είναι ότι είτε τα λεφτά έφτασαν στους δράστες, είτε παραμένουν στην ιρακινή τράπεζα, από τις τέσσερις πόλεις εκκενώθηκαν πάνω από 5000 άμαχοι.

Στα τέλη Μαΐου του 2017, στο κρατικό πρακτορείο ειδήσεων του Κατάρ εμφανίστηκαν άρθρα που εμφάνιζαν ως φίλους του Κατάρ, το Ιράν, το Ισραήλ, τη Μουσουλμανική Αδελφότητα και τη Χαμάς και δηλώσεις του ηγέτη του Κατάρ που περιέγραφε με θετικά λόγια το Ιράν και την πολιτική του. Το Κατάρ αντέδρασε αμέσως καταγγέλλοντας ότι έγινε δέκτης μίας μεγάλων διαστάσεων κυβερνοεπίθεσης. Αν και το Κατάρ αρνήθηκε την αυθεντικότητα δηλώσεων και άρθρων αυτά προκάλεσαν την οργή της Σαουδικής Αραβίας και των περιφερειακών συμμάχων της⁶⁵. Τον Ιούλιο του 2017 νεώτερα δημοσιεύματα στο αμερικανικό NBC ανέφεραν ότι σύμφωνα με αμερικανούς αξιωματούχους η όλη ιστορία της πληρωμής 1 δισεκατομμυρίου δολαρίων από το Κατάρ σε τρομοκράτες καθώς και οι αναρτήσεις στο πρακτορείο ειδήσεων του Κατάρ, αποτελούσαν fake news που μάλλον είχε εννορηστωθεί από τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα⁶⁶.

Σε μια εποχή που το διαδίκτυο αποτελεί όπλο για την εκτέλεση μη συμβατικών – ασύμμετρων επιθέσεων μεταξύ κρατών πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί με κάθε πληροφορία που διακινείται στο διαδίκτυο, και όχι μόνο, και να

⁶³ Independent: Iraq considers next move after intercepting 'world's largest' ransom for kidnapped Qataris <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/qatari-royals-kidnapped-iraq-ransom-half-billion-shia-militia-syria-saudi-hunters-baghdad-a7703946.html>

⁶⁴ BBC: Billion dollar ransom: Did Qatar pay record sum? <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44660369>

⁶⁵ BBC News The online war between Qatar and Saudi Arabia <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-44294826>

⁶⁶ NBC News Who Planted the Fake News at Center of Qatar Crisis? <https://www.nbcnews.com/news/world/who-planted-fake-news-center-qatar-crisis-n784056>

ελέγχουμε πριν αποδεχθούμε ή αναπαράγουμε από πού προέρχεται η πληροφορία, ποίον αφορά και κυρίως ποιος επωφελείται.

Ο Ερντογάν δεν άφησε την ευκαιρία να πάει χαμένη και δήλωσε ότι είναι έτοιμος να μεσολαβήσει για να βρεθεί μια λύση στην διαφωνία μεταξύ φίλων και αδελφών κρατών. Στην συνέχεια δήλωσε ότι είχε αρχικές συνομιλίες για το θέμα με τους ηγέτες του Κατάρ, Σαουδικής Αραβίας, Κουβέιτ, Λιβάνου, Ιορδανίας, Ρωσίας και Γαλλίας για το θέμα και ότι θα έκανε ότι ήταν δυνατό για να λύσει την κρίση στον Κόλπο το συντομότερο δυνατόν. Ήταν άλλη μια προσπάθεια της Τουρκίας να αναβαθμίσει τον ρόλο της στην περιοχή ως περιφερειακής δύναμης και ηγέτιδας του Μουσουλμανικού κόσμου. Παρόλη την πρόθεση της Τουρκίας, η διαμεσολαβητική προσπάθεια δεν φάνηκε να ευδοκίμει καθώς η Τουρκία έχει αναπτύξει πολύ στενές σχέσεις με το Κατάρ εδώ και πολλά χρόνια ενώ στην περίπτωση των κυρώσεων στάθηκε αρωγός και με πράξεις, ενώ και η απρόσμενη επίσκεψη του Υπουργού Εξωτερικών του Ιράν στην Άγκυρα στις 7 Ιουνίου δεν βοήθησε προς την κατεύθυνση αυτή⁶⁷. Το ταξίδι μάλλον γέμισε ανησυχία τις Αραβικές Κυβερνήσεις που επέβαλλαν τις κυρώσεις στο Κατάρ, για τους στόχους που έχουν αυτά τα δύο Μη Αραβικά κράτη που επιπρόσθετα διατηρούν και συνεργασία και κοινούς στόχους στην Συρία.

Στις επόμενες ημέρες ο Τούρκος Πρόεδρος έγινε ακόμα πιο υποστηρικτικός προς το Κατάρ εξαίροντας τον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκε την κατάσταση, αποκρούοντας πρακτικά τις κατηγορίες και μιλώντας για συνομωσία εναντίον του Κατάρ χωρίς όμως άλλα στοιχεία. Απαντώντας δε στην πρόταση για αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από το Κατάρ, αντιπρότεινε στις χώρες που ενοχλούνται από την παρουσία της τουρκικής βάσης στο Κατάρ και ζητούν το κλείσιμο της, αλλά ταυτόχρονα δεν ενοχλούνται από την παρουσία της αμερικανικής βάσης στην ίδια χώρα, να δημιουργήσει η Τουρκία βάσεις και στο δικό τους έδαφος. Ο Ερντογάν θέλοντας να διεγείρει τα ανταντακλαστικά της μουσουλμανικής κοινής γνώμης χαρακτήρισε τον αποκλεισμό ενός λαού από δικαιώματα όπως, η τροφή, η μετακίνηση το εμπόριο και η θρησκεία (με το κλείσιμο των συνόρων με την Σαουδική Αραβία οι πολίτες του Κατάρ αποκλείονταν από την επίσκεψη στις ιερές πόλεις των Μουσουλμάνων Μέκκα και Μεδίνα), όχι μόνο απάνθρωπο αλλά και εκτός από κάθε Ισλαμική λογική. Επιπρόσθετα βρήκε την ευκαιρία να υπενθυμίσει ότι χωρίς την συμπαράσταση της Τουρκίας και του Κατάρ δεν θα ήταν δυνατό για την Συριακή αντιπολίτευση να αντισταθεί σθεναρά απέναντι στο Ισλαμικό Κράτος και στο καθεστώς Άσσαντ, ξεχνώντας βέβαια να επισημάνει ότι αυτό εξυπηρετούσε πρωτίστως τα τουρκικά συμφέροντα στην περιοχή.

Παρόλη την στήριξη στο Κατάρ ο Ερντογάν επίσης εξέφρασε την προσήλωση της χώρας στις πολύπλευρες και στενές σχέσεις της Τουρκίας με τις χώρες του Κόλπου και ιδιαίτερα την Σαουδική Αραβία, καθησύχασε τους πολίτες των χωρών του κόλπου που διατηρούν επενδύσεις στην Τουρκία ότι αυτές δεν πρόκειται να

⁶⁷ Visit of Iranian Foreign Minister Zarif, 7 June 2017 http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-cavusoglundun-iran-disisleri-bakanini-kabulu_en.en.mfa

επηρεαστούν και τέλος φάνηκε σίγουρος ότι η Σαουδική Αραβία ως η «πρεσβύτερη» των χωρών του Κόλπου θα μπορέσει να λύσει το πρόβλημα μέχρι το τέλος του Ραμαζανιού. Ο Τούρκος Πρόεδρος προσπάθησε με τις δηλώσεις του να κρατήσει κάποιες ισορροπίες καθώς η ρήξη με την Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα κυρίως (οι σχέσεις με την Αίγυπτο είναι ούτος ή άλλως κακές), στην παρούσα φάση δεν ήταν καν επιλογή. Βλέποντας πάντως ότι δεν υπήρχε διάθεση υποχώρησης από την πλευρά της Σαουδικής Αραβίας και δεν φαινόταν λύση στον ορίζοντα επανέλαβε την δέσμευση για παροχή κάθε βοήθειας από την Τουρκία προς το Κατάρ και υπενθύμισε με έμφαση ότι η Τουρκία δεν είναι μια οποιαδήποτε χώρα και το να ζητείται να αποσύρει τα στρατεύματα της είναι μια μη αποδεκτή πράξη ασέβειας προς την Χώρα. Η παροχή στήριξης από την Τουρκία προς το Κατάρ ήταν μάλλον μονόδρομος για τον Ερντογάν. Οι δύο χώρες έχουν χτίσει πολύ στενές πολιτικές, οικονομικές και αμυντικές σχέσεις τα τελευταία χρόνια. Κατά την διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης υποστήριξαν τους ίδιους δρώντες, ενώ μοιράζονται και τις ίδιες απόψεις όσον αφορά το πολιτικό Ισλάμ. Τέλος ο ίδιος ο Πρόεδρος Ερντογάν έχει αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις με τον Εμίρη του Κατάρ Με τον οποίο είχε συναντηθεί τουλάχιστον 15 φορές πριν την εκδήλωση της ρήξης ενώ όπως δήλωσε, ο Εμίρης επικοινωνήσε μαζί του πολλές φορές το βράδυ της απόπειρας πραξικοπήματος εναντίον , ενώ έστειλε και 150 άνδρες των ειδικών δυνάμεων του Κατάρ για την προστασία του. Ο Ερντογάν δήλωσε επίσης ότι η στάση αυτή ήταν σε πλήρη αντίθεση με άλλους ηγέτες του Κόλπου που μάλλον χάρηκαν από την προσπάθεια πραξικοπήματος, ενώ τόσο ο ίδιος όσο και ο υπουργός εξωτερικών Τσαβούσογλου άφησαν υπονοούμενα για χρηματοδότηση του πραξικοπήματος χωρίς όμως άλλα στοιχεία⁶⁸.

Σε πρώτο στάδιο οι τέσσερις χώρες δεν αξίωσαν κάτι συγκεκριμένο και μόνο μετά από πίεση του Υπουργού εξωτερικών των ΗΠΑ Ρεξ Τίλερσον ο οποίος είχε ζητήσει οι αξιώσεις των Σαουδαράβων να είναι «λογικές και υλοποιήσιμες ώστε να ανοίξουν δρόμο συμφιλίωσης ανάμεσα στους δύο συμμάχους των ΗΠΑ στον Κόλπο». Αντ' αυτού επιδόθηκε στη Ντόχα από το Κουβέιτ που ενεργούσε ως διαμεσολαβητής, ένα κείμενο 13 σημείων που περιελάμβανε απαιτήσεις όπως το κλείσιμο της τουρκικής στρατιωτικής βάσης που φιλοξενείται από το εμιράτο, διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με το Ιράν (με το οποίο το Κατάρ κατέχει από κοινού ένα από τα μεγαλύτερα παγκοσμίως κοιτάσματα φυσικού αερίου), κλείσιμο του τηλεοπτικού σταθμού Al Jazeera, διακοπή κάθε είδους σχέσεων με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους, όπως και με άλλες ριζοσπαστικές ισλαμικές οργανώσεις, την διακοπή της οικονομικής ενίσχυσης σε οποιαδήποτε οργάνωση ή φορέα τα τέσσερα κράτη είχαν καθορίσει ως τρομοκρατική, καθώς και τον τερματισμό της απόδοσης υπηκοότητας σε πολίτες άλλων αραβικών κρατών που φιλοξενούνται από το εμιράτο⁶⁹. Επιπρόσθετα τα τέσσερα κράτη αξίωσαν χρηματική

⁶⁸ Bulent Aliriza, Mehmet Uyanik *The Qatar Crisis and Turkey: Trump and Erdogan Diverge* CSIS –CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES <https://www.csis.org/analysis/qatar-crisis-and-turkey-trump-and-erdogan-diverge>

⁶⁹ Τελεσίγραφο προς Κατάρ: Διακόψτε σχέσεις με Ιράν, κλείστε Al Jazeera και τουρκική βάση <https://www.naftemporiki.gr/story/1251450/telesigrafo-pros-katar-diakopste-sxeseis-me-iran-kleiste-al-jazeera-kai-tourkiki-basi>

αποζημίωση για τις «συνέπειες από τις πολιτικές που ακολούθησε το Κατάρ τα προηγούμενα χρόνια», χωρίς, ωστόσο, να διευκρινίζεται για τι είδους συνέπειες γίνεται λόγος. Τέλος ζητήθηκε η συμφωνία με τους όρους εντός δέκα ημερών καθώς και η διενέργεια ελέγχων για την συμμόρφωση του Κατάρ με μηνιαίες αξιολογήσεις τον πρώτο χρόνο, τριμηνιαίες τον δεύτερο και ετήσιες για τα επόμενα δέκα χρόνια. Είναι δεδομένο ότι το τελεσίγραφο κατασκευάστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι αδύνατον να γίνει αποδεκτό καθώς κάτι τέτοιο θα ισοδυναμούσε με άνευ όρων παράδοση χωρίς καν την απειλή χρήσης όπλων⁷⁰.

Η αποχώρηση των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων από το Κατάρ ήταν όπως είδαμε, μέσα στις 13 προϋποθέσεις που έθεσαν οι Αραβικές χώρες για διακοπή του εμπόργκο, γνωρίζοντας βέβαια ότι αυτό δεν θα μπορούσε να γίνει αποδεκτό ούτε από το Κατάρ αλλά ούτε από την Τουρκία. Όπως δήλωσε ο Τούρκος Υπουργός εξωτερικών οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις βρίσκονται στο Κατάρ πριν την έναρξη της κρίσης και δεν συνδέονται με αυτήν για να πρέπει να αποχωρήσουν και συνέχισε δηλώνοντας: «Η Τουρκία πάντα έβλεπε τις χώρες του κόλπου ως οικογένεια και τα προβλήματα στις οικογένειες λύνονται με τον διάλογο. Η Τουρκία θα συνεχίσει να στηρίζει το Κατάρ για όσο καιρό διατηρείται το εμπόργκο» μην αφήνοντας περιθώρια για αλλαγή πολιτικής⁷¹.

Η Τουρκία και το Κατάρ στην προσπάθειά τους να συσφίξουν ακόμα περισσότερο τις στρατιωτικές και οικονομικές τους σχέσεις ως αντίβαρο στις πιέσεις από τις χώρες του κόλπου, υπέγραψαν τον Μάρτιο του 2018 αμυντική συμφωνία που περιλαμβάνει πωλήσεις όπλων, παροχή εκπαίδευσης αλλά και την δημιουργία τουρκικής ναυτικής βάσης στο Κατάρ⁷².

7. Η Δολοφονία Κασόγκι

Στις 2 Οκτωβρίου 2018 ο Σαουδάραβας δημοσιογράφος Τζαμάλ Κασόγκι (Jamal Khashoggi) εισήλθε στο Σαουδαραβικό προξενείο στην Κωνσταντινούπολη για μια γραφειοκρατική υπόθεση και έκτοτε τα ίχνη του χάθηκαν. Ο Κασόγκι ζούσε τα τελευταία χρόνια στις ΗΠΑ και αρθρογραφούσε στην εφημερίδα Washington Post εκφράζοντας πολλές φορές αρνητικές απόψεις για το καθεστώς της Σαουδικής Αραβίας και κυρίως για τον Πρίγκιπα διάδοχο Μοχάμεντ μπιν Σαλμάν (Mohammad Bin Salman). Μετά την εξαφάνιση του Κασόγκι η Τουρκία κατηγορήσε την Σαουδική Αραβία για την δολοφονία και την εξαφάνιση του πτώματος, αφήνοντας εντέχνως εκτός κατηγοριών τον Βασιλιά, υπονοώντας όμως έμμεσα ότι η ευθύνη βαρύνει στον Πρίγκιπα διάδοχο. Στόχος, καθώς η Άγκυρα υστερεί σημαντικής επιρροής στο Βασίλειο, να πιεστεί η διεθνής κοινότητα και ιδιαίτερα η Αμερικανική Κυβέρνηση να

⁷⁰ Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/arab-states-issue-list-demands-qatar-crisis-170623022133024.html>

⁷¹ Turkey refuses to close military base in Qatar <https://www.middleeastmonitor.com/20181031-turkey-refuses-to-close-military-base-in-qatar/>

⁷² Qatar signs Turkey naval military base agreement <https://www.middleeastmonitor.com/20180314-qatar-signs-turkey-naval-military-base-agreement/>

αναθεωρήσει την στάση της απέναντι στον Πρίγκιπα. Η συνεχής πίεση της άγκυρας για το θέμα ανάγκασε την Σαουδική Αραβία να αλλάξει αρκετές φορές το αφήγημα. Από την αρχική δήλωση ότι ο Κασόγκι έφυγε ζωντανός από το προξενείο, περάσαμε στη δήλωση ότι σκοτώθηκε σε επιχείρηση εντός προξενείου η οποία δεν είχε εγκριθεί από κάποια Σαουδαραβική Αρχή ενώ τελικά παραδέχτηκε και ότι ήταν προμελετημένη, απαγγέλλοντας ταυτόχρονα κατηγορίες σε 21 άτομα μεταξύ των οποίων και η 15 μελής ομάδα που εκτέλεσε το χτύπημα⁷³. Η Τουρκία αργά και σταθερά άρχισε να παρουσιάζει στοιχεία που περιελάμβαναν εικόνες από άνδρες των μυστικών υπηρεσιών να κινούνται περίεργα στο χώρο του προξενείου ενώ εμφάνισαν και ηχητικό αρχείο μέσα από το προξενείο κατά την διάρκεια της δολοφονίας. Η δολοφονία Κασόγκι έδωσε επίσης την ευκαιρία στον Ερντογάν να εμφανιστεί σαν τον ηγέτη που υπερασπίζεται το δικαίο της ελευθερίας του τύπου και απαιτεί δικαιοσύνη για τον θάνατο ενός δημοσιογράφου καμουφλάροντας παράλληλα τις κατηγορίες για υποβάθμιση της ίδιας ελευθερίας εντός Τουρκίας. Επιπρόσθετα έθεσε σε λειτουργία το μάλλον μαξιμαλιστικό στόχο να απομακρύνει τον Πρίγκιπα από την Σαουδαραβική Κυβέρνηση και την σειρά διαδοχής καθώς από τότε που ανάλαβε την θέση οι σχέσεις τους δεν βρίσκονταν και στο καλύτερο σημείο. Αν και οι αντιδράσεις ήταν έντονες από πολλούς, κυρίως μη κυβερνητικούς φορείς, σε όλο τον κόσμο οι περισσότερες Κυβερνήσεις και κυρίως οι ΗΠΑ δεν συνέχισαν την πίεση και μένει να φανεί πως θα αντιδράσει η εσωτερική Σαουδαραβική ελίτ στην υπόθεση⁷⁴.

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάστηκε η δολοφονία, η αρραβωνιαστικιά που περίμενε έξω από το Προξενείο και δεν τον ξαναείδε ποτέ, τα μακάβρια στοιχεία που σταδιακά και επιλεκτικά διέρρεε στην δημοσιότητα η Τουρκία για βασανιστήρια καθώς και του τρόπου με τον οποίο το πτώμα εξήλθε του προξενείου, η ιδιότητα του Κασόγκι ως δημοσιογράφου που αρθρογραφούσε σε αμερικανική εφημερίδα, δημιούργησαν ένα κύμα συμπαραστάσης σε όλο τον κόσμο το οποίο η Τουρκία έσπευσε να εκμεταλλευτεί ενώ ταυτόχρονα, σε πρώτο τουλάχιστον χρόνο, η Σαουδική Αραβία δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει. Η ομόφωνη γραμμή που κυριαρχούσε στα μέσα ενημέρωσης που ασχολήθηκαν με το θέμα ήταν ότι η Σαουδική Αραβία θα πρέπει να λογοδοτήσει για τον φόνο. Είναι επίσης χαρακτηριστικό για τον τρόπο που λειτουργούν τα μέσα και η κοινή γνώμη ότι δεν έχει υπάρξει μια ανάλογη εκστρατεία εναντίον της Τουρκίας όπου τα τελευταία χρόνια έχουν διωχθεί ή/και φυλακιστεί περίπου 100 χιλιάδες κυβερνητικοί αξιωματούχοι (συμπεριλαμβανομένων πολλών στρατιωτικών και καθηγητών πανεπιστήμιο) και 500 δημοσιογράφοι.

Η Τουρκία είναι σίγουρο ότι θα χρησιμοποιήσει την περίπτωση Κασόγκι προς όφελός της. Οι αναφορές για επιδίωξη οικονομικού οφέλους από την Σαουδική

⁷³ Bulent Aliriza: Erdogan, Trump, and the Khashoggi Murder CSIS –CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES <https://www.csis.org/analysis/erdogan-trump-and-khashoggi-murder>

⁷⁴ The new geopolitics of the middle east: america's role in a changing region A BROOKINGS INTERVIEW https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/01/FP_20190107_new_geopolitics_of_mena_final.pdf σελ. 30

Αραβία μάλλον δεν ευσταθούν καθώς τα συμφέροντα που διακυβεύονται είναι πολύ μεγαλύτερα. Μία υποβάθμιση όμως του ρόλου της Σαουδικής Αραβίας θα ωφελούσε άμεσα την Τουρκία η οποία θα εμφανιζόταν ως ο σταθεροποιητικός παράγοντας στην περιοχή αλλά κυρίως, ως ο ηγέτης του Μουσουλμανικού κόσμου κάτι που βρίσκεται πάντα στο κέντρο της υπό τον Ερντογάν τουρκικής πολιτικής⁷⁵.

Παρά τις επισταμένες προσπάθειες της Τουρκίας να επιτύχει την αλλαγή στάσης της Κυβέρνησης των ΗΠΑ στο θέμα, αυτό δεν κατέστη δυνατό. Στις 2 Νοεμβρίου 2017 ο αμερικανός Υπουργός εξωτερικών δήλωνε: «διατηρούμε σημαντικές εμπορικές και στρατηγικές σχέσεις καθώς και σχέσεις που άπτονται θεμάτων εθνικής ασφαλείας με το Βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας και προτιθέμεθα να διασφαλίσουμε ότι οι σχέσεις αυτές θα παραμείνουν άθικτες». Ακόμα και μετά την αναφορά στην εφημερίδα Washington Post ότι η CIA είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο Πρίγκιπας Διάδοχος Μοχάμαντ Μπιν Σαλμάν είχε διατάξει την δολοφονία ο Αμερικανός Πρόεδρος επανεπιβεβαίωσε την στήριξη του στον Πρίγκιπα και με τον μοναδικά προσωπικό του στυλ δήλωσε: «Ο Βασιλιάς Σαλμάν και ο Πρίγκιπας διάδοχος έχουν εντόνως αρνηθεί κάθε γνώση της οργάνωσης και της εκτέλεσης της δολοφονίας του Κου Κασόγκι. Οι υπηρεσίες πληροφοριών επεξεργάζονται όλες τις πληροφορίες.....ο Πρίγκιπας διάδοχος μπορεί να είχε γνώση του τραγικού γεγονότος μπορεί και όχι.....η Σαουδική Αραβία είναι ένας σοβαρός σύμμαχος στον αγώνα μας εναντίον του Ιράν. Οι ΗΠΑ σκοπεύουν να παραμείνουν ένας ακλόνητος σύμμαχος της Σαουδικής Αραβίας, έτσι ώστε να διασφαλίσει τα συμφέροντα της χώρας μας, του Ισραήλ και των άλλων συμμάχων στην περιοχή»⁷⁶. Είναι δεδομένο ότι η Κυβέρνηση Τραμπ θεωρεί πολύ σημαντικές τις σχέσεις με την Σαουδική Αραβία για να αφήσει την δολοφονία ενός δημοσιογράφου να τις επηρεάσει. Στο επίπεδο της Γερουσίας όμως τα πράγματα είναι διαφορετικά. Το Δεκέμβριο του 2018 η Γερουσία ενέκρινε ψήφισμα με το οποίο ζητούσε να διακοπεί η εμπλοκή των ΗΠΑ στον πόλεμο στην Υεμένη και ταυτόχρονα ομόφωνο ψήφισμα με το οποίο κατονόμαζε ως υπεύθυνο της δολοφονίας Κασόγκι τον Πρίγκιπα διάδοχο της Σαουδικής Αραβίας⁷⁷.

Ο Σαουδάραβας πρίγκιπας διάδοχος μάλλον πρέπει να νιώθει ότι πλέον τα δύσκολα πέρασαν καθώς πρόσφατα, πέρασε στην αντεπίθεση δηλώνοντας στην σαουδαραβική εφημερίδα Asharq al-Awsat «Ο θάνατος του Τζαμάλ Κασόγκι είναι ένα πολύ οδυνηρό έγκλημα, οι κατηγορούμενοι για την δολοφονία είναι κυβερνητικοί αξιωματούχοι και το Βασίλειο προσπαθεί να επιφέρει πλήρη δικαιοσύνη χωρίς να επηρεάζεται από θέσεις που λαμβάνονται από κάποιους για τα δικά τους εσωτερικά συμφέροντα οι οποίοι είναι γνωστοί σε όλους» και συνέχισε δηλώνοντας «οποιοσδήποτε εκμεταλλεύεται πολιτικά την υπόθεση πρέπει να σταματήσει να το

⁷⁵ [Jon B. Alterman](https://www.csis.org/analysis/implications-khashoggis-death-saudi-arabia) The Implications of Khashoggi's Death for Saudi Arabia Center for Strategic and International Studies <https://www.csis.org/analysis/implications-khashoggis-death-saudi-arabia>

⁷⁶ Bulent Aliriza: Erdogan, Trump, and the Khashoggi Murder CSIS –CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES <https://www.csis.org/analysis/erdogan-trump-and-khashoggi-murder>

⁷⁷ Senators pass resolution saying that Mohammed bin Salman is responsible for the murder of Jamal Khashoggi. <https://www.aljazeera.com/news/2018/12/defying-trump-senate-approves-yemen-resolution-181213201629972.html>

πράττει και να προσκομίσει αποδείξεις στο δικαστήριο, γεγονός που θα συμβάλει στην απόδοση δικαιοσύνης», χωρίς να αναφερθεί ονομαστικά στην Τουρκία αλλά υπονοώντας την και συμπλήρωσε ότι ελπίζει σε στενές σχέσεις με «όλες τις ισλαμικές χώρες συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας»⁷⁸.

Στις 19 Ιουνίου ανακοινώθηκε το πόρισμα της ανεξάρτητης έρευνας που διέταξε ο ΟΗΕ και σύμφωνα με αυτό πρόκειται περί «εσκεμμένης, προσχεδιασμένης εκτέλεσης» στην οποία εμπλέκεται το κράτος της Σαουδικής Αραβίας. Η ειδική απεσταλμένη του ΟΗΕ δεν παίρνει ξεκάθαρη θέση για το αν στη δολοφονία του Κασόγκι εμπλέκονται ο πρίγκιπας διάδοχος Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν ή ο βασιλιάς Σαλμάν. Όμως τονίζει πως «υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία που αξίζουν περαιτέρω έρευνας από μία αρμόδια αρχή προκειμένου να διαπιστωθεί αν έχουν αποδοθεί όλες οι ποινικές ευθύνες. Η έρευνα κλείνει με σειρά συστάσεων προς πολλούς αποδέκτες, όπως των Γενικό Γραμματέα, τα κράτη μέλη, τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας αλλά κυρίως την Σαουδική Αραβία από την οποία ζητά να λάβει έμπρακτα την ευθύνη για το έγκλημα και να φροντίσει να αποδοθούν ευθύνες για αυτό»⁷⁹.

⁷⁸ AL JAZEERA Saudi Crown Prince MBS warns against exploiting Khashoggi murder

<https://www.aljazeera.com/news/2019/06/saudi-mbs-warns-exploiting-khashoggi-murder-190616074345140.html>

⁷⁹ Khashoggi killing: UN human rights expert says Saudi Arabia is responsible for "premeditated execution"

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24713&LangID=E>

Γ. Ευρύτερες ισορροπίες και τάσεις

1. Κατάρ Σαουδική Αραβία μετά την ρήξη

Τον Απρίλιο του 2018, λιγότερο από ένα χρόνο από τα μέτρα που πάρθηκαν εναντίον του Κατάρ, ο Εμίρης της χώρας έγινε δεκτός στην Ουάσιγκτον για συνομιλίες που περιελάμβαναν έγκριση αγοράς όπλων από τη χώρα και θερμούς χαρακτηρισμούς όπως «πολύτιμος εταίρος και μακροχρόνιος φίλος». Αν και η αρχική στάση του Προέδρου Τράμπ απέναντι στα μέτρα ήταν θετική (με αναφορές και δηλώσεις κυρίως στο twitter: «During my recent trip to the Middle East I stated that there can no longer be funding of Radical Ideology. Leaders pointed to Qatar - look!») σταδιακά αυτό άλλαξε καθώς τόσο ο Υπουργός Εξωτερικών όσο και ο Υπουργός Άμυνας θεωρούσαν ότι λίγο ως πολύ, ελάχιστα από τα κράτη του κόλπου μπορούσαν να αποδείξουν ότι δεν είχαν εμπλακεί ποτέ στο παρελθόν με υποθέσεις οικονομικής στήριξης τρομοκρατικών οργανώσεων. Επιπρόσθετα υπενθύμισαν ότι στο Κατάρ βρίσκεται το προκεχωρημένο αρχηγείο της κεντρικής αμερικανικής διοίκησης στην περιοχή σε μια βάση που υπηρετούν 10.000 στελέχη και από την οποία διευθύνονται και εκτελούνται οι αεροπορικές επιχειρήσεις σε Συρία, Ιράκ και Αφγανιστάν. Ήδη από τον Σεπτέμβριο του 2017 τα μηνύματα από τις ΗΠΑ προς την Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα μιλούσαν για άρση των μέτρων και προσπάθεια εξεύρεσης συμβιβασμού⁸⁰.

Παρόλα τα μέτρα εναντίον του Κατάρ και τις κατηγορίες από τους γείτονες για συνεργασία με τρομοκρατικές οργανώσεις, το Κατάρ τον Ιούνιο υπέγραψε συμφωνία με τις ΗΠΑ για την αγορά 36 αεροσκαφών F-15 για 12 δισεκατομμύρια δολάρια⁸¹, τα πρώτα έξι από τα οποία, αναμένεται να παραδοθούν στη χώρα το Μάρτιο του 2021⁸²

Με την αγορά αυτή το Κατάρ πέρα από την αύξηση της αμυντικής του ισχύος εισέρχεται και σε ένα κλειστό κλαμπ χωρών που χρησιμοποιούν το αεροσκάφος (πλην των ΗΠΑ, Ισραήλ, Ν. Κορέα, Ιαπωνία, Σιγκαπούρη και Σαουδική Αραβία) καθώς θεωρείται στο σύνολό του ειδικό όπλο αεροπορικής υπεροχής και δεν προσφέρεται για μαζικές πωλήσεις στον οποιονδήποτε⁸³.

Αν και στόχος του εμπάργκο ήταν να προκληθεί ασφυξία και στο τραπεζικό σύστημα το Κατάρ αυτό μάλλον δεν κατέστη δυνατό. Η κυβέρνηση του Κατάρ δεν προχώρησε σε κρατικό σχέδιο διάσωσης, αλλά δημόσιο και κρατικά ελεγχόμενες

⁸⁰ . [Karen DeYoung](https://www.washingtonpost.com/world/national-security/emir-of-qatar-receives-warm-welcome-from-trump-administration-despite-presidents-earlier-criticism/2018/04/09/6ab42224-3c24-11e8-974f-aacd97698cef_story.html?utm_term=.90fc2fb024c0) Emir of Qatar receives warm welcome from Trump administration despite president's earlier criticism https://www.washingtonpost.com/world/national-security/emir-of-qatar-receives-warm-welcome-from-trump-administration-despite-presidents-earlier-criticism/2018/04/09/6ab42224-3c24-11e8-974f-aacd97698cef_story.html?utm_term=.90fc2fb024c0

⁸¹ Qatar signs \$12 billion deal to buy F-15 jets from U.S. <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-boeing/qatar-signs-12-billion-deal-to-buy-f-15-jets-from-u-s-idUSKBN19531Y>

⁸² Qatar expects to receive six F-15 fighter jets from U.S. by March 2021 <https://www.reuters.com/article/us-qatar-defence-f15/qatar-expects-first-six-f-15-fighter-jets-delivered-by-march-2021-idUSKCN1NV1AV>

⁸³ F-15 Customers <https://www.boeing.com/defense/f-15/#/customers>

επιχειρήσεις αύξησαν από το Μάιο του 2017 τις καταθέσεις τους στις τράπεζες του εμιράτου κατά 26 δισ. δολάρια. Οι καταθέσεις αυτές αντιστάθμισαν τη φυγή κεφαλαίων ξένων επιχειρήσεων, που πυροδότησε το εμπάργκο, ενώ πρέπει να σημειωθεί ότι τα ξένα κεφάλαια είναι πολύ σημαντικά, καθώς καλύπτουν το 25% των τραπεζικών καταθέσεων στο Κατάρ. Η διατήρηση των καταθέσεων, σε συνδυασμό με τη διατήρηση σταθερών επιτοκίων σε χορηγήσεις δανείων, που συνδέονται με τις υποδομές του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου 2022, είχαν ως αποτέλεσμα να αυξηθούν τα κέρδη των τραπεζών του Κατάρ κατά 12,5% το πρώτο τρίμηνο του 2018 την ώρα που οι τράπεζες της Σαουδικής Αραβίας είδαν τα κέρδη τους να αυξάνονται μόνο κατά 7,4%.⁸⁴

Τα μέτρα εναντίον του Κατάρ περιελάμβαναν όπως είδαμε, αποκλεισμό των μοναδικών χερσαίων συνόρων τα οποία διαθέτει με την Σαουδική Αραβία καθώς και αεροπορικό και θαλάσσιο αποκλεισμό από τις υπόλοιπες χώρες. Τα κεφάλαια που διέθετε το Κατάρ, οι συμφωνίες και η υποστήριξη από την Τουρκία και το Ιράν, η χρήση της νέας τεχνολογίας, αλλά κυρίως οι προσπάθειες και οι καινοτομίες που ανέπτυξαν οι ίδιοι οι κάτοικοι του Κατάρ, βοήθησαν την χώρα όχι απλά να ανταπεξέλθει αλλά να βρίσκεται μάλλον σε καλύτερη οικονομική κατάσταση. Η χώρα μετά τον αποκλεισμό εισήγαγε μεγάλο αριθμό αγελάδων και αυτή την στιγμή διαθέτει μια ακμάζουσα γαλακτοβιομηχανία στην περιοχή η οποία είναι εξάγει ήδη στο Αφγανιστάν, στην Υεμένη, στο Ομάν και σύντομα στην Λιβύη. Ταυτόχρονα παρά το κλίμα της περιοχής ξεκίνησε φιλόδοξα σχέδια αγροτικής παραγωγής σε εμπορική κλίμακα, τα οποία με την βοήθεια της τεχνολογίας έχουν αποδώσει (ειδικά κατασκευασμένα ψυχόμενα «θερμοκήπια» και υδροπονικές καλλιέργειες) Όπως και οι ίδιοι δηλώνουν τα μέτρα εναντίον της χώρας ήταν μάλλον ευλογία παρά κατάρα αφού τους ανάγκασαν να δημιουργήσουν νέες δυνατότητες παραγωγής, νέες αγορές και να αναπτύξουν καινοτόμες ιδέες. Σύμφωνα με μελέτη του ΔΝΤ η οικονομία του Κατάρ κατάφερε να απορροφήσει επιτυχώς το σοκ από τις κυρώσεις του 2017 ενώ το χρηματιστήριο του Κατάρ ήταν το επικερδέστερο της Μέση Ανατολής για το 2018 πράγμα που αποδεικνύει ότι η οικονομία του Κατάρ ήταν πολύ πιο σθεναρή από τι πίστευαν οι Σαουδάραβες και οι σύμμαχοί τους⁸⁵.

Παρά λοιπόν τις προσπάθειες της Σαουδικής Αραβίας το εμπάργκο στο Κατάρ δεν φαίνεται να έχει αποδώσει τα αναμενόμενα ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι ο Εμίρης του Κατάρ θα επισκεφθεί της ΗΠΑ στις 9 Ιουλίου για συνομιλίες με τον Πρόεδρο Τράμπ. Όπως αναφέρει η επίσημη ανακοίνωση του Λευκού Οίκου οι συνομιλίες «θα συμβάλλουν στην μακρόχρονη συμμαχία μεταξύ των ΗΠΑ και του Κατάρ και θα καταστήσουν δυνατότερους τους ήδη ουσιώδεις οικονομικούς δεσμούς και δεσμούς ασφαλείας μεταξύ των δύο χωρών⁸⁶.

⁸⁴ Πώς οι τράπεζες του Κατάρ άντεξαν το εμπάργκο <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1356430/pos-oi-trapezes-tou-katar-anteksan-to-empargko>

⁸⁵ Al-Monitor Qatar's cow economy: Impacts of the Gulf Blockade <https://www.al-monitor.com/pulse/contents/articles/videos/qatars-cow-economy-impacts-of-the-gulf-blockade.html>

⁸⁶ Trump to host Qatar emir at White House <https://www.middleeastmonitor.com/20190607-trump-to-host-qatar-emir-at-white-house/>

Η Σαουδική Αραβία αποτελεί οπωσδήποτε έναν σημαντικό εταίρο για τις ΗΠΑ στην περιοχή, το ίδιο όμως συμβαίνει και με το Κατάρ το οποίο, όπως είδαμε, έχει φροντίσει ήδη από την δεκαετία του 90 να επενδύσει στις διμερείς σχέσεις με τις ΗΠΑ. Ενδεχομένως η κίνηση του Βασιλιά της Σαουδικής Αραβίας να προσκαλέσει τον Εμίρη του Κατάρ να παρευρεθεί σε συνέδριο των Αραβικών χωρών στη Μέκκα για να συζητηθούν θέματα ασφαλείας με το Ιράν που αφορούν επιθέσεις που έγιναν σε τάνκερ στις ακτές των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων και σε επιθέσεις με Drone σε σταθμούς άντλησης πετρελαίου στην Σαουδική Αραβία και αποδίδονται, από την Σαουδική Αραβία, στο Ιράν. Το Κατάρ θα εκπροσωπηθεί στην διάσκεψη από τον Πρωθυπουργό της χώρας⁸⁷. Φαίνεται ότι το εμπάργκο που επιβλήθηκε στο Κατάρ μάλλον ωφέλησε τη χώρα καθώς μετά τον αποκλεισμό δημιούργησε νέους διπλωματικούς, οικονομικούς και πολιτικούς δεσμούς με χώρες όπως η Τουρκία και το Ιράν στην προσπάθειά του να συνεχίσει απρόσκοπτα την τροφοδοσία της χώρας κυρίως σε τρόφιμα και τελικά κατάφερε να ενισχύσει την διεθνή του θέση και να καταστεί οικονομικά πιο βιώσιμο⁸⁸. Μάλλον αυτός είναι και ο λόγος της αλλαγής της στάσης του Σαουδάραβα Βασιλιά και της πρόσκλησης του Κατάρ στο συνέδριο.

Έτσι, αντί, η Σαουδική Αραβία και οι φίλοι της να πείσουν τους σχολιαστές και τους πολιτικούς της Δύσης ότι το Κατάρ είχε σοβαρά προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπίσει, το αποτέλεσμα ήταν σε μεγάλο βαθμό το αντίθετο. Κυρίως, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν κατάφεραν να προβλέψουν ότι το Κατάρ θα οργανώσει μια δική του, αποτελεσματική εκστρατεία δημοσίων σχέσεων στη Δύση. Σύμφωνα με πηγές που επικαλείται το περιοδικό Foreign Policy, εκτιμάται ότι το Κατάρ έχει δαπανήσει περίπου 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια σε μια εκστρατεία δημοσίων σχέσεων από την πρώτη στιγμή που ξέσπασε η κρίση αυτή στον Κόλπο. Παρόμοια ποσά δαπανήθηκαν για τον ίδιο λόγο και από τη Σαουδική Αραβία, σε μια υπογράμμιση της τεράστιας σημασίας που δίνει το Ριάντ αλλά και η Ντόχα στις προπαγανδιστικές «επιθέσεις γοητείας». Είναι χαρακτηριστικό της κλίμακας και των όρων αυτού του επικοινωνιακού πολέμου, ότι υπήρχαν διαφημιστικές καμπάνιες σε κανάλια όπως το CNN οι οποίες ακυρώθηκαν από αντίθετες διαφημίσεις, στα ίδια κανάλια. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι τέσσερις χώρες, και όχι το Κατάρ, να έχουν υποστεί τις σημαντικότερες αρνητικές συνέπειες στη φήμη τους και την καλή έξωθεν μαρτυρία τους. Οι μακρόχρονες προσπάθειες της Σαουδικής Αραβίας να εμφανίσουν ως «εξτρεμισμό» την παρέμβαση της Ντόχα σε μέρη όπως η Συρία και η Λιβύη έχουν υπονομευθεί από την ίδια την πραγματικότητα στις χώρες αυτές⁸⁹.

⁸⁷ Qatar PM to make rare trip to Saudi Arabia for emergency summit <https://www.middleeastmonitor.com/20190529-qatar-pm-to-make-rare-trip-to-saudi-arabia-for-emergency-summit/>

⁸⁸ [Iyad Al-Dulaimi](https://www.middleeastmonitor.com/20190612-qatar-is-besieging-not-besieged/) Qatar is besieging, not besieged <https://www.middleeastmonitor.com/20190612-qatar-is-besieging-not-besieged/>

⁸⁹ Qatar Won the Saudi Blockade <https://foreignpolicy.com/2018/06/04/qatar-won-the-saudi-blockade/>

2 Τουρκία Σαουδική Αραβία μια πορεία σύγκρουσης

Αν και οι περισσότεροι ειδικοί και αναλυτές σε θέματα Μέσης Ανατολής εστιάζουν στην αντιπαλότητα μεταξύ σιιτικού Ιράν και Σουνιτικής Σαουδικής Αραβίας κατά άλλους είναι η αναδυόμενη αντιπαλότητα μεταξύ Τουρκίας και Σαουδικής Αραβίας που θα καθορίσει τις μελλοντικές εξελίξεις στην περιοχή.

Από πού όμως πηγάζει αυτή η αντιπαλότητα; Συγκρίνοντας την Τουρκία με τις Δυτικές- Ευρωπαϊκές Δημοκρατίες που εμείς γνωρίζουμε σε μια εκ των οποίων και διαβιούμε, εύκολα καταλήγουμε ότι πρόκειται για ένα αυταρχικό αναθεωρητικό κράτος με το οποίο δύσκολα θα έρθουμε σε συνεννόηση. Αν όμως συγκρίνουμε την Τουρκία με τα υπόλοιπα κράτη της Μέσης Ανατολής και ιδιαίτερα με την Σαουδική Αραβία τότε έχουμε να κάνουμε με ένα μοντέρνο, ορθολογικό Κράτος που έχει αναπτύξει θεσμούς και λειτουργεί μέσα σε δημοκρατικά πλαίσια ακόμα και αν υπό τον Ερντογάν τα τελευταία χρόνια έχει μάλλον αναθεωρηθεί το τι ακριβώς θεωρείται αποδεκτό στα όρια της τουρκικής Δημοκρατίας. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο Ερντογάν έχει κερδίσει συνεχείς εκλογές με ποσοστά που δεν μπορούν να αμφισβητηθούν ακόμα και αν οι πρακτικές που ακολουθεί εναντίον των αντιπάλων του δεν είναι πάντα αυτό που στην Ευρώπη θα αποκαλούσαμε θεμιτό. Στην Τουρκία υφίσταται εκλογικό σώμα, ποσοστό του οποίου είναι πλήρως δυτικοποιημένο ενώ η προηγμένη οικονομία, η θέση της γυναίκας, τα επίπεδα εκπαίδευσης και οι πολιτικοί και κοινωνικοί θεσμοί την διαφοροποιούν υπερβολικά από την Σαουδική Αραβία. Δυστυχώς μάλλον ο Ερντογάν έχει μείνει στην εξουσία περισσότερο από ότι χρειάζεται και για αυτό τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται πολλά προβλήματα διαφθοράς και αυταρχισμού.

Από την άλλη η Σαουδική Αραβία είναι μια απόλυτη μοναρχία και θεσμοί όπως οι εκλογές, το Σύνταγμα, τα πολιτικά κόμματα και το κοινοβούλιο την τρομάζουν και τα αντιμετωπίζει ως τον απόλυτο εχθρό για την μακροήμερευση της Μοναρχίας. Επιπρόσθετα το AKP που κυβερνάει την Τουρκία εκπροσωπεί μια μετριοπαθή Ισλαμική προοπτική για την περιοχή σε αντίθεση με το στενόμυαλο, ξενοφοβικό και μη ανεκτικό Γουαχαμπικό Ισλάμ που εκπροσωπεί η Σαουδική Αραβία. Η οπτική του Ερντογάν προσεγγίζει αυτή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας (αυτό φάνηκε και από την υποστήριξη που προσέφερε όταν η Αδελφότητα κέρδισε τις εκλογές στην Αίγυπτο) η οποία προωθεί τις δημοκρατικές διαδικασίες και τις εκλογές καθώς και την ύπαρξη μεγάλου εκλογικού σώματος που θα περιλαμβάνει και μη Μουσουλμάνους. Η Σαουδική Αραβία απεχθάνεται τους Αδελφούς Μουσουλμάνους τους θεωρεί εχθρούς της Μοναρχίας και προσπαθεί να πείσει ότι αποτελούν τρομοκρατική οργάνωση. Σε αυτό που έχει δίκιο είναι ότι όντως το πολιτικό Ισλάμ έχει σε μικρή εκτίμηση την Μοναρχία καθώς θεωρεί (ορθά) ότι δεν συνάδει με την Ισλαμική ορθότητα. Αν κάποιο Κράτος εκπροσωπεί σήμερα, μια πιο

προηγμένη Ισλαμική πολιτική αυτό είναι μάλλον η Τουρκία αλλά σίγουρα όχι η Σαουδική Αραβία.

Άλλη μια απόδειξη ότι τα στερεότυπα δεν είναι πάντα ο ασφαλέστερος τρόπος να αντιμετωπίζεις τουλάχιστον τις διεθνείς σχέσεις, αν όχι όλων των ειδών τις σχέσεις, είναι το Κατάρ. Το μικρό αυτό κρατίδιο δίπλα στην Σαουδική Αραβία είναι επίσης Μοναρχία και ασπάζεται, τουλάχιστον θεωρητικά, το Γουαχαμπικό Ισλάμ, αλλά με ένα τελείως διαφορετικό τρόπο, πιο ανοιχτό και ανεκτικό τρόπο από την Σαουδαραβική εκδοχή. Το Κατάρ επίσης, παρότι Μοναρχία, αντιμετωπίζει την Μουσουλμανική Αδελφότητα ως ουσιαστικά, το πρόσωπο ενός πιο σύγχρονου μελλοντικού πολιτικού Ισλάμ. Το Κατάρ επίσης δημιούργησε και χρηματοδοτεί μέχρι και σήμερα την παν Αραβική τηλεόραση του Al-Jazeera το οποίο έφερε επανάσταση στο δημόσιο πολιτικό, και όχι μόνο, διάλογο, στον αραβικό κόσμο αλλά και παγκόσμια. Όλοι αυτοί οι νεωτερισμοί αντιμετωπίζονται από την Σαουδική Αραβία ως απειλή. Η Σαουδική Αραβία επιδιώκει να τεθεί στην ηγεσία του Μουσουλμανικού κόσμου, αλλά εκτός από τον μεγάλο της πλούτο και τον έλεγχο των ιερών χώρων των μουσουλμάνων η αποστειρωμένη και οπισθοδρομική κουλτούρα της δεν προσφέρει κάτι σε κανέναν. Η επιθετική πολιτική απέναντι στο Κατάρ από την Σαουδική Αραβία, κάτω από την καθοδήγηση του Πρίγκιπα διαδόχου, έχει ενισχύσει στον υπέρτατο βαθμό της σχέσεις του με την Τουρκία. Η Σαουδική Αραβία και η Τουρκία εκπροσωπούν αντίπαλες δυνάμεις που προσπαθούν να πάρουν θέση για την μετά το τέλος του Συριακού πολέμου εποχή. Μέσω της υπόθεσης της δολοφονίας του Τζαμάλ Κασόγκι η Τουρκία προσπαθεί να πιέσει την Σαουδική Αραβία και ίσως και να την αποσταθεροποιήσει αν αυτό είναι δυνατόν. Το Ιράν εμφανίζεται από την Σαουδική Αραβία αλλά και το Ισραήλ (εδώ οι δύο εχθροί ταυτίζονται) ως ο σημαντικότερος εχθρός στην περιοχή σε μια προσπάθεια και των δύο να διατηρήσουν και τις ΗΠΑ σε σύγκρουση με το Ιράν. Η πραγματικότητα είναι ότι το Ριάντ φοβάται περισσότερο το Ιράν ως μια εξελισσόμενη μουσουλμανική δημοκρατία, το απόλυτο κακό στα μάτια της Σαουδαραβικής ελίτ. Η Σαουδική Αραβία δεν διαθέτει ούτε στο ελάχιστο τέτοιου είδους θεσμούς και είναι απίθανο να εξελιχθεί ομαλά σε ένα δημοκρατικό κράτος. Επιπρόσθετα οι Σαουδάραβες φοβούνται την δικιά τους, καταπιεσμένη σιιτική μειονότητα και τα προβλήματα που μπορεί να δημιουργήσει υποκινούμενη από το Ιράν. Έτσι, το Ιράν αποτελεί για το Ριάντ τον ιδανικό στόχο που διαφωνούν για θρησκευτικούς και ιδεολογικούς λόγους, αποφεύγοντας τις καταγγελίες για ιρανικές δημοκρατικές δομές, εκλογές ή ανάλυση της καταπίεσης των σιιτών Σαουδαραβών.

Η Σαουδική Αραβία και η Τουρκία έχουν περισσότερα να τους χωρίζουν και λιγότερα να τους ενώνουν, ένα από τα οποία, η οικονομική δύναμη της Σαουδικής Αραβίας είναι ίσως και ο σημαντικότερος λόγος που η Άγκυρα δεν θα φτάσει την κόντρα στα άκρα, τουλάχιστον όσο η οικονομία της είναι ακόμα ασταθής. Καθώς αλλάζει η γεωπολιτική της περιοχής, ιδιαίτερα με την εμφάνιση νέων κέντρων εξουσίας όπως η Κίνα και η Ινδία, την επιστροφή της Ρωσίας, την αυξανόμενη ανεξαρτησία της Τουρκίας, την αντίσταση του Ιράν στην κυριαρχία των ΗΠΑ στον

Κόλπο, αλλά και πολλών άλλων μικρότερων παικτών η εμφάνιση μιας πιο επιθετικής Σαουδικής Αραβίας δεν προκαλεί έκπληξη καθώς ο νέος κόσμος που αναδύεται δεν ταιριάζει με τα απαρχαιωμένα αντανακλαστικά του Βασιλείου⁹⁰.

Οι κυρώσεις στο Κατάρ και η υπόθεση Κασόγκι τροποποίησαν τα δεδομένα μεταξύ των δύο χωρών και δημιούργησαν ευκαιρίες που η Τουρκία κυρίως δεν άφησε ανεκμετάλλευτες. Στο 14^ο συνέδριο του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας (IOC) που έλαβε χώρα τον Μάιο του 2019 στην Μέκκα η Τουρκία υποβάθμισε την παρουσία της καθώς εκπροσωπήθηκε από τον Υπουργό Εξωτερικών Μεβλούτ Τσαβούσογλου (Mevlut Cavusoglu) και όχι από τον Πρόεδρο Ερντογάν. Πόσο μάλλον που στο συγκεκριμένο συνέδριο έγινε και η μεταβίβαση της προεδρίας του οργανισμού από την Τουρκία στην Σαουδική Αραβία σε μια μάλλον αμοιβαία «κρύα» διαδικασία. Εκτός από την δολοφονία Κασόγκι τον προηγούμενο Οκτώβριο στην Κωνσταντινούπολη, άλλα θέματα που λειτουργούν αρνητικά στις σχέσεις των δύο χωρών είναι η βοήθεια που προσφέρει η Τουρκία προς το Κατάρ σε αντιδιαστολή με το εμπάργκο που έχει επιβάλλει η Σαουδική Αραβία από το 2017 αλλά και η παθητική αντίδραση της Σαουδικής Αραβίας στην αναγνώριση από τις ΗΠΑ της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσας του Ισραήλ. Παρόλη την εμφανή ψυχρότητα ο Υπουργός δεν αναφέρθηκε στην υπόθεση Κασόγκι σε μια προσπάθεια από πλευράς Τουρκίας να αποκλιμακώσει το θέμα καθώς η Τουρκία διανύει μια δύσκολη οικονομικά περίοδο και η Σαουδική Αραβία αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους επενδυτές στην Τουρκική οικονομία⁹¹.

Είναι όμως η υπόθεση Κασόγκι ικανή να επιφέρει μακροπρόθεσμα ρήξη στις σχέσεις Τουρκίας Σαουδικής Αραβίας; Οι αναφορές του Προέδρου Ερντογάν στο θέμα γίνονται με ιδιαίτερη προσοχή ειδικά όταν αναφέρεται σε μέλη της Βασιλικής οικογένειας ενώ επιλέγει να μην αναφερθεί άμεσα στον Πρίγκιπα διάδοχο του θρόνου Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν, ο οποίος θεωρείται ευρέως πως έπαιξε ρόλο στη δολοφονία⁹².

Η σταθερή διαρροή πληροφοριών από τις τουρκικές αρχές δείχνει ότι ο Ερντογάν προσπαθεί προσεκτικά να πιέσει τη Σαουδική Αραβία, η κοσμοθεωρία και οι πολιτικές της οποίας έρχονται σε αντίθεση με αυτές της Τουρκίας στην περιοχή και όχι μόνο. Ο Ερντογάν δεν αναμένεται να φτάσει την κατάσταση στα άκρα τόσο ώστε να διακινδυνεύσει την ρήξη με τη Σαουδική Αραβία, ειδικά με δεδομένη τη προοπτική/πιθανότητα ο Πρίγκιπας να βγει από το σκάνδαλο αλώβητος. Αν από την άλλη πλευρά οι διεθνείς πιέσεις κατά του Πρίγκιπα ενταθούν, τότε ο Ερντογάν βρίσκεται σε καλή θέση ώστε να συμμετέχει στην «εκστρατεία». Για την ώρα, η Τουρκία επιδιώκει να αλλάξει τις ισορροπίες με τη βασιλική οικογένεια της

⁹⁰ Graham E. Fuller [The Geopolitics of the Khashoggi Murder](http://grahamefuller.com/the-geopolitics-of-the-khashoggi-murder/) <http://grahamefuller.com/the-geopolitics-of-the-khashoggi-murder/>

⁹¹ Intel: Why Turkey's transfer of Muslim bloc leadership to Saudis was so uncomfortable <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/intel-turkey-saudi-arabia-oic-presidency-mecca-summit.html#ixzz5qMfE96Dg>

⁹² Bulent Aliriza Erdogan, Trump, and the Khashoggi Murder CSIS –CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES <https://www.csis.org/analysis/erdogan-trump-and-khashoggi-murder>

Σαουδικής Αραβίας, δίνοντας έμφαση στο ότι ο βασιλιάς είναι ένας αξιόπιστος εταίρος, θέτοντας ταυτόχρονα ερωτήματα για το ποιος υποκίνησε τη δολοφονία.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ του πρίγκιπα και του προέδρου είναι αμοιβαίος. Σε σχόλιά του τον Μάρτιο του στον αιγυπτιακό Τύπο, ο πρίγκιπας αποκάλυψε την Τουρκία, το Ιράν και το πολιτικό Ισλάμ «τρίγωνο του κακού» και κατηγορήσε την Τουρκία ότι προσπαθεί να επανασυστήσει το Χαλιφάτο το οποίο έσβησε με την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁹³.

Βασικά, οι δύο ηγέτες επανέρχονται στη γνώριμη ιστορία της αντιπαλότητας Σαουδικής Αραβίας-Τουρκίας, που μετρά δεκαετίες. Στον πυρήνα της, η διένεξη αυτή έχει τα διαφορετικά πολιτικά οράματα για τον Σουνιτικό κόσμο, καθώς και το ποιος θα κυριαρχήσει σε αυτόν. Για τη Σαουδική Αραβία, που είναι ο φύλακας των δύο ιερότερων πόλεων του Ισλάμ, η πρόκληση της Τουρκίας θεωρείται ως επίθεση στη νομιμοποίηση της Βασιλικής οικογένειας ως ηγέτιδας. Για την Τουρκία του Ερντογάν, οι Σουλτάνοι της οποίας κάποτε κατείχαν τις ίδιες πόλεις ως χαλίφηδες του Σουνιτικού κόσμου, είναι μια ευκαιρία για να διασφαλίσει την ήπια ισχύ της στον Μουσουλμανικό κόσμο για τις επόμενες δεκαετίες.

Το ερώτημα της ηγεσίας στον Σουνιτικό κόσμο παραμένει ρευστό από τότε που η νεοϊδρυθείσα Τουρκική Δημοκρατία κατήργησε το χαλιφάτο το 1924. Κατά την άποψη της ρεπουμπλικανικής Τουρκίας, η αυθεντική έκφραση της ισλαμικής σκέψης, όπως την ενστερνίζονται οι ηθικά ορθοί μουσουλμάνοι πολίτες, είναι αυτή που θα πρέπει να καθοδηγεί και να κυβερνά τον Σουνιτικό κόσμο. Οι Σαουδάραβες, αντιθέτως, πιστεύουν πως οι παραδοσιακές και ξεκάθαρες ιεραρχίες, με την εξουσία να δίνεται στα μέλη των ουλεμάδων κληρικών που διορίζονται από το Ριάντ, θα πρέπει να καθοδηγούν τον Σουνιτικό κόσμο. Στην ουσία, η Τουρκία θεωρεί πως η νομιμοποίηση της ηγεσίας έρχεται από τη λαϊκή αυθεντικότητα των απλών μουσουλμάνων, ενώ η Σαουδική Αραβία υποστηρίζει πως βασίζεται στην ιεραρχία της παράδοσης.

Αυτή η κοσμοθεωρία εξηγεί την απέχθεια του Ριάντ προς κινήματα όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα, η οποία έχει παρόμοιες απόψεις με την Τουρκία και η οποία βρίσκεται υπό την πολιτική προστασία της Άγκυρας. Μέλη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας της Αιγύπτου, για παράδειγμα, βρήκαν καταφύγιο στην Τουρκία από τότε που ο Αμπντέλ Φατάχ αλ Σίσι ανέτρεψε με πραξικόπημα τον Μοχάμεντ Μόρσι, μέλος της οργάνωσης και εκλεγμένο Πρόεδρο, το 2013.

Η κοσμοθεωρία της Τουρκίας είναι ελκυστική για τους μουσουλμάνους που πιστεύουν πως δεν είναι η παράδοση ή η κοινωνική υποταγή που θα πρέπει να καθορίζουν την ηγεσία, αλλά η προσήλωση στην ισλαμική πίστη. Αυτή είναι μια άμεση πολιτική απειλή για τη νομιμότητα της βασιλικής οικογένειας της Σαουδικής

⁹³ Reuters : Saudi prince says Turkey part of 'triangle of evil': Egyptian media <https://www.reuters.com/article/us-saudi-turkey/saudi-prince-says-turkey-part-of-triangle-of-evil-egyptian-media-idUSKCN1GJ1WWW>

Αραβίας, όσο περισσότεροι Σαουδάραβες «εκτίθενται» σε τέτοιον τρόπο σκέψης, τόσο περισσότερο μπορεί να αμφισβητήσουν την καθεστηκυία τάξη της χώρας.

Ενώ η σαουδάραβική ηγεσία υποστηρίζει πως και αυτοί επιδιώκουν την αληθινή και αυθεντική εκπροσώπηση του Ισλάμ, η επιμονή τους στα Βασιλικά προνόμια, τους αφήνει εκτεθειμένους σε επικρίσεις για το κατά πόσο οι θρησκευτικές-ηθικές αναστολές τους συνάδουν με τις πράξεις τους. Αυτό δημιουργεί έναν ανταγωνισμό ήπιας δύναμης μεταξύ των δυο, και το Ριάντ ευελπιστεί πως θα κρατήσει την τουρκική επιρροή όσο πιο μακριά γίνεται από τους Σαουδάραβες⁹⁴.

Οι οικονομικές προτεραιότητες από την άλλη πλευρά, μπορεί να αποτρέπουν την κάθε πλευρά από το να βλάψει μια κατά τα άλλα παραγωγική συνεργασία, όμως αυτό δεν σημαίνει πως δεν θα προσπαθήσουν να εκμεταλλευτούν τις στιγμές αδυναμίας ο ένας του άλλου και τα λάθη τακτικής στις δημόσιες σχέσεις -ιδιαίτερα με τον τρόπο που η Τουρκία φαίνεται να δημιουργεί πλεονέκτημα έναντι της Σαουδικής Αραβίας στην υπόθεση της δολοφονίας του Κασόγκι. Στο πρώτα στάδια της έντασης υπήρχαν αρκετές αναφορές από Σαουδάραβες επίσημους και όχι μόνο, για μπούκοτάζ σε τουρκικά προϊόντα και υπηρεσίες (τουρισμός) ενώ ταυτόχρονα εμφανίστηκε και μια μεγάλη μείωση στις επενδύσεις από τους Σαουδάραβες στην αγορά ακινήτων της Τουρκίας⁹⁵.

Σίγουρα η Τουρκία βρίσκεται όπως είδαμε σε πιο δυσχερή θέση λόγω εσωτερικών οικονομικών προβλημάτων από την άλλη όμως η Σαουδική Αραβία εισαγάγει το 80% της τροφής που καταναλώνει ετησίως και πάντα αναζητά περιοχές και χώρες για να διασφαλίσει ότι θα μπορεί να έχει αυτές τις ποσότητες χωρίς προβλήματα. Η Τουρκία αποτελεί ήδη ένα τέτοιο προορισμό ενώ Σαουδαραβικές εταιρίες ετοιμάζονται να επενδύσουν ακόμα περισσότερο στην Τουρκία στο τομέα της γεωργίας και όχι μόνο⁹⁶.

Τα πρώτα οικονομικά στοιχεία δείχνουν ότι οι εξαγωγές της Τουρκίας προς την Σαουδική Αραβία μάλλον αυξήθηκαν το πρώτο τρίμηνο μετά την δολοφονία Κασόγκι καθώς η υποτίμηση της Τουρκικής Λίρας κάνει τα προϊόντα περισσότερο ανταγωνιστικά. Φαίνεται λοιπόν ότι η οικονομία ακολουθεί πάντα τους δικούς της κανόνες που τις περισσότερες περιπτώσεις δεν συμβαδίζουν με την πολιτική κατάσταση μεταξύ των χωρών και εξαρτάται και από άλλους παράγοντας. Σίγουρα όμως η χρήση της οικονομίας ως όπλο παραμένει στην φαρέτρα των δύο χωρών και μένει να φανεί αν και κατά πόσο θα χρησιμοποιηθεί.

⁹⁴ Stratfor Worldview, Why Turkey isn't Burning Bridges With Saudi Arabia Over Khashoggi

<https://worldview.stratfor.com/article/why-turkey-isnt-burning-bridges-saudi-arabia-over-khashoggi>

⁹⁵ Turkey groans under economic pressure from Saudis <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/saudi-arabia-economic-pressure-turkey.html>

⁹⁶ Saudi-based SAK plans \$100 mln Turkey investments despite tense ties <http://news.trust.org/item/20190416160220-ucnry/>

3. Άξονας Τουρκίας Κατάρ Ιράν;

Το ελεγχόμενο από την Ρωσία think tank Katehon δημοσίευσε στα τέλη του 2018 ένα άρθρο στο οποίο αναφέρει την δημιουργία ενός νέου άξονα στην περιοχή μεταξύ Τουρκίας Κατάρ και Ιράν σε αντιδιαστολή με τον άξονα ΗΠΑ, Ισραήλ και Σαουδική Αραβία. Σύμφωνα με το άρθρο οι τρεις χώρες ενισχύουν τη συνεργασία τους και μένει να φανεί σε πιο βαθμό θα γίνει αυτό. Το άρθρο ορθά αναγνωρίζει ότι σε επίπεδο γεωπολιτικής η Τουρκία και το Ιράν έχουν πολλά αντικρουόμενα συμφέροντα: η Τουρκία μακροπρόθεσμα επιθυμεί να ανακτήσει τον έλεγχο σε όσο περισσότερα εδάφη της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μπορεί, ενώ το Ιράν επιθυμεί την δημιουργία μια σιιτικής «αυτοκρατορίας» στην περιοχή που ιδανικά θα περιλαμβάνει την Συρία, το Ιράκ, την Υεμένη και τον Λίβανο. Το μόνο σημείο στο οποίο, σύμφωνα με το άρθρο, οι απόψεις τους συγκλίνουν είναι στο ότι καμία δεν θα αποδεχθεί την δημιουργία αυτόνομου Κουρδικού Κράτους στα σύνορά τους. Και το Κατάρ; Σύμφωνα με το άρθρο το μικρό Κατάρ διαθέτει τεράστια οικονομική δυνατότητα και γεωγραφική θέση που του επιτρέπει να αντιστέκεται σθεναρά στις πιέσεις της Σαουδικής Αραβίας και των υπολοίπων Αραβικών χωρών που την ακολουθούν. Αυτή η συμμαχία έδωσε την δυνατότητα στην Ντόχα να ανταπεξέλθει του εμπάργκο αλλά και να αυξήσει την επιρροή της στην περιοχή ταυτόχρονα με την βελτίωση της θέσης της και σε παγκόσμιο επίπεδο. Το άρθρο καταλήγει στο ότι αν οι χώρες καταφέρουν να ξεπεράσουν τις διαφορές τους έχουν την δυνατότητα να ελέγχουν Ασία, Δυτική Ινδία και Πακιστάν⁹⁷. Το άρθρο αναπαρήγαγε πολλές ιστοσελίδες κυρίως ισραηλινές (memri.org, israelnationalnews.com κλπ) ενώ πολλές ήταν και οι αναλύσεις του θέματος σε ιστοσελίδες που ασχολούνται με θέματα του Κόλπου. Το ίδιο το site, η αξιοπιστία του οποίου αμφισβητείται διεθνώς, συνήθως παρουσιάζει θέσεις και απόψεις που πρόσκεινται στην πλευρά της Ρωσίας και παρακολουθώντας το μπορεί κάποιος προς τα πού θα ήθελε να κατευθύνει τα πράγματα η Ρωσία. Είναι χαρακτηριστικό ότι για το θέμα της δολοφονίας Κασόγκι έχει αναρτήσει άρθρα που εμπλέκουν το Ηνωμένο Βασίλειο⁹⁸ και το Ισραήλ⁹⁹ χωρίς κανένα από τα δύο να παρουσιάζει απτά στοιχεία παρά μόνο εικασίες.

Όσον αφορά τη γεωπολιτική ανάλυση το άρθρο σωστά αναφέρει ότι οι τρεις χώρες λόγω των συνθηκών έχουν έρθει ιδιαίτερα κοντά αυτό όμως ισχύει για το Κατάρ και την Τουρκία εδώ και 15 χρόνια και δεν είναι απότοκο της σημερινής συγκυρίας. Είναι επίσης σίγουρο ότι οι τρεις χώρες θα συνεργαστούν για να ανταπεξέλθουν στις πιέσεις των άλλων δρώντων της περιοχής αυτό μάλλον απέχει πολύ από το να χαρακτηριστεί άξονας και μάλιστα άξονας που να μπορεί να αντιπαρατεθεί στην συνεργασία του άξονα του κακού, όπως το άρθρο τον χαρακτηρίζει, ΗΠΑ, Ισραήλ και Σαουδική Αραβίας.

⁹⁷ KATEHON :MIDDLE EAST ENTENTE: TEHRAN, ANKARA AND DOHA FOUND EACH OTHER <http://katehon.com/article/middle-east-entente-tehran-ankara-and-doha-found-each-other>

⁹⁸ THE KHASHOGGI MURDER: IS BRITAIN PUNISHING BIN SALMAN FOR FRIENDSHIP WITH RUSSIA? <http://katehon.com/article/khashoggi-murder-britain-punishing-bin-salman-friendship-russia>

⁹⁹ SNOWDEN'S REVELATIONS: HAS ISRAEL BEEN INVOLVED IN THE ASSASSINATION OF KHASHOGGI? <http://katehon.com/article/snowdens-revelations-has-israel-been-involved-assassination-khashoggi>

Η γεωστρατηγικές εξελίξεις στην Μέση Ανατολή, όπως είδαμε, έχουν φέρει πολύ κοντά Τουρκία, Ιράν και Κατάρ σε μια προσπάθεια να αντιπαρατεθούν στο άξονα ΗΠΑ, Σαουδικής Αραβίας και δευτερεύοντος του Ισραήλ. Οι τρεις χώρες συνεργάζονται ήδη στενά ενώ αναμένουν χώρες όπως το Ιράκ, η Συρία, ο Λίβανος και η Ιορδανία να ακολουθήσουν εφόσον βέβαια όλα κυλήσουν σύμφωνα με τον σχεδιασμό τους. Τα μέτρα που πήραν οι χώρες του κόλπου με ηγέτες την Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ εναντίον του Κατάρ το 2017 ήταν το έναυσμα για να αναπτυχθούν η ήδη στενές σχέσεις με την Τουρκία και για να γίνει μέρος των συζητήσεων και το Ιράν καθώς το Κατάρ έψαχνε παντού για στήριξη (το Κατάρ αποκατέστησε πλήρεις διπλωματικές σχέσεις με το Ιράν το καλοκαίρι του 2017)¹⁰⁰. Το Νοέμβριο του 2017 οι τρεις χώρες υπέγραψαν συμφωνία για την προώθηση περαιτέρω των εμπορικών τους δεσμών με την δημιουργία κοινής ομάδας εργασίας με στόχο την διευκόλυνση της διακίνησης αγαθών μεταξύ των τριών χωρών¹⁰¹. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι εξαγωγές του Ιράν προς το Κατάρ σε μη πετρελαιοειδή αυξήθηκαν τον Οκτώβριο του 2017 116% σε σχέση με τον προηγούμενο Οκτώβριο¹⁰². Οι συζητήσεις και οι διαβουλεύσεις μεταξύ των τριών συνεχίζονται σε όλη την διάρκεια του 2019 ενώ έχει αυξηθεί και η συνεργασία σε όλους τους εμπορικούς τομείς αλλά και στον στρατιωτικό τομέα μεταξύ Τουρκίας και Ιράν με συντονισμένες επιχειρήσεις στην Συρία¹⁰³.

Είναι ικανή όλη αυτή η κινητοποίηση να αλλάξει τα γεωπολιτικά δεδομένα της περιοχής; Είναι σίγουρο ότι όλοι οι παράγοντες τοπικοί, διεθνείς και εκκολαπτόμενοι διεθνείς (Τουρκία) προετοιμάζονται για την εποχή μετά τον πόλεμο της Συρίας και την διάλυση του Ισλαμικού Κράτους, που θα δημιουργήσει νέα δεδομένα και νέες προοπτικές. Είναι επίσης σίγουρο ότι το νέο περιβάλλον στην Μέση Ανατολή δεν είναι δυνατόν να διαμορφωθεί χωρίς την εμπλοκή των ΗΠΑ είτε με του υπάρχοντες συμμάχους που διατηρεί στην περιοχή (Σαουδική Αραβία) είτε όχι.

Το Κατάρ μπορεί να αναπτύσσει νέες στρατηγικές και συμμαχίες, από την άλλη όμως διατηρεί στο έδαφός του την μεγαλύτερη αμερικανική βάση της Μέσης Ανατολής και γνωρίζει ότι αυτός είναι ίσως ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο τα μέτρα εναντίον της από την Σαουδική Αραβία δεν πήραν πιο επιθετικό χαρακτήρα, ενώ σε όλο αυτό το διάστημα ουδέποτε οι σχέσεις του με τις ΗΠΑ μπήκαν σε αμφισβήτηση ακόμα και όταν ο Πρόεδρος Τράμπ μίλησε υπέρ των μέτρων στην αρχή της ρήξης. Σε ένα σύνθετο γεωπολιτικό περιβάλλον προφανώς και θα πρέπει κάθε χώρα, και κυρίως κάθε μικρή ή μεσαία χώρα, να βρίσκει ή και να δημιουργεί εναλλακτικές στρατηγικές, αλλά για να φτάσει το Κατάρ σε ρήξη με τις ΗΠΑ μένουν ακόμα πολλά να συμβούν.

¹⁰⁰ Reuters Qatar says its ambassador to return to Iran: foreign ministry <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-iran/qatar-says-its-ambassador-to-return-to-iran-foreign-ministry-idUSKCN1B32J6>

¹⁰¹ Hurriyet Iran, Turkey sign deal with Qatar to ease Gulf blockade <http://www.hurriyetdailynews.com/iran-turkey-sign-deal-with-qatar-to-ease-gulf-blockade-123132>

¹⁰² Middle East Eye Iran, Turkey sign deal with Qatar to ease Gulf blockade <https://www.middleeasteye.net/news/iran-turkey-sign-deal-qatar-ease-gulf-blockade>

¹⁰³ Yossef Bodansky New Middle East Alliance Shakes World Powers <https://oilprice.com/Geopolitics/Middle-East/New-Middle-East-Alliance-Shakes-World-Powers.html>

4. ΗΠΑ Ιράν

Η διακυβέρνηση Ομπάμα θεωρούσε ότι ένας σταδιακός συμβιβασμός με το Ιράν εξυπηρετούσε καλύτερα τα συμφέροντα της ΗΠΑ στην περιοχή, στην προσπάθειά της να ελέγξει το Ισλαμικό Κράτος. Έτσι οδηγήθηκε στην συμφωνία για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, με προοπτική να αρθεί σταδιακά το εμπάργκο κατά του Ιράν, και να επιστρέψει η χώρα στη διεθνή οικονομία. Αυτή η προοπτική δημιούργησε τεράστια προβλήματα στην Σαουδική Αραβία για την οποία κάθε ενέργεια που πιθανόν θα ενισχύσει το Ιράν θεωρείται μη αποδεκτή. Η αλλαγή στην ηγεσία των ΗΠΑ επέφερε και αλλαγή στην πολιτική της, καθώς η αντίληψη της διακυβέρνησης Τραμπ απέναντι στο Ιράν είναι εκ διαμέτρου αντίθετη και ταυτίζεται με την οπτική της Σαουδικής Αραβίας, η οποία στο πρόσωπο του Αμερικανού Προέδρου βλέπει έναν σύμμαχο στον αγώνα ενάντια στην επέκταση της επιρροής του Ιράν στην Μέση Ανατολή¹⁰⁴. Τον Μάιο του 2018 η ΗΠΑ αποχώρησαν από την συμφωνία με το Ιράν, ενώ τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου επέβαλαν εκ νέου κυρώσεις τόσο στο Ιράν τόσο και στις χώρες που θα συνεργαστούν μαζί του, ερχόμενος σε σύγκρουση με τις υπόλοιπες χώρες της συμφωνίας που δεν επιθυμούσαν κυρώσεις (Γερμανία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο) και οι οποίες δημιούργησαν εναλλακτικό τρόπο πληρωμής προς το Ιράν ώστε οι ευρωπαϊκές εταιρίες να μην κινδυνεύουν από τις αμερικανικές κυρώσεις¹⁰⁵.

Η απόφαση του Προέδρου Τράμπ αποτελεί άλλο ένα πλήγμα στο διεθνές σύστημα και μια μάλλον άσκοπη ανατροπή των ισορροπιών στην περιοχή, με δεδομένο ότι η Διεθνής Ατομική Υπηρεσία είχε αποφανθεί ότι το Ιράν έχει πλήρως συμμορφωθεί με τους κανόνες της διεθνούς πυρηνικής συμφωνίας.

5. Η Κινεζική προσέγγιση

Όσο η Κίνα επεκτείνεται τόσο μεγαλώνει και η ανάγκη της για ενέργεια. Μη διαθέτοντας η ίδια ικανοποιητικά αποθέματα, αναγκαστικά εξαρτάται από αυτά της Μέσης Ανατολής. Καθώς η ομοιογένεια των χωρών της περιοχής είναι μικρή και η Κίνα χρειάζεται διαφορετικά πράγματα από κάθε χώρα προτιμά να συνάπτει συμφωνίες με κάθε χώρα ξεχωριστά παρά συνολικά με όλους. Η συνολική πολιτική της από την άλλη πλευρά σαν στόχο έχει την αντιπαράθεση με την αμερικανική οπτική στην περιοχή. Η Κίνα έχει πέντε κύριους συνεργάτες στην περιοχή:

την Σαουδική Αραβία η οποία είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος στην Δυτική Ασία, ενώ η Κίνα αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Σαουδικής Αραβίας παγκοσμίως¹⁰⁶. Κινέζικες κατασκευαστικές εταιρίες δραστηριοποιούνται

¹⁰⁴ Αλέξανδρος Κούτσας ομ. Καθ. Μεσανατολικών σπουδών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο «Μπούμερανγκ για Σαουδική Αραβία και ΗΠΑ η απομόνωση του Κατάρ» <https://tvxs.gr/news/kosmos/mpoumerangk-gia-saoydiki-arabia-kai-ipa-i-apomonosi-toy-katar>

¹⁰⁵ Iran nuclear deal: Key details <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33521655>

¹⁰⁶ Saudi Arabia Atlas/ MIT <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/sau/>

έντονα στην Σαουδική Αραβία, ενώ η ίδια επιθυμεί την κατασκευή διυληστηρίων στην Κίνα με προδιαγραφές για χρήση Σαουδαραβικού πετρελαίου. Η Σαουδική Αραβία από την πλευρά της φαίνεται να χρησιμοποιεί την Κίνα σαν αντίβαρο στην συνεχιζόμενη μείωση κατανάλωση πετρελαίου από την Δύση αλλά και στην αυξημένη δυσφορία των δυτικών με αυταρχικά καθεστώτα αυτού του τύπου, καθώς η Κίνα δεν αντιμετωπίζει τέτοια θέματα στο εσωτερικό της.

Τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα τον οποίων είναι επίσης ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος¹⁰⁷ ενώ το λιμάνι του Ντουμπάι αποτελεί σημαντικό ναυτιλιακό και εφοδιαστικό κόμβο για τα Κινέζικα προϊόντα. Περισσότεροι από 200.000 κινέζοι ζουν και εργάζονται στα ΗΑΕ τα οποία λειτουργούν σαν αποθηκευτικός χώρος που φέρνει πιο κοντά τις αγορές της Δύσης. Τα ΗΑΕ προσπαθούν να αναπτύξουν έναν ηγετικό ρόλο στο κινέζικο σχέδιο one Belt one Road (μια ζώνη, ένας δρόμος) χτίζοντας πάνω σε μια ήδη εύρωστη εμπορική σχέση. Η Κίνα έχει διακηρύξει ότι προσβλέπει στην στρατηγική συνεργασία με τις δύο μεγαλύτερες πετρελαιοπαραγωγές χώρες του Κόλπου που τυγχάνει να είναι και οι κοντινότεροι σύμμαχοι των ΗΠΑ στην περιοχή.

Τα τελευταία πέντε χρόνια η Κίνα, λόγω της αύξησης των μεταφορών προϊόντων της μέσω Σουέζ, έχει αυξήσει σημαντικά τις επενδύσεις της στην Αίγυπτο. Κινέζικες κατασκευαστικές δραστηριοποιούνται στην κατασκευή του νέου διοικητικού κέντρου έξω από το Κάιρο καθώς και στην κατασκευή λιμανιού στην Ερυθρά θάλασσα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Πρόεδρος Σίσιι έχει κάνει 6 ταξίδια στην Κίνα, έναντι 2 στην Ουάσινγκτον από το 2014.

Η τέταρτη χώρα είναι το Ισραήλ. Μετά την απαγόρευση των ΗΠΑ στην συνεργασία της χώρας με την Κίνα στον τομέα της αμυντικής τεχνολογίας με αμερικανική προέλευση, το Ισραήλ έχτισε την στρατηγική του σχέση με την Κίνα μέσω αυξημένων εμπορικών σχέσεων και διακυβερνητικής συνεργασίας στον τομέα της ασφάλειας και της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας. Οι Κινέζικες κατασκευαστικές δραστηριοποιούνται επίσης στο Ισραήλ ενώ και οι κινέζικες επενδύσεις στη χώρα έχουν εκτοξευθεί.

Τέλος η Κίνα έχει αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις και με το Ιράν που παίζει και τον ρόλο αντισταθμιστικού του κινδύνου. Το Ιράν είναι μια ενεργοπαραγωγός χώρα εχθρική προς τις ΗΠΑ σε μια περιοχή γεμάτη από συμμάχους της υπερδύναμης. Επίσης είναι μια χερσαία δύναμη στην απέναντι πλευρά της Ασίας από την Κίνα και δίνει την δυνατότητα στην Κίνα να δημιουργήσει χερσαίους δρόμους τους οποίους το Αμερικανικό Ναυτικό δεν μπορεί να παρενοχλήσει. Το Ιράν είναι σχετικά απομονωμένο στην περιοχή και η σχέση με την Κίνα δίνει μια διέξοδο ενώ και οι δύο μαζί μπορούν να αντιμετωπίσουν δυναμικότερα τις αμερικανικές πιέσεις. Η κυριότερη χρησιμότητα του Ιράν για την Κίνα είναι ότι υποχρεώνει τις ΗΠΑ να

¹⁰⁷ UAE Atlas/ MIT <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/are/>

διατηρούν δυνάμεις στον Δυτικό Ινδικό ωκεανό υπονομεύοντας την παρουσία της στον Δυτικό Ειρηνικό. Η ιδιαίτερη εμμονή του Προέδρου Τράμπ με το Ιράν έχει απομακρύνει τις ΗΠΑ από τις συμμαχικές χώρες και διευκολύνει την δημιουργία ενός διπολικού διεθνούς συστήματος στο οποίο η Κίνα υπερέχει από όλες τις χώρες, εκτός από μία. Η πολιτική της Κίνας στην περιοχή λοιπόν βασίζεται σε μια σειρά από επενδύσεις και αύξηση των οικονομικών δεσμών με τις προαναφερθείσες χώρες, κυρίως με την ενεργοποίηση κρατικών εταιριών που ακολουθούν την κυβερνητική γραμμή, σε αντίθεση με τις ΗΠΑ στην ελεύθερη αγορά της οποίας οι εταιρίες ακολουθούν το κέρδος σε όποιο μέρος του κόσμου μπορούν να το επιδιώξουν.

Το Ιράν των 80 εκατομμυρίων κατοίκων έχει πρόσβαση στις δύο από τις σημαντικότερες περιοχές ύπαρξης υδρογονανθράκων στον κόσμο, στην Κασπία θάλασσα και στον περσικό κόλπο. Αυτός είναι και ο λόγος που η Κίνα επιδιώκει την πολιτική και οικονομική συνεργασία με το Ιράν και επενδύει σημαντικά ποσά στις υποδομές της χώρας¹⁰⁸.

Η μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ των δύο προσεγγίσεων είναι αυτό που υπόσχονται. Η Κίνα υπόσχεται ευρεία οικονομική ανάπτυξη χωρίς κοινωνικές αναταραχές. Οι Ηνωμένες Πολιτείες υπόσχονται μια πληρέστερη μεταρρύθμιση της κοινωνίας, παρέχοντας τόσο ανάπτυξη όσο και ανθεκτικότητα. Η προσέγγιση των Η.Π.Α. έδωσε αποτελέσματα σε χώρες όπως η Νότια Κορέα, η Ιαπωνία, η Ταϊβάν, η Γερμανία και αλλού, αλλά στο περιβάλλον του Ψυχρού Πολέμου της δεκαετίας του 1950 και του 1960. Πιο πρόσφατα παραδείγματα είναι πιο δύσκολο να βρεθούν. Δεκάδες δισεκατομμύρια δολάρια και δεκαετίες προσπάθειας δεν έχουν καταστήσει την Αίγυπτο πλούσια, για παράδειγμα, και ο κόσμος είναι γεμάτος περιπτώσεις όπου οι αναπτυξιακές προσπάθειες των ΗΠΑ δεν πέτυχαν τους στόχους τους. Το διακύβευμα για τις ΗΠΑ είναι να πείσουν τις χώρες για την ανωτερότητα της ολιστικής προσέγγισής τους στην ανάπτυξη. Ένα μέρος της κινεζικής προσέγγισης που αξίζει τον κόπο, όμως, είναι ο συνδυασμός της συγκέντρωσης και της σοβαρότητας με τις οποίες προσεγγίζει τους στόχους της. Οι Ηνωμένες Πολιτείες συχνά φαίνονται συνδεδεμένες με μια βασική γραμμή δραστηριοτήτων που αντικατοπτρίζουν αυτό που έχει κάνει και όχι τι πρέπει να κάνει. Μια επανεξέταση των προτεραιοτήτων, των στόχων και των μέσων πολιτικής των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή πρέπει να υπάρξει άμεσα¹⁰⁹.

Τέλος δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το μεγαλύτερο πλεονέκτημα για την Κίνα είναι η υπομονή από την οποία διακατέχεται όσον αφορά τις διεθνείς σχέσεις της χώρας και την χρονική απόσταση μεταξύ δράσης και αποτελέσματος (ίδιον ενός αρχαίου πολιτισμού) στην προσπάθειά της να πετύχει τους στρατηγικούς της

¹⁰⁸ Robert Kaplan: The Return of Marco Polo's World

¹⁰⁹ Jon B. Alterman China's Middle East Model CSIS –CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES
<https://www.csis.org/analysis/chinas-middle-east-model>

στόχους. Αυτό που μπορεί να συμπεράνει κανείς λοιπόν είναι ότι η Κίνα ήρθε στην περιοχή για να μείνει.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την εξέταση των σχέσεων μεταξύ Τουρκίας Σαουδικής Αραβίας όπως αυτές διαμορφώθηκαν με επίκεντρο την ρήξη με το Κατάρ και την δολοφονία Κασόγκι καθώς επίσης και το ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον της περιοχής, εξάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. Στο ασταθές, και στην παρούσα φάση συγχρόνως και μεταβατικό, διεθνές περιβάλλον της Μέσης Ανατολής ήταν πάντοτε δύσκολο να γίνουν προβλέψεις καθώς είναι μια περιοχή στην οποία εμπλέκεται άμεσα ή έμμεσα πλήθος διεθνών δρώντων με προσωπικά συμφέροντα και επιδιώξεις, μεταξύ των οποίων και οι μεγαλύτερες παγκόσμιες δυνάμεις. Επιπρόσθετα όπως είδαμε ο Μουσουλμανικός κόσμος έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες και βλέψεις και δεν είναι πάντοτε εύκολο για την Δύση να τον κατανοήσει. Από την άλλη το θέμα το οποίο έγινε προσπάθεια να αναλυθεί είναι πολύ επίκαιρο, και ιδιαίτερα δύσκολο, για δύο λόγους: αφενός, τα γεγονότα εξελίσσονται διαρκώς και είναι να δύσκολο να διαμορφωθούν ακόμα απόψεις και αφετέρου δεν υπάρχει επαρκής και αξιόπιστη ακαδημαϊκή/επιστημονική βιβλιογραφία ακόμα.

2. Το εμπάργκο στο Κατάρ από την Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, την Αίγυπτο και το Μπαχρέιν δεν φαίνεται να λειτούργησε και μάλλον είχε τα αντίθετα αποτελέσματα από τα αναμενόμενα. Είναι σχεδόν σίγουρο ότι η θέση του Κατάρ ενισχύθηκε από αυτή την διαδικασία και θα πρέπει η Σαουδική Αραβία και τα υπόλοιπα κράτη να βρουν ένα άλλο τρόπο προσέγγισης προς το Κατάρ πριν αναπτύξει τέτοια δυναμική ώστε πλέον να μην τους χρειάζεται ούτε το ίδιο.

3. Οι εξελίξεις στην περιοχή έδειξαν ότι το θεωρητικά αλλά και πρακτικά ισχυρό Κράτος δεν μπορεί πάντα να επιβάλλει τις απόψεις του. Το Κατάρ θέλοντας εδώ και χρόνια να απεξαρτηθεί από τον σφιχτό εναγκαλισμό της Σαουδικής Αραβίας, δημιούργησε αργά και σταθερά τις προϋποθέσεις για να το επιτύχει. Μέσω συμμαχιών με μεγάλες και μεσαίες δυνάμεις, μέσω της ανάπτυξης πολύπλευρης και αυτόνομης από τα ενεργειακά αποθέματα οικονομίας, μέσω της αντιμετώπισης της θρησκείας και της σχέσης της με την κοινωνία με έναν αρκετά πρωτοποριακό τρόπο για Αραβικό Κράτος αλλά και μέσω της σκληρής δουλείας και της ανάπτυξης της καινοτομίας μετά το εμπάργκο, κατάφερε να ανταπεξέλθει στις κυρώσεις που της επιβλήθηκαν από τα κράτη της περιοχής και να βγει μάλλον κερδισμένη.

4. Στο γεωπολιτικό περιβάλλον που δημιουργήθηκε στην Μέση Ανατολή μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, η Τουρκία και το Κατάρ άρχισαν να αναπτύσσουν μια πιο ενεργή και αυτόνομη εξωτερική πολιτική. Τα δύο κράτη κατάφεραν να κινηθούν ανάμεσα στο δίπολο Σαουδική Αραβία-Ιράν προσφέροντας

μια δύναμη εξισορρόπησης στην άνοδο του Ιράν στην πρώτη και μια διέξοδο στην διεθνή απομόνωση που βίωνε η δεύτερη.

5. Η εμπλοκή σε συρράξεις και στα εσωτερικά κρατών δια αντιπροσώπων, πέραν της αστάθειας που δημιουργούν εμπεριέχουν και τον κίνδυνο οι αντιπρόσωποι να αναπτύξουν προσωπική πολιτική και αυτό είναι κάτι από το οποίο ούτε οι μεγάλες δυνάμεις (ΗΠΑ, Ρωσία) δεν μπορούν να αποφύγουν όπως αποδεικνύεται από την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στην Συρία.

6. Η Σαουδική Αραβία δεν έχει μπορέσει να κρατήσει το Ιράν μακριά από την Συρία, έχει ξεκινήσει μια διαμάχη στην Υεμένη την οποία επίσης δεν μπορεί να κερδίσει και επέβαλε εμπάργκο στο Κατάρ χωρίς, σχεδόν δύο χρόνια μετά, να έχει κάποια απτά αποτελέσματα. Θα πρέπει εφόσον θέλει να διατηρήσει την ηγετική της θέση στην περιοχή, να αναδιαμορφώσει τις πολιτικές της και να προσεγγίσει κυρίως τους γείτονες χωρίς την υπεροψία του ηγεμόνα του Μουσουλμανικού κόσμου.

7. Παρόλη την πίεση που ασκούν στην αμερικανική κυβέρνηση η Τουρκία, πρώην συνεργάτες του Κασόγκι, η αρραβωνιαστικιά του με διάφορες δράσεις εντός ΗΠΑ¹¹⁰ αλλά και το ίδιο το Αμερικανικό Κογκρέσο, λίγα πράγματα έχουν γίνει από πλευράς της για την διαλεύκανση της υπόθεσης Αν περιστατικά όπως η 11^η Σεπτεμβρίου δεν κατάφεραν να κλονίσουν τις σχέσεις ΗΠΑ Σαουδικής Αραβίας, δεν φαίνεται πιθανό αυτό να γίνει για την δολοφονία ενός δημοσιογράφου ακόμα και αν αυτός αρθρογραφούσε στην «επίσημη» εφημερίδα της αμερικανικής πρωτεύουσας. Η Στρατηγική σημασία της Σαουδικής Αραβίας, όσον αφορά τον έλεγχο της περιοχής, είναι πολύ μεγάλη για τις ΗΠΑ και αυτό δεν προβλέπεται να αλλάξει σύντομα ιδιαίτερα όσο για την αμερικανική κυβέρνηση υφίσταται το Ιράν ως απειλή.

8. Σύμφωνα με την ανάλυση της Dr Ira Straus (Συντονίστρια της επιτροπής για την ανατολική Ευρώπη και την Ρωσία στο NATO και πρόεδρο του Center for War/Peace Studies των ΗΠΑ) στο The National Interest, έναν ιστοχώρο που παρουσιάζει και προωθεί τα συμφέροντα των ΗΠΑ μέσα από το πρίσμα του πολιτικού ρεαλισμού, οι ΗΠΑ έχουν απομακρυνθεί από τον ρόλο του ηγέτη του διεθνούς συστήματος ήδη από την εποχή της πρώτης διακυβέρνησης του George W. Bush jr και αναρωτιέται αν ο νυν πρόεδρος θα τα καταφέρει καλύτερα.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι συντηρητικοί κύκλοι των ΗΠΑ θεωρούν ότι οι χώρα θα πρέπει να εμπλακεί πιο ενεργά στο διεθνές σύστημα και να ξαναπάρει στα χέρια της τα ηνία της ηγέτιδας παγκόσμιας δύναμης τα οποία θεωρούν ότι έχει χάσει. Είναι σίγουρο ότι οι πολιτικές και ιδεολογικές εξελίξεις εντός ΗΠΑ καθώς και οι επόμενες αμερικανικές εκλογές θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην πορεία της Μέσης Ανατολής γενικότερα. Μια επανεκλογή Τράμπ μάλλον θα λειτουργήσει ως

¹¹⁰ Intel: How Jamal Khashoggi's fiancée is keeping the pressure on Saudi Arabia <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/intel-jamal-khashoggi-fiancee-pressure-saudi-arabia.html#ixzz5qN8j60nr>

μοχλός μετακίνησης της αμερικανικής πολιτικής σε ακόμα πιο συντηρητικούς δρόμους πράγμα που μένει να φανεί¹¹¹.

9. Τόσο η Σαουδική Αραβία όσο και η Τουρκία αποτελούν σημαντικούς συμμάχους για τις ΗΠΑ με τις οποίες θέλουν να διατηρήσουν σχέσεις καλή συνεργασίας. Στη δεδομένη στιγμή η Σαουδική Αραβία επενδύει σε αυτές τις σχέσεις σε αντίθεση με την Τουρκία της οποίας η πολιτική στην Συρία και στην Μέση Ανατολή αλλά κυρίως όσον αφορά την Ρωσία, την απομακρύνει όλο και περισσότερο από τις ΗΠΑ¹¹².

Σύμφωνα με την ίδια, ανάλυση, η απομάκρυνση της Τουρκίας από τις ΗΠΑ και την Δύση γενικότερα είναι σε εξέλιξη εδώ και 15 χρόνια από την ανάληψη της εξουσίας από τον Ερντογάν. Σύμφωνα με την ίδια ανάλυση η Τουρκία θα πρέπει να μπει σε μια διαδικασία επιτήρησης ελέγχου με ταυτόχρονη μείωση της συνεργασίας – εξάρτησης σε θέματα ανταλλαγής πληροφοριών και παροχής στρατευμάτων ή/και στρατιωτικών εγκαταστάσεων. Σίγουρα μια έξοδος από το NATO δεν είναι πιθανή (τουλάχιστον όχι από την πλευρά της συμμαχίας) αλλά σίγουρα απαιτείται μια αυξημένη προσπάθεια ελέγχου. Επίσης προτείνεται η χρήση οικονομικών κυρώσεων καθώς η Τουρκική Οικονομία είναι ιδιαίτερα ευάλωτη όπως έδειξε και η περίπτωση της απελευθέρωσης του Πάστορα Branson μετά τις οικονομικές κυρώσεις που επέβαλλαν οι ΗΠΑ.

10. Στο σύνθετο γεωπολιτικό περιβάλλον της περιοχής πολλές φορές οι ηγέτες παρασύρονται από μαξιμαλιστικές ιδέες (Τουρκία- Ερντογάν) ενώ η «σκληρή ισχύς» γίνεται αυτοσκοπός και αποκτά ιδιότητες που μάλλον δεν μπορεί να αποδώσει.

11. Η πολιτική μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες που εγκαινίασε ο Καθηγητής διεθνών σχέσεων και μετέπειτα Υπουργός Εξωτερικών και Πρωθυπουργός της Τουρκίας Αχμέτ Νταβούτογλου και αφορούσε κυρίως την προσέγγιση με τους Άραβες, ναυάγησε μετά τα γεγονότα της Αραβικής άνοιξης και την θέση που πήρε η Τουρκία σε αντίθεση με τα περισσότερα αραβικά καθεστώτα.

12. Τουρκία Ιράν Κατάρ έχουν έρθει πολύ κοντά τα τελευταία χρόνια και συνεργάζονται σε πολλούς τομείς ενώ η επιθετική πολιτική των χωρών του Κόλπου προς το Κατάρ διευκόλυνε ακόμα περισσότερο την προσέγγιση. Θεωρείται ότι οι τρεις χώρες θα συνεχίσουν την στενή συνεργασία καθώς στην παρούσα φάση είναι επωφελής και για τις τρεις. Το πώς θα εξελιχθεί η σχέση αυτή θα εξαρτηθεί από πολλούς παράγοντες με κυριότερο τις ΗΠΑ και το πώς θα εξελιχθούν οι σχέσεις τους με Τουρκία Ιράν. Το Κατάρ από την άλλη διατηρεί μια πολύ στενή και επίσης επωφελή σχέση με τις ΗΠΑ την οποία δεν προβλέπεται να διαταράξει. Η στενή συνεργασία μεταξύ των δύο Κρατών και η ύπαρξη των Αμερικανικών βάσεων στο

¹¹¹ [Ira Straus](https://nationalinterest.org/feature/dealing-saudi-arabia-and-turkey-they-are-not-we-want-them-be-34877) After Khashoggi's murder, we need to keep our indignation better proportioned to reality. <https://nationalinterest.org/feature/dealing-saudi-arabia-and-turkey-they-are-not-we-want-them-be-34877>

¹¹² *ibid*

Κατάρ ήταν και ένας από τους λόγους που η ρήξη με τις χώρες του κόλπου παρέμεινε στις κυρώσεις και δεν συνοδεύτηκε από επιθετικές ενέργειες.

13. Είναι γνωστό ότι στις διεθνείς σχέσεις δεν υπάρχουν μόνιμοι εχθροί ή μόνιμοι φίλοι αλλά συνήθως μόνιμα συμφέροντα. Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Σαουδική Αραβία όπως είδαμε είναι πολύπλευρες και περιλαμβάνουν θέματα στα οποία έχουν κοινά συμφέροντα αλλά και θέματα στα οποία διατηρούν τελείως διαφορετικές απόψεις. Είναι σίγουρο ότι η επιθυμία και των δύο να αναδειχθούν σε ισχυρές περιφερειακές δυνάμεις και ταυτόχρονα ηγέτιδες στον Μουσουλμανικό κόσμο αργά ή γρήγορα θα τις φέρει αντιμέτωπες. Το πόσο έντονη θα γίνει η αντιπαράθεση μεταξύ τους εξαρτάται από πολλούς παράγοντες με κυριότερους την εμπλοκή άλλων διεθνών δρώντων (ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα) αλλά και τις μελλοντικές ηγεσίες των ίδιων των Κρατών.

Τόσο η Τουρκία όσο και η Σαουδική Αραβία (Δημοκρατία και Μοναρχία αντίστοιχα) διοικούνται από έντονα προσωπομετρικές εξουσίες και μια αλλαγή στα πρόσωπα πιθανώς να επιφέρει και μεγάλη αλλαγή στις πολιτικές. Ένας επίσης καθοριστικός παράγοντας στις μεταξύ τους σχέσεις θα είναι η έκβαση των Αμερικανικών Προεδρικών εκλογών το 2020 καθώς πιθανή αλλαγή ηγεσίας του πληθωρικού Ντόναλντ Τράμπ με ένα πιο ορθολογικό Πρόεδρο θα αλλάξει άρδην τα δεδομένα, αλλά όπως αναφέρει και ο Π. Κονδύλης «η ιστορική και πολιτική ανάλυση μπορεί, στην καλύτερη περίπτωση να διαπιστώνει ρεύματα και κινητήριες δυνάμεις, δεν είναι σε θέση να προβλέπει γεγονότα»¹¹³

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

«Α» Βιβλιογραφία

¹¹³ Π. Κονδύλης «θεωρία του Πολέμου» εκδόσεις Θεμέλιο Αθήνα 1998 σελ. 391

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΣΜΧΟΥ (Ι) ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ****ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

<https://islamforgreeks.org/islam/> Το ορθόδοξο Ισλάμ με ορθόδοξη κατανόηση
«Τι είναι το Ισλάμ;»

Πρακτικά συνεδρίου «Θρησκεία και πολιτική» επιμέλεια Σταύρος Ζουμπουκλάκης εκδόσεις Άρτος ζωής Αθήνα 2016

Αδωνις «Βία και Ισλάμ» Συζητήσεις με τη Χουρία Αμπντελουάχεντ Αθήνα 2016 εκδόσεις Πατάκη

«After the Arab Spring» Economic Transitions in the Arab World Oxford University Press Magdi Amin κ.α New York 2012

George Voskopoulos The Arab World in a transition process through the Arab Spring phenomenon Researchgate Dec. 2015.

[Yeziid Sayigh](http://carnegie-mec.org/2016/11/20/who-made-arab-spring-into-arab-crisis-pub-66207) «Who made the Arab spring into Arab crisis» <http://carnegie-mec.org/2016/11/20/who-made-arab-spring-into-arab-crisis-pub-66207>

«Beyond the Arab Spring» The Evolving Ruling Bargain in the Middle East Oxford University Press, Mehran Kamrava Editor, New York 2014

«Η Αραβική 'Άνοιξη» Μελέτες διεθνών σχέσεων, επιμέλεια Ηλίας Κουσκουβέλης εκδόσεις ΠΑΜΑΚ Θεσσαλονίκη 2012

Κοράνιο 4:59 «Το Ιερό Κοράνιο και μετάφραση των εννοιών Του στην Ελληνική γλώσσα» συγκρότημα του βασιλιά Φαχντ για την εκτύπωση του Ιερού Κορανίου
Μεδίνα Σαουδική Αραβία
<https://tikaras.files.wordpress.com/2008/05/korani-greek1.pdf>

Qatar population Sources include: [World Bank](#), [United Nations](#)
<https://www.google.com/search?q=%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%81+%CF%80%CE%BB%CE%B7%CE%B8%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82&oq=%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%81+%CF%80%CE%BB%CF%85%CE%B8%CF%85%CF%83&aqs=chrome.1.69i57j0.6037j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Qatar Population and Expat Nationalities
<https://www.onlineqatar.com/visiting/tourist-information/qatar-population-and-expat-nationalities>

Π. Κονδύλης «θεωρία του Πολέμου» εκδόσεις θεμέλιο Αθήνα 1998

Middle East Khatami concludes historic Gulf tour
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/349033.stm

Vice Premier Peres Arrives in Qatar for First Visit Since 1996
<https://www.haaretz.com/1.4955776>

Israeli deputy premier begins rare Qatar visit
<https://www.reuters.com/article/us-israel-qatar-peres/israeli-deputy-premier-begins-rare-qatar-visit-idUSL2975296720070129>

Emir of Qatar deposed by his son
<https://www.independent.co.uk/news/world/emir-of-qatar-deposed-by-his-son-1588698.html>

New details revealed on 1996 coup attempt against Qatar
<https://www.aljazeera.com/news/2018/03/al-jazeera-reveals-details-1996-coup-attempt-qatar-180304200532130.html>

Al Jazeera Middle Eastern news network <https://www.britannica.com/topic/Al-Jazeera>

Our Story is Telling <https://network.aljazeera.com/about-us/timeline>

[Louay Bahry](#) Elections in Qatar: A Window of Democracy Opens in the Gulf
<https://www.mepc.org/journal/elections-qatar-window-democracy-opens-gulf>

[Louay Bahry, Phebe Marr](#), Qatari Women: A New Generation Of Leaders?
<https://mepc.org/journal/qatari-women-new-generation-leaders>

D.O.D: U.S. and Qatar Sign MOU Reaffirming Qatar's Commitment to Supporting U.S. Military Activities at Al Udeid Air Base
<https://dod.defense.gov/News/News-Releases/News-Release-View/Article/1731648/us-and-qatar-sign-mou-reaffirming-qatars-commitment-to-supporting-us-military-a/>

List of 25 best universities in Qatar
<https://www.edarabia.com/universities/qatar/>

Universities Directory <https://www.onlineqatar.com/directory/universities-432>

Qatar LNG Boom “Phenomenal” <https://www.lngworldnews.com/qnb-group-qatar-lng-boom-phenomenal/>

World Bank
<https://www.google.com/search?q=qatar+gdp+per+capita&oq=qataq+gdp&aqs=chrome.2.69i57j0l5.8649j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Turkey, Qatar sign liquefied natural gas agreement
<https://www.dailysabah.com/energy/2015/12/02/turkey-qatar-sign-liquefied-natural-gas-agreement>

Qatar-Iran Foreign Relations <https://www.criticalthreats.org/analysis/qatar-iran-foreign-relations>

Εγκυκλοπαίδεια Μπριτάνικα www.britannica.com/place/Saudi-Arabia

Έκθεση του Ινστιτούτου Ερευνών για την Ειρήνη (SIPRI)
<https://gr.euronews.com/2018/05/02/amyntikes-dapanes-posa-ksodeuoun-oi-xwres-stous-eksoplismous-tous-sirpi>

Birol Başkan Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East

[Robert Kaplan: The Return of Marco Polo's World](http://stories.cnas.org/wp-content/uploads/2017/05/CNASSTORY-MarcoPolo-Final.pdf) <http://stories.cnas.org/wp-content/uploads/2017/05/CNASSTORY-MarcoPolo-Final.pdf>

[Robert Kaplan: The Return of Marco Polo's World: War Strategy & U.S. Interests in the 21st Century](https://www.youtube.com/watch?v=f1vDRbDkzak) <https://www.youtube.com/watch?v=f1vDRbDkzak>

Visit of Iranian Foreign Minister Zarif, 7 June 2017
http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-cavusoglunun-iran-disisleri-bakanini-kabulu_en.en.mfa

USAK (2009). Turgut Özal Period in Turkish Foreign Policy: Özalism. *USAK Yearbook of International Politics and Law*, Vol. 2 , pp. 153-205.
<https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=247969>

Νταβούτογλου, Α. (2010). *Το Στρατηγικό Βάθος, Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. (Ν. Σαρρής, Επιμ., & Ν. Ραπτόπουλος, Μεταφρ.) Αθήνα: Ποιότητα.

Ahmet Sözen A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges.

https://www.researchgate.net/publication/233211160_A_Paradigm_Shift_in_Turkish_Foreign_Policy_Transition_and_Challenges

Γ. Τσιμογιάννης Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία: «Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή υπό το Δόγμα Νταβούτογλου» Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου 2014

Bilateral political relations between Turkey and Saudi Arabia
<http://www.mfa.gov.tr/turkey-saudi-arabia-relations.en.mfa>

Meliha Benli Altunisik Μια πικρή λυκοφιλία Η «περίπου» συμμαχία της Σαουδικής Αραβίας με την Τουρκία
<http://www.foreignaffairs.gr/articles/68797/meliha-benli-altunisik/mia-pikri-lykofilia>

<https://kingfaisalprize.org/wp-content/uploads/2013/09/GSA2010-1431HEnglish.pdf>.

Turkish Military in Qatar: Bonds of mutual trust
<https://www.dailysabah.com/feature/2018/06/13/turkish-military-in-qatar-bonds-of-mutual-trust>

Understanding the blockade against Qatar
<https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2018/05/understanding-blockade-qatar-180530122209237.html>

Trump Takes Credit for Saudi Move Against Qatar, a U.S. Military Partner
<https://www.nytimes.com/2017/06/06/world/middleeast/trump-qatar-saudi-arabia.html?module=inline>

Independent: Iraq considers next move after intercepting 'world's largest' ransom for kidnapped Qataris
<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/qatari-royals-kidnapped-iraq-ransom-half-billion-shia-militia-syria-saudi-hunters-baghdad-a7703946.html>

BBC: Billion dollar ransom': Did Qatar pay record sum?
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44660369>

BBC News The online war between Qatar and Saudi Arabia
<https://www.bbc.com/news/blogs-trending-44294826>

NBC News Who Planted the Fake News at Center of Qatar Crisis?
<https://www.nbcnews.com/news/world/who-planted-fake-news-center-qatar-crisis-n784056>

Bulent Aliriza, Mehmet Uyanik *The Qatar Crisis and Turkey: Trump and Erdogan Diverge* CSIS –CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES
<https://www.csis.org/analysis/qatar-crisis-and-turkey-trump-and-erdogan-diverge>

Τελεσίγραφο προς Κατάρ: Διακόψτε σχέσεις με Ιράν, κλείστε Al Jazeera και τουρκική βάση <https://www.naftemporiki.gr/story/1251450/telesigrafo-pros-katar-diakopste-sxeseis-me-iran-kleiste-al-jazeera-kai-tourkiki-basi>

Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis
<https://www.aljazeera.com/news/2017/06/arab-states-issue-list-demands-qatar-crisis-170623022133024.html>

Bulent Aliriza: Erdogan, Trump, and the Khashoggi Murder CSIS –CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES
<https://www.csis.org/analysis/erdogan-trump-and-khashoggi-murder>

The new geopolitics of the middle east: america's role in a changing region A BROOKINGS INTERVIEW https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/01/FP_20190107_new_geopolitics_of_mena_final.pdf σελ. 30

[Jon B. Alterman](https://www.csis.org/analysis/implications-khashoggis-death-saudi-arabia) The Implications of Khashoggi's Death for Saudi Arabia Center for Strategic and International Studies
<https://www.csis.org/analysis/implications-khashoggis-death-saudi-arabia>

Birol Başkan Turkey and Qatar in the Tangled Geopolitics of the Middle East, σελ. 52

Iran signs nuclear fuel-swap deal with Turkey
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8685846.stm

Μοτακί: Θα αντισταθούμε σθεναρά απέναντι στις κυρώσεις
<https://www.naftemporiki.gr/story/285777/motaki-tha-antistathoume-sthenara-apenanti-stis-kuroseis>

Ellie Geranmayeh Regional Geopolitical Rivalries in the Middle East: Implications for Europe Istituto Affari Internazionali (IAI)
<https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1818.pdf> σελ.5

KATEHON :MIDDLE EAST ENTENTE: TEHRAN, ANKARA AND DOHA FOUND EACH OTHER <http://katehon.com/article/middle-east-entente-tehran-ankara-and-doha-found-each-other>

KATEHON THE KHASHOGGI MURDER: IS BRITAIN PUNISHING BIN SALMAN FOR FRIENDSHIP WITH RUSSIA? <http://katehon.com/article/khashoggi-murder-britain-punishing-bin-salman-friendship-russia>

KATEHON: SNOWDEN'S REVELATIONS: HAS ISRAEL BEEN INVOLVED IN THE ASSASSINATION OF KHASHOGGI? [HTTP://KATEHON.COM/ARTICLE/SNOWDENS-REVELATIONS-HAS-ISRAEL-BEEN-INVOLVED-ASSASSINATION-KHASHOGGI](http://katehon.com/article/snowdens-revelations-has-israel-been-involved-assassination-khashoggi))

Reuters: Qatar says its ambassador to return to Iran: foreign ministry <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-iran/qatar-says-its-ambassador-to-return-to-iran-foreign-ministry-idUSKCN1B32J6>

Hurriyet Iran, Turkey sign deal with Qatar to ease Gulf blockade <http://www.hurriyetdailynews.com/iran-turkey-sign-deal-with-qatar-to-ease-gulf-blockade-123132>

Middle East Eye Iran, Turkey sign deal with Qatar to ease Gulf blockade <https://www.middleeasteye.net/news/iran-turkey-sign-deal-qatar-ease-gulf-blockade>

[Yossef Bodansky](https://oilprice.com/Geopolitics/Middle-East/New-Middle-East-Alliance-Shakes-World-Powers.html) New Middle East Alliance Shakes World Powers <https://oilprice.com/Geopolitics/Middle-East/New-Middle-East-Alliance-Shakes-World-Powers.html>

Intel: Why Turkey's transfer of Muslim bloc leadership to Saudis was so uncomfortable <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/intel-turkey-saudi-arabia-oic-presidency-mecca-summit.html#ixzz5qMfE96Dq>

Bulent Aliriza Erdogan, Trump, and the Khashoggi Murder CSIS –CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES <https://www.csis.org/analysis/erdogan-trump-and-khashoggi-murder>

[Reuters](https://www.reuters.com/article/us-saudi-turkey/saudi-prince-says-turkey-part-of-triangle-of-evil-egyptian-media-idUSKCN1GJ1WW) : Saudi prince says Turkey part of 'triangle of evil': Egyptian media <https://www.reuters.com/article/us-saudi-turkey/saudi-prince-says-turkey-part-of-triangle-of-evil-egyptian-media-idUSKCN1GJ1WW>

Stratfor Worldview, Why Turkey isn't Burning Bridges With Saudi Arabia Over Khashoggi <https://worldview.stratfor.com/article/why-turkey-isnt-burning-bridges-saudi-arabia-over-khashoggi>

Turkey groans under economic pressure from Saudis <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/saudi-arabia-economic-pressure-turkey.html>

Saudi-based SAK plans \$100 mln Turkey investments despite tense ties <http://news.trust.org/item/20190416160220-ucnry/>

Trump to host Qatar emir at White House
<https://www.middleeastmonitor.com/20190607-trump-to-host-qatar-emir-at-white-house/>

Qatar PM to make rare trip to Saudi Arabia for emergency summit
<https://www.middleeastmonitor.com/20190529-qatar-pm-to-make-rare-trip-to-saudi-arabia-for-emergency-summit/>

lyad Al-Dulaimi Qatar is besieging, not besieged
<https://www.middleeastmonitor.com/20190612-qatar-is-besieging-not-besieged/>

Karen DeYoung Emir of Qatar receives warm welcome from Trump administration despite president's earlier criticism
https://www.washingtonpost.com/world/national-security/emir-of-qatar-receives-warm-welcome-from-trump-administration-despite-presidents-earlier-criticism/2018/04/09/6ab42224-3c24-11e8-974f-aacd97698cef_story.html?utm_term=.90fc2fb024c0

Qatar Won the Saudi Blockade <https://foreignpolicy.com/2018/06/04/qatar-won-the-saudi-blockade/>

Al-Monitor Qatar's cow economy: Impacts of the Gulf Blockade
<https://www.al-monitor.com/pulse/contents/articles/videos/qatars-cow-economy-impacts-of-the-gulf-blockade.html>

Qatar signs \$12 billion deal to buy F-15 jets from U.S.
<https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-boeing/qatar-signs-12-billion-deal-to-buy-f-15-jets-from-u-s-idUSKBN19531Y>

Qatar expects to receive six F-15 fighter jets from U.S. by March 2021
<https://www.reuters.com/article/us-qatar-defence-f15/qatar-expects-first-six-f-15-fighter-jets-delivered-by-march-2021-idUSKCN1NV1AV>

F-15 Customers <https://www.boeing.com/defense/f-15/#/customers>

Πώς οι τράπεζες του Κατάρ άντεξαν το εμπάργκο
<https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1356430/pos-oi-trapezes-tou-katar-anteksan-to-empargko>

Senators pass resolution saying that Mohammed bin Salman is responsible for the murder of Jamal Khashoggi.
<https://www.aljazeera.com/news/2018/12/defying-trump-senate-approves-yemen-resolution-181213201629972.html>

Intel: How Jamal Khashoggi's fiancée is keeping the pressure on Saudi Arabia <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/intel-jamal-khashoggi-fiancee-pressure-saudi-arabia.html#ixzz5qN8j60nr>

PM Sharon meets with Turkish PM Erdogan <https://mfa.gov.il/mfa/pressroom/2005/pages/pm%20sharon%20meets%20with%20turkish%20pm%20erdogan%201-may-2005.aspx>

PM Erdogan's Visit to Israel: The View from Turkey Published by TEL AVIV UNIVERSITY The Jaffee Center for Strategic Studies & The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies <http://www.imra.org.il/story.php?id=25117>

Recep Erdogan storms out of Davos after clash with Israeli president over Gaza <https://www.theguardian.com/world/2009/jan/30/turkish-prime-minister-gaza-davos>

Mavi Marmara: Why did Israel stop the Gaza flotilla? <https://www.bbc.com/news/10203726>

Turkey Atlas/ MIT <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/tur/#Destinations>

Why the Arabs like Erdogan <https://www.middleeastmonitor.com/20180704-why-the-arabs-like-erdogan/>

Anwar Sadat Chair for Peace and Development- University of Maryland with Zogby International 2010 Annual Arab Public Opinion Survey https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/0805_arabic_opinion_poll_telhami.pdf

Qatar crisis: Why the Saudis want Al Jazeera gone <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/qatar-crisis-why-saudis--want-al-jazeera-gone>

ALJAZEERA PUBLICATIONS Strategic Depth <http://studies.aljazeera.net/en/publications/2012/01/2012123105355265230.html>

Turkey refuses to close military base in Qatar <https://www.middleeastmonitor.com/20181031-turkey-refuses-to-close-military-base-in-qatar/>

Qatar signs Turkey naval military base agreement <https://www.middleeastmonitor.com/20180314-qatar-signs-turkey-naval-military-base-agreement/>

Saudi Arabia Atlas/ MIT <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/sau/>

UAE Atlas/ MIT <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/are/>

Jon B. Alterman *China's Middle East Model* CSIS –CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES <https://www.csis.org/analysis/chinas-middle-east-model>

Qatar-Iran Foreign Relations <https://www.criticalthreats.org/analysis/qatar-iran-foreign-relations>

Αλέξανδρος Κούτσης ομ. Καθ. Μεσανατολικών σπουδών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο «Μπούμερανγκ για Σαουδική Αραβία και ΗΠΑ η απομόνωση του Κατάρ» <https://tvxs.gr/news/kosmos/mpoumerangk-gia-saoudiki-arabia-kai-ipa-i-apomonosi-toy-katar>

Iran nuclear deal: Key details <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33521655>

AL JAZEERA Saudi Crown Prince MBS warns against exploiting Khashoggi murder <https://www.aljazeera.com/news/2019/06/saudi-mbs-warns-exploiting-khashoggi-murder-190616074345140.html>

Khashoggi killing: UN human rights expert says Saudi Arabia is responsible for “premeditated execution” <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24713&LangID=E>

Turkish Defense Minister Akar says language of letter from US Defense Minister Shanahan on S-400s not in spirit of alliance <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-defense-minister-akar-says-language-of-letter-from-us-defense-minister-shanahan-on-s-400s-not-in-spirit-of-alliance-144123>

Metin Gurcan Al-Monitor G-20 summit could be last exit before all-out US-Turkey crisis: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/06/turkey-united-states-russia-s400-crisis-three-scenarios.html#ixzz5r3UHlc7v>

. Ira Straus After Khashoggi's murder, we need to keep our indignation better proportioned to reality. <https://nationalinterest.org/feature/dealing-saudi-arabia-and-turkey-they-are-not-we-want-them-be-34877>

Qatar Investment Authority <https://www.swfinstitute.org/profile/598cdaa60124e9fd2d05bc5a>

Bloomberg: Company Overview of Qatar Investment Authority
<https://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=27869250>